

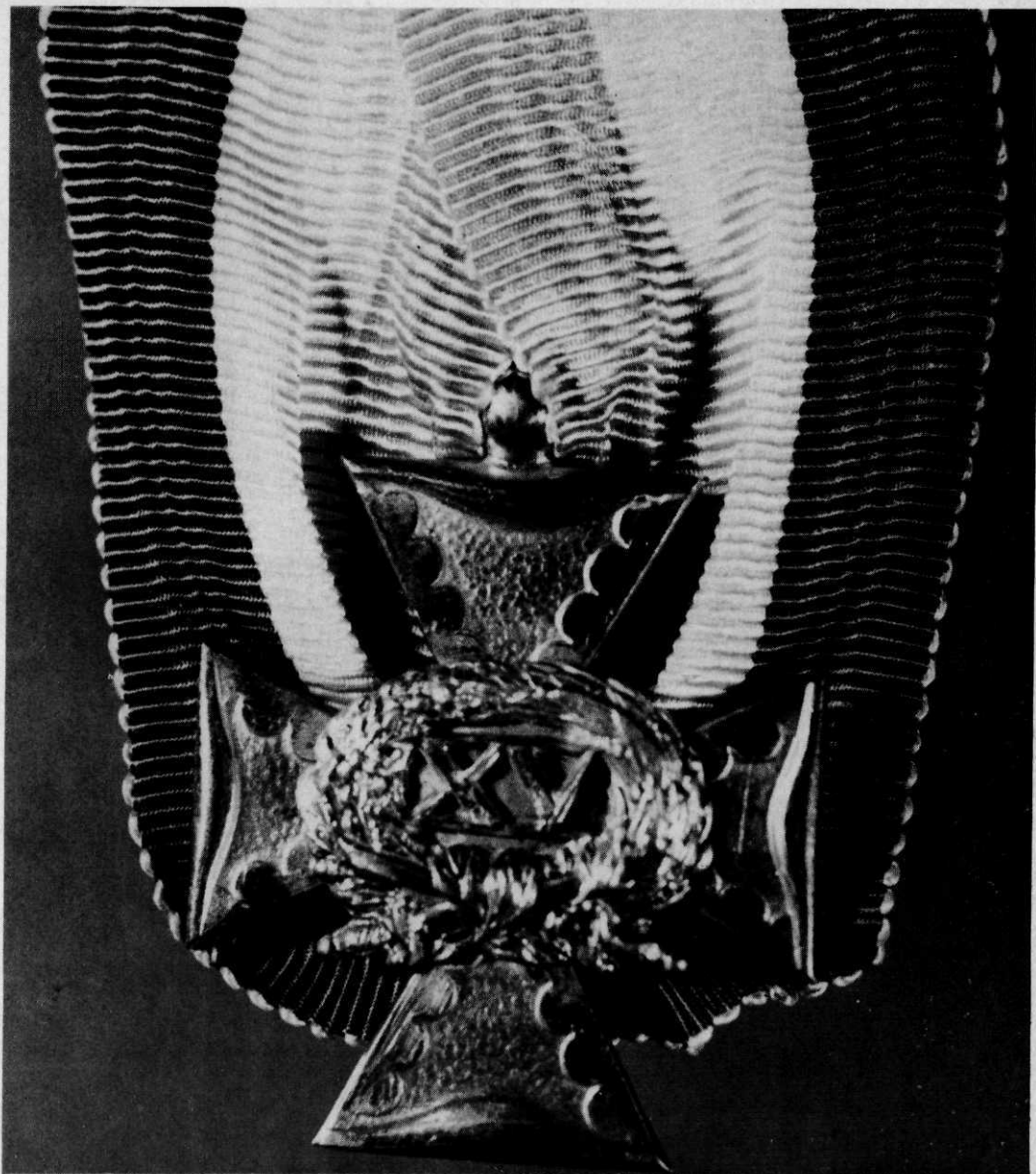
militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

MS
150

Het officierskruis,
voor lotsverbete-
ring en ter
aanmoediging

(zie blz. 509)

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis

brigade-generaal der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baaij

commodore van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

R. B. J. Bongers

majoor der cavalerie

Ir. G. M. van der Laan

kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse

kolonel van de Koninklijke luchtmacht

drs. J. W. M. Schulten

luitenant-kolonel van de verbindingdienst

CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, 2511 BJ
Den Haag. Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar.
Losse nummers f 2,75

ADVERTENTIES:

Info-pers, Dubloen 56, 3641 ND
Mijdrecht, tel. (02979) 44 21
Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

480 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

481 Wie het breed heeft . . .

483 Links confessionalisme en vredespolitiek, door drs. J. A. E. Vermaat, journalist

496 Van Soliman II tot Khadafi, door H. Toorenvliet, publicist

509 Het officierskruis, voor lotsverbetering en ter aanmoediging, door drs. P. J. M. de Bruijn, vaandrig, sectie Militaire Geschiedenis

514 Wereldpolitiek pessimisme en oorlogen die zijn uitgebleven, door J. R. Evenhuis, journalist

520 Boeken

522 Vakpers: Zoeklicht op Noordoost-Azië

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 61045(51.16/12). Nevenwerkzaamheden als autorij-instructeur (herdruk, mei 1981).

LaO 77020(51.2/114). Duur eerste oefening: groot verlof en klein verlof in afwachting van groot verlof (herdruk, mei 1981).

LuO 79505(23.3/9). Overzicht vredeorganisatie van de KLu (herdruk, mei 1981).

LaO 81006(55.15/17)/LuO 81506(55.15/17). Regeling uitkering t.b.v. werkloze schoolverlaters uit gezinnen van defensiewerkmakers in het buitenland.

LaO 81007(55.5/84)/LuO 81507(55.5/81). Regeling ziektekostenvoorziening overheidspersoneel.

LaO 81008(83.4/9)/LuO 81508(83.4/9). Handleiding betreffende de instructiekaart en gevarenklassekaart voor het vervoer van ontploffingsgevaarlijke stoffen over de weg.

LaO 81010(78/482)/LuO 81510(78/169). Interimregeling examens Koninklijke Militaire Academie 1981.

LuO 81504(23.1/95a). Wijziging nominatieve samenstelling commissie van advies voor de benoeming tot cadet bij de onderscheidene opleidingsrichtingen van de KLu.

Lamed 011-70(23.1/60) / Lumed 505-70(23.1/63). Bureau autorisatie en registratie kernenergiewet

en commissie beoordeling aanvragen autorisaties (herdruk, augustus 1981).

Lumed 507-81(83/8). Vervoer voor rijksrekening bij ontslag uit de dienst.

Lamed 013-81(78/477a). Cursus stafdiens/staforiëntatie aan de Hogere Krijgsschool.

Lamed 014-81(78/484). Opleiding tot officier-munitietechnicus.

Lumed 510-81(44/12). Herijk van maten en gewichten enz. (herdruk, juni 1981).

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-6 (Het (militaire) bericht, 1e druk). Dit voorschrift verschaft informatie over aangelegenheden betreffende het (militaire) bericht en dient als handleiding voor het opstellen ervan.

VS 11-9 (Radiotelegrafieprocedure, 5e druk). De uitgifte van de 5e druk vloeit voort uit wijzigingen op de ACP 124 (C) en voorstellen en adviezen van gebruikers.

VS 11-14 (Adresaanduidingen, verbindingswoorden en standaardtelefoonnummers, 3e druk). De 3e druk werd noodzakelijk ten einde gelijklopende opvattingen

en ondubbelzinnige regels vast te leggen voor het gebruik van adresaanduidingen voor telecommunicatiedoeleinden, verbindingswoorden en standaardtelefoonnummers. Het is gebaseerd op de ACP's 100, 117, 119 en 121 en de STANAGs 5042 en 5046 en vervangt VS 11-14 „Adresaanduidingen en codewoorden”, 2e druk.

IK 11-18/1-ats (Memorandum telexprocedure ats, 1e druk). De uitgifte van deze instructiekaart werd noodzakelijk om, vooruitlopende op de aanpassing van VS 11-18, 2e druk, het personeel richtlijnen te verschaffen met betrekking tot de telexprocedure zoals deze ten behoeve van het ats wordt gebruikt.

VS 11-21 (Verbindingen in de KL – netradioverbindingen, 1e druk). Deze druk werd noodzakelijk ten einde de schema's netradioverbindingen aan de huidige situatie aan te passen. Tevens is de nieuwe tekenwijze in overeenstemming gebracht met het gestelde in STANAG 5042. VS 11-21/1 „Verbindingen in de KL, dl 1 – radioverbindingen”, 2e druk is hiermee komen te vervallen.

LF 5005 (Stationslogboek, 4e druk). De uitgifte van een 4e druk vloeit voort uit actualisering en herziening van VS 11-9 „Radiotelegrafieprocedure”, 4e druk en is o.a. gebaseerd op wijzigingen in de ACP 124(C). De 4e druk van het stationslogboek waarvan het model enigszins is gewijzigd, zal eerst worden verstrekt wanneer de 3e druk is verbruikt.

LF 15997 (Lijst verzendgemachtigden, 1e druk). De uitgifte van dit geheel nieuwe legerformulier vloeit voort uit de 1e druk van voorschrift VS 11-6 „Het (militaire) bericht”.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Wie het breed heeft . . .

MS Onze Nederlandse taal bevat een ware overvloed aan spreekwoorden, maximen, adagia en gezegden die zich uitstekend lenen voor het overdragen van gesublimeerde levenservaring en wijze lessen aan hen die bereid zijn de diepere betekenis van die uitdrukkingen op zich te laten inwerken. Verscheidene van die lessen kunnen ook in omgekeerde zin worden gebezigd: tegenover een positieve aankondiging van iets goeds, dat mag worden verwacht indien men zich houdt aan een aanbevolen handelwijze, staat tussen de regels door ook vaak te lezen dat met kwalijke gevolgen moet worden gerekend ingeval het advies in de wind wordt geslagen. Zo kan uit het gezegde „In het veen ziet men op een turfje niet”, wel worden begrepen dat men niet bepaald tot zuinigheid verplicht is als de middelen in ruime mate voorhanden zijn, maar daartegenover moet tevens worden vastgesteld dat een economisch gebruik van schaarse turven raadzaam is indien men zich níet in het veen bevindt en dus níet beschikt over een overdaad aan gemakkelijk aan te vullen brandstof. Evenzo is het gesteld met het ietwat ironisch klinkende spreekwoord „Wie het breed heeft, laat het breed hangen”. Enerzijds wordt daarmee uitgedrukt dat het eenvoudig is met gulle hand uitgaven te doen uit een rijk bezit, anderzijds ligt de vermaning erin besloten geen buitensporige dingen te doen maar de tering naar de nering te zetten wanneer de inhoud van de buidel te wensen overlaat en de betrokkene derhalve maar beter níet kan doen alsof hij het breed heeft.

Nu heeft het er de schijn van dat tal van politici niet in het minst bereid zijn adviezen als de vorrenstaande ter harte te nemen. Hoewel zelfs een klein kind kan beseffen dat het onmogelijk is geld uit te geven uit een volkomen lege portemonnaie, wil de politicus maar al te vaak voor-

wenden dat hij desondanks in staat is het (Kamer)breed te laten hangen. Voor de zekerheid, dat onvermijdelijk eens de rekening zal worden gepresenteerd aan wie de gebraden haan heeft uitgehangen, werd reeds lang geleden een handzame oplossing gevonden: in de nationale politiek immers dient de begroting van Defensie als het girokantoor waarop naar believen betaalcheques kunnen worden uitgeschreven door andere ministeries die in het rood zijn komen te staan. Helaas laat die oplossing de vraag onbeantwoord, wíe uiteindelijk het gelag betaalt!

Die merkwaardige neiging zich rijker voor te doen dan met de werkelijkheid in overeenstemming zou zijn, manifesteert zich ook op het gebied van de internationale politieke verhoudingen waar van tijd tot tijd de nationale dorpspolitiek doorklinkt. Daar gaat het dan niet zozeer om het geld, dat schijnbaar niet op kan, maar om de omvangrijke schaar van medestanders en bondgenoten die klaarblijkelijk dermate uitgebreid is dat „een paar turfjes minder” geen enkel probleem opleveren. Want kennelijk kan iedereen die niet in de door ons voorgeschreven pas meeëxerceert, zonder bezwaar uit het gelid worden verwijderd dan wel daarin niet worden toegelaten.

Toen tijdens de Tweede Wereldoorlog het aantal der vrije naties onrustbarend begon te slinken, beseften de toenmalige geallieerden dat zij zich beslist niet konden permitteren de ballotage voor het toetreden van nieuwe mankracht zodanig in te richten dat metterdaad iedereen zou worden geweerd wiens opvattingen niet precies strookten met de hunne. Bijgevolg werd de eveneens met ondergang bedreigde Sovjet-Unie — toch de verklaarde vijand van het kapitalistische systeem — met open armen ontvangen en

als welkome versterking van het benarde bondgenootschap beschouwd.

Gevreesd moet worden dat een dergelijke pragmatische instelling slechts tot uiting kan komen als de nood aan de man komt en de ondergang nabij is. Dat is in hoge mate betreurenswaard, want juist die Tweede Wereldoorlog heeft geleerd dat een bondgenootschap slechts kan functioneren als de onderlinge coöperatie en coördinatie optimaal zijn; het is ook daarom, dat de Noordatlantische Verdragsorganisatie reeds in vreedstijd een heel complex van maatregelen heeft genomen en voorbereid, die de samenwerking moeten vervolmaken.

Desondanks evenwel doorkruist de „schijn van overvloed aan mankracht” en het daarmee gepaard gaande gemakkelijke afstoten van potentiële medestanders de zo noodzakelijke versterking van de alliantie. Een ons onwelgevallig kolonelsregime in Griekenland bracht onze politici op de gedachte dat het eigenlijk beter zou zijn dat land uit de NAVO te stoten; een zelfde overweging had Portugal bijna het lidmaatschap gekost; omdat Franco voor het regelen van de interne aangelegenheden van de soevereine Spaanse staat andere ideeën erop na hield dan wij, konden wij ook dié „turf” missen als kiespijn; de afzijdigheid van het Frankrijk van Giscard d'Estaing werd al evenzeer toegejuicht door diens tegenstanders van toen, als Frankrijks militaire isolationisme van thans wordt voorgestaan door de anti-Miterrandisten. En een mogelijke uitbreiding van het bondgenootschap met het potentieel van andere landen die al

evenzeer door de Sovjet-Unie worden verafschuwd en gehaat — al was het slechts omdat hun welvaartsuitstraling stimulerend kan werken op omringende naties die bij voorkeur in ellende moeten ondergaan omdat het wereldcommunisme nu eenmaal het beste gedijt op die voedingsbodem — mag niet eens ter sprake worden gebracht zo lang men daar niet bereid is zich voetstoots te schikken naar de Nederlandse aanwijzingen: Israël dient zich natuurlijk zonder meer neer te leggen bij de liquidatie van zijn staatsbestel door de Palestijnen en hun bondgenoten; Taiwan behoort zich te laten invoegen in Rood-China; Zuid-Afrika moet een einde maken aan iedere vorm van discriminatie, en wel in het ijtempo dat de buitenwereld voorschrijft (voor ons discrimineren van zigeuners, woonwaggenbewoners, Surinamers, Zuidmolukkers en gastarbeiders wordt vanzelfsprekend begrip verwacht!); de Zuid- en Middenamerikaanse staten die het communisme weerstaan op hún manier moeten zich onverwijld gewonnen geven. Kortom: het schort ons blijkbaar bepaald niet aan een ware overvloed aan medestrijders, wij hebben ruimschoots voor het kiezen, want . . . wie het breed heeft, laat het immers breed hangen?!

Ten slotte echter zal tóch de rekening moeten worden betaald. De prijs staat al bij voorbaat vast: de vrijheid van ons zelf, onze kinderen, ons verre nageslacht . . . tenzij wij willen beseffen dat wij het allesbehalve breed hebben, maar wèrkelijk „geen man en geen cent” kunnen missen!

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP

Op 16 november a.s. te 20 uur houdt de vereniging voor leden en introducé(e)s een bijeenkomst in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag, waar een inleiding zal worden gehouden over

Wapenbeheersing

De inleiding zal worden verzorgd door prof. dr. A. van Stade, mr. K. de Vries en bgen G. C. Berkhof, die ieder omstreeks een half uur het woord zullen voeren.

In aansluiting op de voordrachten zal, als gebruikelijk, gelegenheid tot discussie worden geboden.

Introductie: d.t.v. de secretaris, Ikol W. F. Anthonijsz, Denijsstraat 135, 2551 HJ, Den Haag (tel. tijdens diensturen (070) 73 24 33).

Links confessionnalisme en vredespolitiek

drs. J. A. E. Vermaat

journalist

Reeds in de Reformatie speelde de vraag of het Rijk Gods als een soort wereldlijk Utopia hier en nu kon worden verwezenlijkt. De zogenaamde „dopers” of „wederdopers” (zo geheten omdat dezen allen die tegen de kinderdoop waren, wilden overdopen) meenden dat de eisen van de bergrede ook voor overheden golden en dat het millennium of duizendjarig vrededijk in de be-

In de recente Vredesweek, die in het laatst van de maand september werd gehouden, werd opnieuw een beroep gedaan op het Nederlandse volk zich in te spannen voor de zaak van de vrede. Voorwaar een streven dat stellig massale steun verdient. Een hinderlijke bijkomstigheid is evenwel dat de geesten bijzonder sterk verdeeld zijn als het erom gaat te bepalen welke de beste wijze wel mag zijn voor het verwezenlijken van dat ideaal. Van linkserichte politieke stromingen is reeds lang bekend dat zij zijn geporteerd voor een drastische vermindering van onze defensie-inspanning, een lijn die ook ditmaal in de Vredesweek weer bleek te worden doorgetrokken door verschillende ijverars uit groeperingen die zich laten voorstaan op hun religieuze grondslag. Omdat de meningsvorming over deze vraagstukken uiteraard de krijgsmacht en haar leden niet onberoerd laat, acht de redactie het verantwoord aan die meningsvorming bij te dragen door hier een beschouwing af te drukken die een volledig ander licht werpt op de zogenaamde vredesbewegingen onder confessionele vlag. De auteur baseerde dit artikel ten dele op zijn boek „Vlucht uit de vrijheid? Handreiking bij de discussie met het IKV”, dat verscheen bij De Banier te Utrecht en speciaal werd geschreven met het oog op de gedachtenwisselingen tijdens en na de Vredesweek. Eerder werd een artikel van zijn hand in dit blad gepubliceerd: „De Sovjetrussische visie op de kernoorlog” (Mil. Spect. 150(1981)(7)291). Mede omdat hij al sinds 1970 de oecumenische beweging en haar theologie grondig heeft bestudeerd, en bovendien sinds 1973 de bijeenkomsten van het Centrale Comité van de Wereldraad van Kerken, de Assemblee in Nairobi en de Wereldraadconferenties in Boston en Melbourne heeft bijgewoond, kan hij worden beschouwd als deskundig ter zake van het onderwerp dat hij in nevenstaand artikel uit de doeken doet.

staande politieke verhoudingen, of zelfs daartegenin moest worden gerealiseerd. De beweging wordt ook wel aangeduid als „bergredechristendom”. In deze kring leefde de gedachte dat er hoop voor de verdrukten was omdat Gods Rijk, dat was aangekondigd, zou aanbreken. Daarbij stelde men zich een directe manifestatie van dat Rijk hier op aarde voor, waarbij de „goddelozen” zouden worden vernietigd. De vorsten waren degenen die de komst van dat Rijk tegenhielden en daarom moesten zij niet langer worden gehoorzaamd. Zo onttaarde de beweging der doperse radicalen al spoedig in een revolutionaire beweging die geweld niet altijd schuwde, wanneer daarmee de komst van het Rijk kon worden bespoedigd. Thomas Müntzer, een van de beruchtste *Schwärmer* (zo duidde Luther deze dweepers aan) predikte, als een soort voorloper van de Iraanse ayatolla, de gewelddadige vernietiging van de goddelozen. Hij tekende eens met „Thomas Müntzer, vernietiger van de goddelozen”.¹

Marxistische filosofen hebben in Müntzer een soort voorloper van de door hen beoogde sociale omwenteling gezien. In de DDR wordt Müntzer, naast Luther, in ere gehouden. Marx en Engels zelf lieten zich meermalen positief over Müntzer en de zijnen uit. Engels schrijft over Müntzer dat deze de hemel niet als *jenseitige* aangelegenheid beschouwde, als een in dit leven te realiseren heerlijkheid: het is de roeping van de gelovigen de hemel, het Rijk Gods, op aarde te verwerkelijken. Zijn programma, schrijft Engels, „eiste de onmiddellijke vestiging van het Rijk Gods, van het profetische duizendjarig rijk op aarde”.² De neomarxistische filosoof Ernst

¹ A. J. Visser - Thomas Müntzer: theoloog van de revolutie, in: *Kerk en Theologie* 22(1971)353. Zie tevens: T. Müntzer - *Leben und Werk*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen (1976).

² *Marx' u. Engels' Werke* 7(1977)353-354.

Bloch duidde Müntzer aan als „theoloog van de revolutie” en romantiseerde deze figuur op een wijze die weinig wetenschappelijk aandeed en die hier en daar niet beantwoordde aan de feiten, zoals de Groninger kerkhistoricus A. J. Visser zo duidelijk kon aantonen.³ Niettemin heeft de figuur van Müntzer talloze hedendaagse theologen geïnspireerd. Men kan stellen dat er in de theologie een nieuw „dopers”-georiënteerd denken is opgekomen. Er is een sterke tendens het vredelijk te forceren, desnoods maar met geweld. Wanneer verantwoordelijke politieke leiders, zoals Helmut Schmidt of Hans Apel op de in juni 1981 gehouden *Kirchentag* in Hamburg beklemtonen dat de bergrede niet op staten van toepassing kan worden verklaard, worden de vredesactivisten agressief. Wel heel bont maakte het de Duitse theologe Dorothee Sölle die ronduit verklaarde dat mensen die nog in een beleid van machtsevenwicht en afschrikking door middel van kernwapens geloven, „oorlogsmisdadigers” zijn.

Helmut Schmidt en minister Apel zijn beiden luthers opgevoed. Apel is in zijn kerk zelfs zeer actief en Helmut Schmidt schreef een zeer lezenswaardig boekje: *Als Christ in der politischen Entscheidung*. Beiden moeten, toen zij op de *Kirchentag* met het geweld van het vredesactivisme werden geconfronteerd, onwillekeurig hebben teruggedacht aan de beweging van de doperse radicalen uit de 16e eeuw, die door Luther (en Calvijn) zo fel is bestreden.

Luther schreef dat degenen die ongehoorzaamheid jegens de wereldlijke overheid prediken, die aanzetten tot opstand en ongehoorzaamheid, door God hard zullen worden gestraft, „want God heeft (in Rom. 13) geboden de overheid te eren en te gehoorzamen”.⁴ Voor Luther was het optreden van de dopers aanleiding zich diepgaand op het ambt van de overheid te bezinnen. De vraag „of krijgslieden ook zalig kunnen worden” hield ook hem bezig en hij beantwoordde, in 1526, die vraag positief. Luther was van mening dat de zin van de oorlog deze is dat het onrecht moet worden gestraft om de vrede te

³ E. Bloch - *Thomas Müntzer als Theologe der Revolution*. Suhrkamp, Frankfurt/M. (1976). Vernietigend is de kritiek op Blochs analyses in: A. J. Visser - *Karl Marx en Lenin als kerkvaders*. Voorhoeve, Den Haag (1975)9 e.v.

⁴ L. Fischer - *Die lutherischen Pamphlete gegen Thomas Münzer*. DTV, München (1976)41-42.

handhaven. Zouden allen rechtvaardig zijn en de vrede willen handhaven, dan zou een oorlog de grootste plaag zijn die ons kon overkomen. Maar de wereld is niet goed, zij is boos, en de mensen willen niet de vrede, maar de oorlog en dus is oorlog soms onvermijdelijk, aldus Luther.⁵ Zijn theorie van het verzetsrecht nadert die van Augustinus.⁶ Calvijn denkt op dit punt ongeveer gelijk. Hij meende dat de christelijke leer niet alle oorlogen veroordeelde, „want anders zou Johannes tot de soldaten, die hem om raad vroegen aangaande hun zaligheid liever dit gezegd hebben, dat ze hun wapenen moesten wegwerpen en zich geheel en al aan de krijgsdienst onttrekken”.⁷ Oorlog tegen „een vijand, dat is een gewapende rover”, moet niet een lichtvaardige zaak zijn en mag alleen „in de grootste noodzakelijkheid” worden gevoerd.

De doperse beweging neigde ertoe enerzijds de krijgsdienst (als dienst aan de „goddeloze” vorsten) af te wijzen en anderzijds het geweld niet te schuwen als het ging om het doordrukken van eigen idealen.

De politisering van de oecumenische beweging

De oecumenische beweging is begonnen als beweging onder de kerken, gericht op het bereiken van een grotere eenheid. Dat is een goed en nuttig ideaal. Helaas is echter het oorspronkelijke doel van eenheid op het gebied van kerkstructuur, leer en liturgie steeds meer verdrongen door doelstellingen van een meer politiek karakter.

Het thema van „de eenheid der mensheid” werd door de vierde Assemblee van de Wereldraad van Kerken in Uppsala (1968) gesteld naast het thema van de eenheid der kerk. Het één-wereld-idealisme heeft sindsdien altijd de oecumenische theologie beheerst. Een wereld dus waarin oorlog en geweld definitief zijn uitgebannen, die als het ware evolueert in de richting van het beloofde Rijk. Hier en daar is er, ook in de oecumenische theologie, de tendens de gerechtigheid desnoods met geweld te „realiseren”. De steun

⁵ M. Luther - Ob Kriegsleute auch in seligem Stande sein können, in: *Von weltlicher Obrigkeit*. Calwer, München/Hamburg (1965)65 e.v.

⁶ Uitvoeriger hierover: J. A. E. Vermaat - Het verzetsrecht, in: *Bijbel en Wetenschap* (1981)(6)13 e.v.

⁷ J. Calvijn - *Institutie*, dl 3. Meinema, Delft (z.j.)572.

aan tal van marxistisch georiënteerde „bevrijdingsbewegingen” (steun aan bijvoorbeeld het Afghaanse volk is nimmer gegeven) die de Wereldraad van Kerken in het kader van het Programma ter Bestrijding van het Racisme (PCR) heeft gegeven, dient uit dit perspectief te worden verklaard. Allerlei vormen van „gewelddadige theologie”, zoals de theologieën van de revolutie, de bevrijding en de hoop (of mengvormen daarvan) vinden bij de hedendaagse oecumenische elite gretig onthaal. De Franse filosoof Jacques Ellul, die binnen de oecumenische beweging een prominente plaats heeft ingenomen, schrijft nu dat deze *chrétiens pour la violence* zich aan de trend van de tijd aanpassen zonder dat zij daarbij een echt christelijk element betrekken. Hun overtuiging, stelt Ellul, wordt bepaald door het maatschappelijke milieu waaruit zij voortkomen en niet door geloof in de openbaring. Theologie wordt aldus een mechanische oefening waardoor eenmaal ingenomen standpunten moeten worden gerechtvaardigd op gronden die niets met het christelijke geloof te maken hebben. Ellul meent dat hier belangrijke parallellen zijn met de beweging der *Deutsche Christen* in het Derde Rijk. Deze groepering koos voor een radicale en gewelddadige ideologie, een christendom van het geweld, die nauw aansluiting zocht bij het nationaal-socialisme.⁸

Evenals bij de Duitse Christenen het geval was, speelt ook nu de vraag of christenen een nieuwe ideologische orde desnoods met geweld aan de samenleving moeten opdringen. Ditmaal gaat het echter om een neomarxistische ideologie. De politieke injecties kwamen vooral uit de derde wereld (Azië, Afrika, Latijns-Amerika). Pleidooien voor een samengaan van christenen en marxisten ter bestrijding van „onrechtvaardige structuren van het kapitalisme” werden in de jaren '60 steeds meer gehoord, óók in het marxistische kamp. De oecumenische beweging werd in dit linkse reveil geheel opgenomen. Zij ging in de ideologieën pogen tot menselijke zelfbevrijding uit de ketenen van het onderdrukkende geweld herkennen.⁹ Oók buiten de sfeer van de

kerk is de Geest werkzaam, zo constateerde bijvoorbeeld in 1963 de zendingsconferentie van Mexico.

Een belangrijke mijlpaal werd gevormd door het boek van de Duitse theoloog Jürgen Moltmann, *Theologie der Hoffnung* (1964). Daarin wordt de stelling ontwikkeld dat de God van de toekomst staat tegenover de status quo en daarom ook is met degenen die de status quo bestrijden, de *Schwärmer*. De opstanding van Christus verlangt van de theoloog niet dat hij de wereld, de geschiedenis en het menszijn slechts anders interpreteert, maar dat hij deze in de verwachting van de in God gegeven verandering zal veranderen.¹⁰ Een theologische versie van het bekende adagium van Marx en Engels (*Thesen über Feuerbach*)! Moltmanns bewondering voor de *Schwärmer* en voor Thomas Müntzer in het bijzonder heeft te maken met de invloed die Ernst Bloch op zijn denken heeft uitgeoefend. In feite probeerde Moltmann Blochs studie *Das Prinzip Hoffnung* theologisch ingang te doen vinden.

Maar ook andere neomarxistische stromingen lieten zich gelden. De *Frankfurter Schule* bijvoorbeeld gaf uiting aan het verzet tegen de westerse-kapitalistische „onderdrukkingsstructuren” en tegen de Amerikaanse presentie in Vietnam. Een theoloog als Helmut Gollwitzer werd door dit denken diepgaand beïnvloed. Marxisten als Roger Garaudy en Milan Machoveč (Praag) probeerden het „anathema” tussen beide levensbeschouwingen op te heffen.¹¹ Verder kwamen er impulsen uit de zogenaamde *Paulus Gesellschaft* (een genootschap waar theologen en marxisten soms op hoog niveau met elkaar van gedachten wisselden en waarbij onder andere de bekende rooms-katholieke theoloog Karl Rahner betrokken was) en de op Moskou georiënteerde Christelijke Vredesconferentie in Praag (CFK). Belangrijk is dat het linkse reveil in de theologie van het begin af was verbonden met een vredesidealisme, wat zich met name uitte door het verzet tegen de Amerikaanse rol in Vietnam.

In de jaren '60 belegde de Wereldraad van Ker-

⁸ J. Ellul - *Violence*. SCM Press, Londen (1969)28-29.

⁹ J. A. E. Vermaat - Die ökumenische Bewegung und die Ideologien 1925-1975, in: P. Beyerhaus (ed) - *Ideologien. Herausforderung an den Glauben*. Verlag Liebenzeller Mission, Bad Liebenzell (1979). (Beyerhaus doceert oecumenische theologie in Tübingen.)

¹⁰ J. Moltmann - *Theologie der Hoffnung*. Chr. Kaiser, München (1968)74.

¹¹ Vgl.: R. Garaudy - *De l'anathème au dialogue*. Ed. Plon, Parijs (1965); en: M. Machoveč - *Marxismus und dialektische Theologie*. Evang. Verlag, Zollikon-Zürich (1965).

ken enkele belangrijke conferenties. In 1966 braken de nieuwere theologische denkbeelden door op de conferentie inzake Kerk en Maatschappij. De kerkelijke elite ging de radicale kritiek uit het marxistische en derde-wereldkamp op het kapitalisme en het Westen overnemen. De oorlogen in Korea en Vietnam werden geheel op rekening van de Verenigde Staten geschoven.¹² Had men in de jaren '50 nog oog voor de communistische agressie, nu werd elke verwijzing daarnaar afgedaan als koude-oorlogretoriek. Kritiek op het Oostblok werd steeds minder gehoord, behalve wanneer niet kon worden gezwegen, zoals bij het Russische ingrijpen in Tsjecho-Slowakije in 1968. Er werd meermalen openlijke solidariteit met Noord-Vietnam en de Vietkong betuigd. De Culturele Revolutie in China werd door de radicalen zelfs afgeschilderd als een teken van bevrijding en hoop.¹³ Wie de documenten van de zendingsconferentie van Bangkok (1973) erop naleest zal vele opmerkelijke uitspraken aantreffen. Het thema van die conferentie luidde „Het heil in deze tijd”. Onder dat „heil” werd mede begrepen „de vrede van het volk in Vietnam, de onafhankelijkheid van Angola, gerechtigheid en verzoening in Noord-Ierland en . . . *verlossing uit de machtsgreep van de Noordatlantische gemeenschap*.”¹⁴

De oorzaken van dit linkse reveil moeten vooral worden gezocht bij de invloeden die uit de derde wereld kwamen. De theologie van de bevrijding bijvoorbeeld is geboren uit het verzet tegen de inderdaad aanwezige ellende en corruptie in veel Zuid- en Middenamerikaanse landen. Deze theologie biedt een marxistisch alternatief voor de bestaande orde en introduceert het begrip „klassenstrijd” in de theologie.¹⁵

Op de tweede plaats radicaliseerde de studentenbeweging steeds meer. Dat begon al in 1961.

¹² *World conference on church and society* (Off. rep.). World Council of Churches, Genève (1967)141.

¹³ W. Schilling - Das Rätsel der ökumenischen Mao-Begeisterung, in: W. Künneth en P. Beyerhaus (ed) - *Reich Gottes oder Weltgemeinschaft*. Verlag Liebenzeller Mission, Bad Liebenzell (1975)141 e.v. (Deze studie is zeer gedocumenteerd.)

¹⁴ *Bangkok assembly* (Min. and rep.) World Council of Churches, Genève (1973)90.

¹⁵ G. Gutiérrez - *Theologie van de bevrijding*. Ten Have, Baarn (1974); A. Blatezky - *Sprache des Glaubens in Lateinamerika. Eine Studie zu Selbstverständnis und Methode der „Theologie der Befreiung”*. Lang, Frankfurt/M./Las Vegas (1978).

Tegenwoordig onderhoudt de oecumenische studentenbeweging (*World Student Christian Federation*, WSCF) zeer nauwe contacten met de beweging „Christenen voor het Socialisme” en zelfs met terroristische organisaties. Jacques Ellul, die zelf uit de studentenbeweging is voortgekomen, heeft zich van deze onverbloemd marxistische trend — zoals die in Nederland blijkt uit het nauwe samengaan van de Nederlands Christelijke Studenten Vereniging met „Christenen voor het Socialisme” in Woudschoten — krachtig gedistantieerd.

Op de derde plaats werd door de theologie van de revolutie, door Richard Shaull op de conferentie inzake Kerk en Maatschappij van 1966 geïntroduceerd, opgeroepen tot een christelijke participatie aan en solidariteit met de revolutionairen.¹⁶ Idool en martelaar van deze beweging was onder andere de priester-guerrillero Camillo Torres.

De vierde Assemblee van de Wereldraad van Kerken in Uppsala sprak zich in 1968 duidelijk uit voor politieke opvoeding door de kerken, gericht op het „verantwoord deelnemen aan bewegingen voor radicale structuurverandering, noodzakelijk om meer gerechtigheid in de maatschappij te bewerkstelligen”.¹⁷ Niet langer moest de revolutie negatief worden afgedaan. God kon in de revolutie wel eens méér aan het werk zijn dan in de kerk! Als de eenheid in leer en structuur niet direct lukt, moeten de kerken maar leren één te zijn in de actie uit een heimelijke of openlijke voorkeur voor het socialisme.

Het „Programma ter Bestrijding van het Militarisme”

Er zijn in de oecumenische theologie hier en daar tendensen de gehele bewapeningswedloop te verklaren uit het kapitalistische systeem. De Verenigde Staten, zo stelt men, zijn de hoofdschuldige als het gaat om het steeds weer aanzwengelen van de bewapeningswedloop. Dat standpunt werd onder anderen verwoord door Dorothee Sölle, die vorig jaar in Amsterdam

¹⁶ R. Shaull - Die revolutionäre Herausforderung an Kirche und Theologie, in: M. Krieger - *Appell an die Kirchen der Welt. Dokumente der Weltkonferenz für Kirche und Gesellschaft*. Kreuz-Verlag, Stuttgart (1967)91 e.v.

¹⁷ *Uppsala '68*. Kok, Kampen (z.j.)69-70.

voor een aantal studenten stelde dat het economische systeem waaronder wij leven niet zonder het militarisme kan. De vredesbeweging heeft een omvangrijke analyse nodig, „die de alleenstaande moeder die van de steun leeft in een stedelijk ghetto in één verband kan brengen met haar zuster in een favella in Brazilië en met een bankier in Wall Street en hen alle drie weer met het toenemende militarisme”.¹⁸

Zo moeilijk als het op de vijfde Assemblee van de Wereldraad van Kerken in Nairobi (1975) was, te komen tot een duidelijke verklaring over de schending van de mensenrechten in Oost-Europa, zo gemakkelijk bleek het een nieuw oecumenisch actieprogramma te lanceren onder de naam „Programma ter Bestrijding van het Militarisme” (PCM). Het succesvolle Programma ter Bestrijding van het Racisme had al laten zien dat kerken, die qua leer zeer verdeelde opvattingen hebben, in de gezamenlijke actie eensgezind kunnen zijn. „Eenheid door actie” werd de leus. Voor de totstandkoming van beide programma's hebben de kerken uit Oost-Europa zich zeer beijverd. Wie de jaargangen van bijvoorbeeld het *Tijdschrift van het Patriarchaat van Moskou* hierop naleest, zal dat al spoedig constateren.

Er zijn in het kader van het PCM diverse consultaties belegd. Op één daarvan, die van 13 tot 18 november 1977 in Glion, Zwitserland, plaatsvond, werd vastgesteld dat er een „militair-industrieel complex” bestaat en dat dit complex is voortgekomen uit de bestaande maatschappelijke en economische orde. Gedoeld wordt hier op de economische ordening in de westerse geïndustrialiseerde landen.¹⁹ Voortdurend is van Oosteuropese zijde binnen de Wereldraad erop gehamerd dat er in de socialistische landen geen militair-industrieel complex bestaat, omdat er geen groepen zijn die daarbij belang hebben. Deze propaganda heeft haar uitwerking niet gemist. Daardoor neigt de Wereldraad ertoe — al geeft men officieel te kennen dat consultaties niet het beleid van de Wereldraad als geheel reflecteren, maar er zijn wel tendensen en aanzet-

ten — in de westelijke wereld de hoofdschuldige van de bewapeningswedloop te zien.

Omtrent de enorme militaire inspanningen die de Sovjet-Unie zich getroost, blijft de Wereldraad doorgaans meer in vage en algemene termen spreken. Elke concrete veroordeling zou immers onmiddellijk felle protesten oproepen uit de kerken in het Oostblok. Het zijn deze kerken die zich grotendeels op de pro-Moskougezinde Christelijke Vredesconferentie en op de Wereldvredesraad oriënteren. Op de vele bijeenkomsten die ik in Wereldraadverband heb mogen bijwonen, ben ik steeds weer getuige geweest van het verzet van Oosteuropese zijde tegen elke kritiek op het Oostblok. Het laatst nog op de Wereldzendingsconferentie in Melbourne en het daaropvolgende Centraal Comité in Genève, waar van Oosteuropese zijde geen middel onbeproofd werd gelaten om een veroordeling van het Russische ingrijpen in Afghanistan buiten de conferentiestukken te houden. Dreigementen dat men anders als lid van de Wereldraad zou bedanken heb ik meermalen horen uitspreken.²⁰

Vandaar dat de kritiek van de Wereldraad op westerse „onderdrukking” harder, indringender en feller is dan de kritiek die wordt geleverd op communistische onderdrukking. De directeur van de Commissie voor Internationale Zaken van de Wereldraad (CCIA) dr. Leopoldo Nilus, van oorsprong een Balt, heeft meermalen blijk gegeven van een pro-Russische opstelling in tal van kwesties. Onlangs nog, toen hem werd gevraagd te protesteren tegen de arrestatie van de Russisch-Orthodoxe priester Gleb Jakoenin. Nilus liet op een telex van mijn vriend Michael Bourdeaux weten dat actie „op dit moment” niet werd overwogen. Toen Bourdeaux daarop de Wereldraad voor de BBC en in de Anglicaanse *Church Times* uitdaagde toch iets te doen, moest Nilus inbinden. Later heb ik begrepen dat dat bepaald niet van harte is gegaan. De Wereldraad zond een beleefd briefje naar de Russische *kerkleiding* in Moskou met het verzoek ten gunste van Jakoenin bij de autoriteiten te bemidde-

²⁰ Hierover berichtte ik meermalen in het Ref. Dagblad. Zie ook: J. A. E. Vermaat - *Christus of ideologie?* Banier, Utrecht (1977). Onthullend is wat de Sovjetologe prof. Helene Posdeeff schrijft: H. Posdeeff - *Die Rolle des Moskauer Patriarchats in Nairobi*, in: P. Beyerhaus en U. Betz (ed) — *Oekumene im Spiegel von Nairobi '75*. Verlag Liebenzeller Mission, Bad Liebenzell (1976)240 e.v.

¹⁸ D. Sölle - De boze geest bij de naam noemen, in: *Voorloper* (1981)(1)5.

¹⁹ Report of the consultation on militarism (Glion, 13-18 nov. 1977). *CCIA Background Inf.* (1978)(2)10.

len.²¹ Maar hoe anders reageerde de Wereldraad toen de Zuidkoreaanse dissident Kim Dae-Jung werd berecht, twee weken later! Toen ging er een brief op poten naar de Zuidkoreaanse *president*, en die brief was scherper en harder, zoals steeds wanneer het een niet-communistisch, maar wel pro-Westers regime betreft.²²

Het is van belang dergelijke voorvallen te vermelden, ook in een artikel als dit. Want zij vormen zeker geen incidenten. De vrees is derhalve niet ongegrond dat het met het Programma ter Bestrijding van het Militarisme niet anders zal gaan dan met het Programma ter Bestrijding van het Racisme. Het laatste programma besteedt alleen aandacht aan het racisme in Zuid-Afrika en de westerse wereld, maar heeft zich nog nooit ingezet voor Joden die in Syrië of de Sovjet-Unie worden gediscrimineerd.²³

Zo heeft de Wereldraad wel het NAVO-dubbelbesluit bij herhaling krachtig veroordeeld, maar niet de directe aanleiding daartoe, te weten de modernisering van het Russische kernwapenarsenaal.

Weliswaar kan de Wereldraad zich niet geheel onthouden van kritiek op het Oortblok — en ik ga ervan uit dat hij dat ook niet echt wil — maar de kritiek op het Westen blijft toch harder en duidelijker. Gesteld wordt dat het Westen christelijk is en het Oosten niet en dat dáárom het Westen uit de kerken feller mag worden gekritiseerd. Dat argument berust op een drogreden die wordt gebruikt om een inconsequent beleid een schijn van juistheid te geven.

Heel ver in zijn toenadering tot het Oostblok gaat de Duitse theoloog Helmut Gollwitzer, die in de kring van het IKV tamelijk gevierd is. In 1977 hoorde ik hem op de *Kirchentag* in West-Berlijn uitspreken dat hij zich niet langer door kernwapens wenst te laten beschermen. In de IKV-Vredeskant van 1977 werd uit Gollwitzers rede uitvoerig geciteerd, maar één belangrijke passage werd niet weergegeven, hoewel deze de man geheel typeerde. Gollwitzer had namelijk

óók verklaard dat hij niet langer „door het prikkeldraad van de *westelijke* bezetting tegen inlijving in de DDR” beschermd wenste te worden.²⁴ Met instemming haalde Gollwitzer vervolgens een *höchstbrisanter Satz* uit het Anti-Militarisme Programma aan, die luidt: „De kerk moet bereid zijn zonder wapens te leven.” De leus *Ohne Waffen leben* deed het ook goed op de *Kirchentag* in Hamburg, vier jaar later. Probleem is alleen dat de wapens de wereld niet uit zijn, wanneer *wij* ze wegwerpen.

Gollwitzer verklaarde op het graf van Ulrike Meinhof, die hij goed heeft gekend, dat zij sinds Rosa Luxemburg de belangrijkste vrouw in de Duitse politiek was.²⁵ IKV-voorzitter Ben ter Veer is van mening dat wij zo'n theoloog moeten navolgen.²⁶ Wij weten nu dus waar Ter Veer ongeveer zelf staat . . .

Iš het IKV alleen tegen kernwapens?

In het bovenstaande hebben wij het linkse confessionalisme in een ruimer kader willen plaatsen, want het gaat niet uitsluitend om een Nederlands fenomeen. Het IKV komt voort uit een veel breder theologisch denken dan wel wordt aangenomen.

In 1980 sprak het Centraal Comité van de Wereldraad zich uit tegen het NAVO-dubbelbesluit van december 1979 alsmede tegen de nieuwe Amerikaanse strategie tegen de militaire centra van de Sovjet-Unie (Pres. Richtlijn 59). Wat het Oostblok betreft, bleef men in het vage.²⁷ Het IKV zit precies op dezelfde golflengte als het om vragen van vrede en veiligheid gaat. Uit het IKV zijn zelfs via dr. H. M. de Lange belangrijke aanzetten tot het PCM gegeven.

Het IKV beperkt zich echter geenszins tot acties tegen de *kernwapens*. Uit een groot aantal IKV-publikaties komt een duidelijk pacifistisch-socialistische grondtoon naar voren, wat enkele IKV-leiders verder ook mogen beweren. Het IKV is in politiek opzicht helemaal niet zo neutraal als men naar buiten wel heeft doen voorko-

²¹ Interview van de schrijver met Michael Bourdeaux, eind 1980. Tekst brief in: *Ecumenical Press Service* (1980)(20 okt)2.

²² Tekst brief in: *Ecumenical Press Service* (1980)(13 nov)3.

²³ De directeur van het PCR, drs. B. Sjollema, deelde mij dit officieel mee op een persconferentie in 1980. Als reden gaf hij op dat het PCR prioriteit geeft aan grove vormen van racisme, zoals die met name in zuidelijk Afrika voorkomen.

²⁴ *EPD-Dokumentation* (1977)(32/33)113.

²⁵ Gecit. in: J. Becker - *Baader Meinhof. Opkomst en ondergang*. Elsevier, Amsterdam/Brussel (1977)316.

²⁶ Interview in *NRC Handelsblad* (1980)(19 sep)5.

²⁷ Behalve in de documenten van het Centraal Comité, die alle in mijn bezit zijn, verscheen de tekst van de resolutie in: *J. Moscow Patriarchate* (1980)(11)55.

men. Achter de neutrale voorgevel schuilt een politiek radicalisme dat alleen in partijen als PSP, de PPR en de CPN wordt gevonden. Van IKV-zijde geeft men openlijk toe dat dit verwante partijen zijn.

Een kleine greep uit de IKV-publikaties en uitspraken lijkt gewenst. In 1968 keerde het IKV zich (samen met Pax Christi) tegen de verhoging van de defensiebegroting met 225 miljoen gulden. Het voerde bij verschillende gelegenheden actie ten gunste van (gewelddadige) bevrijdingsbewegingen in zuidelijk Afrika, zulks in nauwe samenhang met het Programma ter Bestrijding van het Racisme van de Wereldraad van Kerken. In 1976 wijdde het een Vredesweek aan het Programma ter Bestrijding van het Militarisme, dat in 1975 door de Nairobi-Assemblee was gelanceerd („Hoe vul je bijvoorbeeld zo'n programma op in een plaatselijke gemeente?”).²⁸ Ook gaf het IKV meermalen steun aan het zich geheel op Hanoi oriënterende Medisch Comité Vietnam. Het was verder (onder andere) tegen de plannen van minister Vredeling om de Starfighter te vervangen door de F-16, alsmede tegen de plannen van diens opvolger Stemerdink inzake oefenterreinen in het Noorden des lands („In vredesnaam geen oefenterreinen hier”).²⁹ In 1977 gaf het IKV een brochure tegen kernenergie uit („een weg zonder kernenergie”).³⁰ Niet lang daarna kwam het tot afspraken, gericht op samenwerking tussen IKV en de anti-kernenergiebeweging Nederland. Niet vergeten moge worden de actieve steun die het IKV heeft verleend aan diverse consumentenboycots (Boycot Outspan Actie, Angola Koffie, enz.). In 1971 werd in het kader van de Vredesweek het thema „Vrede? met alle geweld!” nogal radicaal ingevuld. Onverbloemde steun aan bevrijdingsbewegingen die geweld propageren en gebruiken. In een IKV-brochure staat een gebed afgedrukt voor „vrijheidsvechters, guerrilla's, dat zij op hun post blijven, scherpzinnig, onwrikbaar”.³¹ In het boekje „De macht van twee of drie” wordt op subtiële wijze, en met Bijbelteksten erbij, verteld dat minderheden macht moeten verkrijgen om bepaalde wensen door te

²⁸ Wat is militarisme? *IKV-ber.* (1975/76)(3)1.

²⁹ *Vredeskrant* (1977)4.

³⁰ Kernenergie in discussie. *IKV-minibroch.* (1)10.

³¹ *Met alle geweld? Een werkboekje voor de vrede.* IKV, Voorburg (1971)19.

drukken.³² In de *Vredeskrant* van 1975 kwam het thema „Weg van honger en geweld” aan de orde. Een nieuwe economische orde wordt bepleit, die „een zo diep-ingrijpende verandering, waarbij eeuwenoude voorrechten op de helling komen en vertrouwde posities verloren gaan” tot gevolg zal hebben.³³

In de IKV-brochure „Politiek avondgebed”, uitgegeven in 1975 (de titel is ontleend aan het bekende *Politisches Nachtgebet* van Dorothee Sölle in Keulen) wordt een aantal thema's opgevoerd: politieke gevangenen in met name Brazilië en Zuid-Vietnam; Zuid-Afrika; de gevangene in Nederland; vrijheid voor Suriname; inkomensverdeling in Nederland; ontwikkeling; Chili; het PCR; gewetensbezwaren militaire dienst, enz.³⁴ De selectie van deze thema's zegt twee dingen over het IKV: het is in veel méér dan kernwapens geïnteresseerd en zal, als die slag is gewonnen, met nieuwe, verder gaande acties en eisen komen; en, ten tweede, het IKV geeft prioriteit aan zaken die door linkse politieke partijen belangrijk worden gevonden.

De politieke voorkeuren van het IKV

Dat brengt ons op het volgende onderwerp. Het IKV verbindt confessie en geloof met linkse politiek. Zo verscheen er in 1976 bij het IKV een „Kieswijzer” onder de titel „Het aangepaste antwoord”. Dat boekje beoogde een overzicht te bieden van wat de verschillende politieke partijen, die in het verkiezingsjaar 1977 actief zouden zijn, denken over vredes- en veiligheidsvraagstukken. Het boekje is typerend voor de wijze waarop het IKV tegen partijpolitiek aankijkt. Het denken van veel politieke partijen, zo wordt gesteld, komt overeen met de opvattingen van de Boerenpartij, maar „er zijn enkele partijen die aan het eind van de doodlopende straat hinderlijk blijven wachten”; genoemd worden PSP, CPN en PPR.³⁵ Hoewel mr. Ph. P. Everts in de inleiding schrijft dat het IKV zich nooit voor of tegen uittreding van de NAVO heeft uitgespro-

³² *De macht van twee of drie. Over persoonlijke mogelijkheden tot vredeswerk.* IKV, Voorburg (1974).

³³ *Vredeskrant* (1975)6,8.

³⁴ Politiek avondgebed. *IKV-broch.* 21. IKV, Voorburg (1975)5.

³⁵ I. Postma e.a. - *Het aangepaste antwoord.* IKV, Voorburg (1976)51.

ken, geven de samenstellers blijk van hun teleurstelling erover dat de NAVO in onze politiek „nauwelijks ter discussie” wordt gesteld. Behalve de CPN en de PSP is eigenlijk de PPR de enige partij die nog ernstige kritiek uit op ons lidmaatschap van de verdragsorganisatie.³⁶ *NRC Handelsblad*, doorgaans een bedaarde krant, kritiseert het boekje fel:

Het probeert de lezer in een bepaalde richting te sturen. Dat gebeurt in de inleidingen die voorafgaan aan de schematische overzichten. In deze inleidingen regent het schimpscheuten op alle partijen behalve de PPR, de PSP en de CPN. Als het „massief NAVO-denken” van de gekritiseerde partijen aan de kaak wordt gesteld dan is het wel het „onvervalste legalisme” (in verband met het belang dat zij hechten aan de lopende ontwapeningsonderhandelingen) dat het moet ontgelden.

Van het standpunt van een christelijke partij wordt gezegd: „Hoewel God het aangepaste antwoord niet heeft uitgedacht, wordt Hij hier dan toch maar opgezadeld met het voorkomen van de daaruit voortvloeiende (eventuele) gevolgen.”

Ook in zijn geschiedschrijving is het IKV meer aan het inpeperen dan aan het voorlichten. Amerika en Engeland dragen „een zware verantwoordelijkheid” voor de koude oorlog, zo stelt het boekje. Dat mag zo zijn, maar de verantwoordelijkheid van de Sovjet-Unie moet dan niet worden verzwegen.

Secretaris-generaal Luns wordt door het IKV belachelijk gemaakt om een van zijn minder lachwekkende uitlatingen: de bewering dat een zwakker worden van de NAVO de tegenpartij zou kunnen verlokken tot een optreden waaraan zij anders niet zou kunnen denken.³⁷

Eigenlijk is het hele boekje niets anders dan een verkapt stemadvies op een van de drie partijen die het allemaal wél goed hebben gedaan: PPR, PSP of CPN. Het feit dat het boekje de PPR zo'n twaalfmaal prijst voor allerlei initiatieven en uitspraken, doet vermoeden dat de samenstellers zelf tot die partij behoren of althans sterk ermee sympathiseren.

Ook in 1981 verscheen er weer een Kieswijzer („Kernwapens? Kieswijzer!”); ditmaal geen boekje, maar een folder. Het IKV wilde in 1981

de schijn wekken dat het geen stemadvies gaf, maar in deze folder lezen wij onder meer:

Met het uitbrengen van uw stem op 26 mei a.s. bent u er echter niet, ook al wilt u dit keer uw stem meer nog dan voorheen laten bepalen door de vraag of de partij van uw keuze de verwijdering van kernwapens tot een belangrijk punt van haar verkiezingsprogramma heeft gemaakt.

Er waren in mei 1981 maar vier partijen die de IKV-lijn inzake de kernwapens geheel overnamen: PSP, PPR, CPN en EVP (Evangelische Volkspartij). De folder roept echter op, ná de verkiezingen het IKV-denken binnen alle kerken, politieke partijen, de vakbeweging en de vrouwenorganisaties ingang te doen vinden.

Iets van de politieke voorkeur van het IKV en van de IKV-stafmedewerkers blijkt ook uit het volgende. In 1976 gaf IKV-secretaris Mient Jan Faber te kennen dat hij teleurgesteld was in de geringe invloed die minister Pronk van Ontwikkelingssamenwerking op de andere departementen had. Minister Pronk zou, volgens Faber, belangrijke invloed moeten verwerven in de departementen van buitenlandse zaken en economische zaken, „maar voor hem rest slechts de zachte sector van de ontwikkelingshulp”.³⁸ Dat is interessant, want minister Pronk stond in het kabinet-Den Uyl bekend als de meest linkse bewindsman, mede door zijn actieve steun aan landen als Cuba (dat in Afrika aan „koloniale” politiek deed) en Vietnam.

Faber zag in hetzelfde artikel in Duitsland „de meest behoudende partner” bij de Europese integratie. Daarom zal Nederland „veel van zijn progressieve ideeën moeten inleveren, zo vrezten wij”.

De progressieve ideeën van het IKV gaan in de richting van een links meerderheidskabinet. Tijdens de regeerperiode van het kabinet Van Agt-Wiegel (1977-1981) heeft het IKV duidelijk gelobbied in de richting van een andere regering met een ander beleid. Tijdens de debatten over de modernisering van de kernwapens in december 1979 werd een motie van de oppositie door het IKV actief gesteund. Het was de motie-Stemerdink, die ook door tien „dissidenten” uit de CDA-fractie werd gesteund. De motie richtte

³⁶ Zie ³⁵, blz. 60.

³⁷ *NRC Handelsblad* (1977)(7 jan).

³⁸ M. J. Faber - *IKV-ber.* (1975/76)(3)12.

zich tegen het NAVO-voornemen de kernwapens in West-Europa te moderniseren, en tegen de stationering van zulke wapens op ons grondgebied. Toen de motie was aangenomen, merkte Faber op: „We zijn uit de boot van het klassieke denken gevallen en nu gaat het erom, dat er een beleid komt waardoor we in de NAVO en in de wereld van het kernwapen afkomen”. Tevens keerde hij zich tegen de regeringspolitiek, aangezien „deze regering dat andere beleid niet wil voeren”. „Zo'n regering zou zelf de consequenties moeten trekken, want hier komt niets goeds van.”³⁹ Regering en Kamer kozen, zeer tot ongenoegen van het IKV, voor uitstel.

Het IKV gaat er prat op zelf de tien dissidenten of „loyalisten” bij elkaar te hebben georganiseerd. Laurens Hogebrink laat *Vrij Nederland* weten:

*Die dissidenten zijn toen in zekere zin door het IKV georganiseerd. Mient Jan Faber had op de voorpagina van de Volkskrant laten zetten dat er tien leden van het CDA tegen de komst van de kruisraketten zouden stemmen. Dat was wel een harde stijl van politiek bedrijven. Ben ter Veer en ik twijfelden of je dat die mensen kon aandoen. Maar ik geloof dat het een heel goede zet van Mient Jan is geweest.*⁴⁰

Toen de regering in Brussel niet onvoorwaardelijk „neen” tegen het TNF-besluit van de NAVO had gezegd, startte het IKV een advertentiecampaignedie geen ander doel kon hebben dan de val van het centrum-rechtse kabinet. In *Trouw-Kwartet* adverteerde men: „De regering heeft toch voor nieuwe atoomraketten gekozen! Wij roepen de Tweede Kamer op hier in vredesnaam niet mee akkoord te gaan!”⁴¹ Op 19 december 1979 plaatste een grote groep IKV-aanhangers een advertentie in hetzelfde blad, met als grote kop: „De wereldvrede moet een kabinetscrisis waard zijn.” Het lijdt weinig twijfel of het IKV zat zelf achter die advertentie. Faber liet in het *NRC Handelsblad* weten: „Van de CDA-politiek griezelt ik!”⁴² Duidelijker kan het niet.

De tweede keer dat het IKV zich keerde tegen de centrum-rechtse coalitie was toen de Nederland-

se regering weigerde aan het verlangen van de Kamer inzake een olieboycot van Zuid-Afrika te voldoen: het kabinet legde de motie van het CDA-lid Scholten naast zich neer. Maar het IKV had intussen al zijn naam gezet onder een advertentie „Olieboycot Zuid-Afrika nu” van een groot aantal actiegroepen.

Het is hoogst interessant dat het IKV hier een boycot van Zuid-Afrika bepleitte, maar bij een andere gelegenheid zich nadrukkelijk keerde tegen de boycot van de Olympische Spelen in Moskou en de bevrozing van de culturele betrekkingen met de Sovjet-Unie.⁴³

Groot was de teleurstelling bij de IKV-top toen bleek dat er na 26 mei niet een linkse meerderheid in het verschiet lag. De winst van de kleine linkse partijen viel tegen, de PvdA liep sterk terug en D'66 behaalde forse winst. Maar het standpunt dat D'66 ter zake van de kernwapens inneemt, komt, volgens het IKV, dicht bij het standpunt dat door het CDA wordt ingenomen. In *Hervormd Nederland* — het blad dat *plus gauche que la gauche* is — liet Mient Jan Faber weten dat de verkiezingsuitslag duidelijk maakt dat de vredesbeweging niet erin is geslaagd een doorbraak te forceren in de politiek. Er is, volgens Faber, een verschuiving naar rechts opgetreden, „die voor de vredesbeweging wel eens niet zo gunstig zou kunnen zijn”.

*Deze uitslag zal wel betekenen, dat er een centrumregering gaat komen met PvdA, CDA en D'66. Ik vrees dat dat gepaard zal gaan met compromisachtige formules die meer vaagheid en algemeenheid dan politieke toespitsing zullen opleveren.*⁴⁴

Het PvdA-bestuurslid Bart Tromp was over het interview met Faber in *Hervormd Nederland* zeer ontstemd:

*In de eerste plaats zet Faber hier tussen neus en lippen uiteen, dat de strategie van het IKV erop gericht is de PvdA in de oppositie te houden, omdat deze partij daar een williger instrument voor de IKV-acties is dan in de landsregering. Dit geeft achteraf een eigenaardige smaak aan het kernwapendebat dat door het IKV binnen de PvdA ontke-
tend is.*⁴⁵

³⁹ M. J. Faber - *Hervormd Ned.* (1979)(15 dec)9.

⁴⁰ Gecit. in: *Vrij Nederland* (1980)(20 dec).

⁴¹ *Trouw-Kwartet* (1979)(14 dec)9.

⁴² Interview in *NRC Handelsblad* (1979)(21 dec)3.

⁴³ M. J. Faber - *IKV-ber.* (1979/80)(2)12.

⁴⁴ Interview in *Hervormd Ned.* (1981)(6 juni)5.

⁴⁵ *Parool* (1981)(12 juni)4.

Uit het bovenstaande blijkt in voldoende mate dat het IKV een flinke afkeer van het CDA heeft en een niet minder flinke voorkeur voor het radicale links in de Nederlandse politiek. Toen Den Uyl zijn voorbehoud met betrekking tot de kernwapentaken maakte, wilde het IKV nog liever dat de kandidaatlijsttrekker zou worden weggestemd, dan dat zijn voorbehoud zou worden aanvaard.⁴⁵ Die slag heeft het IKV echter verloren. Met zulk een radicale opstelling verspeelde het veel goodwill in de PvdA en steeds meer vooraanstaande PvdA'ers gingen het IKV arrogantie en zelfingenomenheid verwijten (Benthem van den Berg, Tromp en, al veel eerder, Vredeling).

De Oosteuropese contacten van het IKV

Het IKV is bezig met het leggen van tal van contacten in Oost-Europa, vooral in de DDR. In de Vredeskrant van 1977 lezen wij onder andere:

*Het opbouwen van echte vriendschappelijke relaties met de landen achter het IJzeren Gordijn is van betekenis voor het ontwapeningsprobleem. Het is werkelijk van het grootste belang om de ideologisch gefundeerde en machtspolitieke vijandschap te bestrijden (. . .) Is het communisme wel zo negatief als we denken? Is communisme uitsluitend in verband te brengen met onmenselijke systemen?*⁴⁶

Het IKV ziet in het communisme niet een ideologie die ons vijandig gezind is. Integendeel: de communistische revolutie wordt gevoed uit een „humanistische utopie”.⁴⁷ Dat het communisme zich soms zo hard opstelt, houdt verband met de westerse opstelling tegenover deze ideologie.

Deze opvatting is ontleend aan de bekende theoloog Karl Barth. Barth was van mening dat het communisme méér van het sociale vraagstuk heeft begrepen dan het nationaal-socialisme en dat een zachtere opstelling tegenover de communistische landen automatisch zou leiden tot een vermindering van de expansiedrift van met name de Sovjet-Unie.⁴⁸ Hij weigerde zich dan

ook uit te spreken tegen het Russische ingrijpen in Hongarije in 1956. Dat is hem door de Amerikaanse theoloog Reinhold Niebuhr zeer kwalijk genomen.⁴⁹

Het IKV heeft tal van formele en informele contacten in de DDR. Er is een hechte samenwerking met de Theologische studieafdeling van de Bond van Evangelische Kerken in de DDR. Er is een brief van het IKV en de Theologische studieafdeling verstuurd aan de secretaris-generaal van de Wereldraad van Kerken, dr. Philip Potter, waarin stopzetting van de realisatie van het NAVO-besluit van december 1979 alsmede een „moratorium voor Eurostrategische wapens in het gebied van het Warschau-Pact en de NAVO” worden bepleit.

Er worden groepsreizen naar Oost-Europa, vooral de DDR, georganiseerd en sprekers uit Oost-Europa worden uitgenodigd om op IKV-avonden het woord te voeren. Kernleden worden aangemoedigd Oost-Europa zoveel mogelijk te bezoeken en ook leden van de kerken, waarbinnen zij hun activiteiten ontplooiën, tot dergelijke bezoeken aan te sporen. De IKV-kern Gouda gaat bijvoorbeeld tweemaal per jaar naar een vredesgroep in Magdeburg. De kerngroep Nunspeet bezoekt ieder jaar een *Friedensseminar* in Königswalde (vlak bij Karl Marx-Stadt). Een groep IKV'ers uit het gehele land heeft een „vredesreis” naar de DDR gemaakt, georganiseerd door de Werkgroep Oost-Europa Projecten (WOEP).⁵⁰ Deze WOEP onderhoudt nauwe contacten met een door de communistische partij van de Sovjet-Unie gesteunde mantelorganisatie, de Praagse (Christelijke) Vredesconferentie (CFK).

Op 22 november 1980 werd in Utrecht een „kernendag over de DDR” gehouden waar zo'n dertig IKV-kernen aanwezig waren. De bovengenoemde groepsreis bracht de betrokkenen in aanraking met het officiële vredeswerk van de Oosteuropese kerken, de CFK.

Het IKV schuwt samenwerking met mantelorganisaties niet, al kan het met dergelijke organisaties niet worden vereenzelvigd. Zo is meerma-

dominee in de DDR. Callenbach, Nijkerk (z.j.); G. Hunsinger (ed) - *Karl Barth and radical politics.* Westminster Press, Philadelphia (1976).

⁴⁹ R. Niebuhr - Why is Karl Barth silent on Hungary? in: *Christian Century* 79(1957)(4)108 e.v.

⁵⁰ *Kernblad* (1981)(1)9 e.v.

⁴⁶ *Vredeskrant* (1977)10.

⁴⁷ *Hoofdpunten van kritiek van het IKV op het CDA-rapport-Neuman* (stencil, in beperkte oplage door IKV verspreid).

⁴⁸ K. Barth - *Die Kirche zwischen Ost und West.* Evang. Verlag, Zollikon-Zürich (1949)17 e.v.; K. Barth - *Brief aan een*

len samengewerkt met de op Moskou georiënteerde en door de Wereldvrede Raad gesteunde actiegroep „Stop de Neutronenbom” (tegenwoordig aangeduid als „Samenwerkingsverband”). Ook met de „antimilitaristische Aksiegroep Onkruid” is meermalen samengewerkt, vooral uit plaatselijke kernen.⁵¹

Ongetwijfeld dient een aantal contacten die het IKV in Oost-Europa onderhoudt als suspect te worden aangemerkt. Een ieder die enig inzicht heeft in de wijze waarop Oosteuropese agenten in kerken en vredesbewegingen infiltreren, zal dat begrijpen. In Feodosia op de Krim en in Lvov in de Oekraïne bestaan opleidingscentra van de KGB voor „religieuze agenten” die in Zwitserland, Frankrijk, België, Spanje, Italië, Portugal en Latijns-Amerika worden ingezet. In Letland bestaat een opleidingscentrum voor kerkelijke agenten die worden uitgezonden naar de Angelsaksische wereld, de Bondsrepubliek, Oostenrijk, Nederland en Scandinavië.⁵²

In diverse Oosteuropese publikaties wordt openlijk toegegeven dat het tot de communistische tactiek behoort, religieuze groeperingen en vredesbewegingen te infiltreren en te sturen in een door Moskou gewenste richting. Dat lukt natuurlijk nooit geheel, zodat dergelijke groeperingen en bewegingen nooit *echte* mantelorganisaties worden. In een Russisch militair handboek wordt een uitspraak van Lenin geciteerd:

*U en ik — schrijft Lenin aan de Russische delegatieleider Tsjtsjerin op de conferentie van Genua — hebben het pacifisme als programma voor een revolutionaire partij bestreden. Dat is zonneklaar. Maar waar, wanneer en door wie werd de mogelijkheid ontzegd dat pacifisten door deze partij zouden worden gebruikt ten einde de vijand, de bourgeoisie, te demoraliseren.*⁵³

Het citaat wordt vervolgens toegepast op de actie tegen de kernwapens:

⁵¹ Mij zijn twee gevallen bekend waarbij het IKV heeft samengewerkt met „Onkruid”.

⁵² Deze gegevens ontleen ik aan: J. G. H. Hoffmann - En Union Soviétique, l'Eglise vit et persiste à croître, in: *L'Impact Suisse* (1981)(6)17-18.

⁵³ J. L. Rybkin - Leninist principles of sociological analysis of wars and contemporary problems, in: A. S. Milovidov en V. G. Kozlov (ed) - *The philosophical heritage of V.I. Lenin and problems of contemporary war* (Soviet Military Thought Series, dl 5)37. U.S. Gov. Printing Office, Washington DC (Russ. uitg.: Moskou, 1972).

*Hoewel de pacifisten inconsequent zijn, vormt hun campagne tegen de kernwapens een belangrijke maatschappelijke factor, die niet over het hoofd mag worden gezien.*⁵⁴

Conclusie:

*De opmerking van Lenin is van enorm belang bij het omschrijven van de tactiek van communistische partijen in de strijd voor vrede en socialisme, voor de zaak van het opbouwen van een breed front van democratische krachten rondom de communisten om te kunnen strijden tegen imperialistische, reactionaire krachten.*⁵⁴

Van belang is ook een officiële uitspraak van het congres van communistische partijen dat in 1969 in Moskou werd gehouden. Dat congres constateerde dat zich in verschillende landen een samenwerking en een gezamenlijke vorm van actie van communisten en „de brede democratische massa's van katholieken en gelovigen van andere religies” ontwikkelt.

*Dit is een bijzonder urgente kwestie geworden. De dialoog tussen hen inzake problemen als oorlog en vrede, kapitalisme en socialisme, neo-kolonialisme en voor democratie en socialisme is bijzonder urgent geworden.*⁵⁵

In 1981 gaf de Wereldvrede Raad een „Aktieprogramma” uit. Daarin wordt een strategie bepleit die erop is gericht, mensen van de meest uiteenlopende overtuiging bij elkaar te brengen voor één gemeenschappelijk doel, nl. de strijd voor de vrede.⁵⁶ Dat het hier gaat om een mantelorganisatie blijkt bijvoorbeeld doordat het Aktieprogramma zich geheel stelt achter de „week van solidariteit” die door de Afghaanse regering is georganiseerd. Tot de te beïnvloeden organisaties worden gerekend de internationale, regionale en nationale godsdienstige organisaties. De Wereldvrede Raad heeft ook contacten met het Interkerkelijk Vredesberaad.⁵⁷

De sturing uit Oost-Europa wordt heel duidelijk wanneer men de argumenten die de vredesbe-

⁵⁴ Zie ⁵³.

⁵⁵ Gecit. uit: Documents adopted at the International Conference of Communist and Workers' Parties (Moscow, 1969), in: C. Andras - De dialoog tussen christenen en marxisten. *Int. Spect.* (1977)(22 dec)772.

⁵⁶ World Peace Council - *Programme of Action 1981*. Inf. Centre WPC, Helsinki (1981)5.

weging in Nederland en Duitsland gebruikt, vergelijkt met die welke in de Oosteuropese propagandapers worden aangetroffen. Steeds meer worden specifiek Sovjetrussische argumenten in publikaties van de vredesbeweging overgenomen. Een typisch voorbeeld daarvan is de koppeling van de Russische inval in Afghanistan aan het NAVO-dubbelbesluit van december 1979. De Russen, zo wordt gereedeerd, vielen Afghanistan binnen omdat de NAVO tot dat besluit is gekomen. Een ander voorbeeld is de nadruk die in IKV-publikaties wordt gelegd op het zogenaamde westers militair-industriële complex. In de DDR verscheen daarover een uitvoerige studie. De Oosteuropese propaganda doet het voortdurend voorkomen alsof de hele bewapeningswedloop wordt aangezwengeld door de Verenigde Staten en het daar aanwezige „militair-industriële complex”. Aangezien er in de socialistische landen geen kapitalistische uitbuiting meer bestaat, is dáár van zulk een complex geen sprake.⁵⁸ De vredesbeweging heeft zich ook in dit opzicht door desinformatie en propaganda – onderdeel van de psychologische oorlogvoering tegen de vrije wereld – laten misleiden, waaruit blijkt dat er wel degelijk een zekere sturing plaatsvindt. Het IKV neigt ook tot een dergelijk standpunt, hoewel het het Sovjetrussische militarisme niet wil rechtvaardigen.

Een derde voorbeeld van ideologische indoctrinatie is de wijze waarop de directeur van SIPRI, dr. F. Barnaby, de Sovjetrussische presentie in Oost-Europa rechtvaardigt. Volgens Barnaby heeft de Sovjet-Unie om historische en psychologische redenen een bufferzone rond al haar grenzen nodig. Om die reden is zij ook Afghanistan binnengevallen. „Daar zat een gat in die buffer en dat moest worden opgevuld”.⁵⁹

Zulke argumenten grenzen aan het ongelooflijke. Zij herinneren mij aan een college dat de directeur van het Instituut voor Internationale Studiën in Leiden, mr. Ph. P. Everts, eens aan volkenrechtsstudenten gaf; hij trachtte toen begrip te wekken voor het Russische ingrijpen in Tsjecho-Slowakije uit een „revisionistische” vi-

⁵⁷ Zie ⁵⁶, blz. 37, 38.

⁵⁸ Vgl. bv.: N. Kapchenko - New Soviet initiatives. The way to peace, security and cooperation. *Int. Affairs* (Moskou) (1980)(12)5.

⁵⁹ *IKV-ber.* (1980/81)(1).

sie op de koude oorlog. (Samen met Ben ter Veer is hij een belangrijke ideoloog achter het IKV.) Het zijn alle argumenten die men met de regelmaat van de klok ook in de Oosteuropese literatuur kan aantreffen en die alleen nog door salon-intellectuelen in het Westen worden geloofd.

Het IKV en de burgerlijke ongehoorzaamheid

Het IKV vertoont sterk „doperse” trekken, in die zin dat het desnoods met geweld een soort vredetrek hier en nu gerealiseerd wil zien. De kreet „Vrede? Met alle geweld!” is niet voor niets door het IKV in een vredesweek uitgevonden. Mient Jan Faber dreigde eind 1979 voor de VPRO-televisie dat het gewelddadig blokkeren van treinen wel eens tot de mogelijkheden zou kunnen gaan behoren om de eisen kracht bij te zetten. En na de verkiezingsuitslag van mei 1981 stelde Faber: „Er moeten tienduizenden mensen de straat op. Het zal allemaal nog veel harder moeten”.⁶⁰ Dat een meerderheid onder de kiezers het IKV-standpunt niet deelt, aanvaardt hij niet.

*Politieke partijen zouden zich dat eens moeten aantrekken, in hoeverre zij zelf schuld hebben aan radicaliseringstendensen in onze samenleving. Een overgang naar een veel gewelddadiger optreden ligt vlakbij.*⁶⁰

Daaruit blijkt dat het IKV helemaal niet zo democratisch gezind is als het in het verleden heeft willen doen voorkomen.

Burgerlijke ongehoorzaamheid is een belangrijk thema in de IKV-vredesfilosofie. In *Wending* pleit IKV-stafmedewerker Gied ten Berge (tevens bestuurslid van de Pacifistisch Socialistische Partij) voor begrip voor „groepen zoals Onkruit die opereren met duidelijk anarchistische en anti-parlementaire motieven”.⁶¹ Hij suggereert dat „miskende verontwaardiging over oorlog en oorlogsvoorbereiding” kan leiden tot terroristisch geweld. Met andere woorden: de politieke partijen die het IKV-standpunt negeren, bewerkstelligen dat de gedesillusioneerde vredesactivisten naar het middel van de terreur

⁶⁰ Interview in *Hervormd Ned.* (1981)(6 juni)5.

⁶¹ G. ten Berge - Het IKV en de burgerlijke ongehoorzaamheid. *Wending* (1981)(4)283.

gaan grijpen. In een IKV-minibrochure wordt de optie van de burgerlijke ongehoorzaamheid nadrukkelijk aanbevolen.⁶²

Het IKV zit hier heel dicht bij het denken van Gollwitzer. Deze doceerde in Berlijn en onder zijn gehoor bevonden zich ook studenten die later actief werden in de Baader-Meinhofgroep. Gollwitzer distantieerde zich nadrukkelijk van deze radicalisering, maar de vraag moet wel worden gesteld of hij niet heeft geoogst wat hij in zijn colleges had gezaaid. Gollwitzer, en ook de voormalige Berlijnse bisschop Kurt Scharf, bleven contact met leden van de Baader-Meinhofgroep onderhouden (eerder werd al vermeld dat Gollwitzer aan het graf van Ulrike Meinhof een rede hield).⁶³

Het IKV heeft in de afgelopen jaren op ongekend felle en demagogische wijze actie gevoerd tegen de NAVO-strategie en tegen de kernwapens. Het heeft, in samenwerking met andere actiegroepen van soms nog radicalere snit, massa's op de been gebracht. Massa's laten zich gemakkelijk opzweepen, omdat de massa nooit ten volle de uiterst complexe realiteit der internationale betrekkingen kan doorvorsen. Emoties, simpele slogans doen dan de rest. Men zaait krenten en oogst geweld. Men trekt ten strijde tegen onderdrukking en oorlog, en men oogst nieuwe vormen van terreur.

Conclusie

De politiek van staten mag nooit worden bepaald door fanatieke ideologen. Ook de vredesbeweging gaat in veel gevallen uit van een eigen ideologie met links-radicale trekken. Wanneer het geloof wordt gekoppeld aan extreme opvattingen ter linker- of ter rechterzijde, is de demo-

⁶² IKV-minibroch. (14).

⁶³ Zie vooral: J. Motschmann en H. Matthies - *Rotbuch Kirche*. Seewald, Stuttgart (1976); H. Albertz e.a. - *Pfarrer die dem Terror dienen? Bischof Scharf und der Berliner Kirchenstreit 1974. Eine Dokumentation*. Rowohlt, Hamburg (1975).

cratie in gevaar en wordt de grondslag van een rechtsstaat ondermijnd. Tegenwoordig schijnt het gevaar voor onze rechtsstaat niet te komen van rechts, maar van links. Het lonken naar het totalitaire links, vooral naar het communisme, is een bedenkelijk verschijnsel.

In diepste wezen gaat het om een vlucht uit de vrijheid, die voortkomt uit de natuurlijke neiging in de mens zich aan het totalitaire te onderwerpen, zich daaraan te koesteren, het inhumane systeem acceptabeler te vinden dan het systeem dat uitgaat van grondrechten en vrijheden voor de individu. Anders zou men de fouten van de westelijke wereld niet zo opblazen en tegelijk die van het Oostblok vergoelijken. Anders zou men even hard tegen de SS-20 campagne voeren als tegen het TNF-besluit van de NAVO

Er zit bij veel jongeren, die voortdurend tegen het vrije Westen ageren, een sadomasochistisch trekje dat niet dient te worden onderschat. Wij maken nu een soortgelijke ontwikkeling mee als in het China van de jaren '30 en '40. Ook toen waren er daar theologen en zendelingen die de werken van Marx, Engels en Lenin gretig bestudeerden en begrip wekten voor daden van openlijke terreur. In bladen als *China Morgen*, en andere bladen die in liberaal-christelijke kring werden gelezen, werd Lenin op één lijn met Jezus Christus gesteld. Men zou het niet denken, maar heel wat theologen hebben de communistische revolutie van Mao Tsetoeng helpen voorbereiden.⁶⁴ En ook die revolutie werd een bloedbad en maakte van China *une Chine sans illusions*.⁶⁵

Het geloof kan eerst dan echt een bijdrage aan de politiek van de vrede geven als het vrij is van elke ideologische smet, van elk streven naar macht en machtsvorming, ontdaan van elk middeleeuws, klerikaal en ayatolla-achtig denken.

⁶⁴ J. A. E. Vermaat - *Christus of ideologie?* Banier, Utrecht (1977)384 e.v.

⁶⁵ A. Jacob - *Une Chine sans illusions*. *Le Monde* (1981)(24-28 juni).

MS
150

Van Soliman II tot Khadafi

H. Toorenvliet

publicist

De Osmanli-dynastie regeerde van 1288-1923 over het Osmaanse Rijk (ook wel Ottomaanse Rijk). Van 1520-1566 was sultan Soliman II aan het bewind. Onder zijn regering werd het toch al zo grote rijk, dat over Afrika, Azië en Europa was verspreid, nog aanzienlijk uitgebreid. Deze sultan beschikte niet alleen over goede legeraanvoerders maar ook over uitstekende admiraals. Behalve de Zwarte Zee, die een Osmaanse binnenzee was geworden, beheerste de marine ook de Middellandse Zee. Door toedoen van admiraal Turgut Reis – zijn landingstroepen versloegen de Maltezer ridders – kon nog voor 1550 de kuststrook van Tripoli tot aan de Egyptische grens met het bijbehorende achterland worden ingelijfd bij het Osmaanse Rijk, waarvan sinds 1517 Egypte al deel uitmaakte. Soliman II zou als „de voortreffelijke” en als „de wetgever” de geschiedenis ingaan.

In 1571 werd bij Lepanto de Osmaanse vloot vernietigend verslagen. Even dachten de Spanjaarden de maritieme suprematie in de Middellandse Zee te hebben overgenomen. Een misrekening, want nauwelijks drie jaar later was de Osmaanse vloot opnieuw een machtsfactor van doorslaggevende betekenis in deze zee. In alle randgebieden van het grote imperium bleken de Osmaanse land- en zeestrijdkrachten nog steeds militaire successen van belang te kunnen afdwingen, maar de buitenlandse politiek van Konstantinopel was aan veranderingen onderhevig. Hoewel verdere gebiedsuitbreiding niet werd versmaad, verkreeg langzamerhand de drang tot consolidatie de overhand. En evenals nu wekte ook vroeger het verlangen naar consolidatie gemakzucht op. In het grote rijk zou deze factor door de plaatselijke machthebbers overal worden uitgebuit. In Tripoli leverden de gebeurtenissen van 1711 een markant voorbeeld op. De Algerijnse Janitsaar Ahmet Karamanli Bey

slaagde daar in zijn opzet, de autonome status voor de hoofdstad met bijbehorend achterland te verwerven. Zijn schatplichtigheid aan de Porte (het sultanaat) verwaarloosde hij echter nooit. Zijn opvolgers deden dat evenmin, want de familie Karamanli bleek in staat deze toestand tot 1835 te bestendigen. Daarna zouden weer de in Konstantinopel benoemde regenten per schip worden aangevoerd. Als direct gevolg van het uitbreken van de Turks-Italiaanse Oorlog zou deze herstelde oude gang van zaken pas op 29 september 1911 worden beëindigd.

In oktober 1911 ontscheepten de Italianen hun expeditiekorps, dat vrijwel steeds kon rekenen op artilleriesteun van sterke zeestrijdkrachten. Aangezien de Italianen ervan op de hoogte waren dat de Turken slechts over summiere landstrijdkrachten beschikten, verwachtten zij bijna geen tegenstand. Op hulp uit het moederland durfden de Turken zelfs niet te hopen, want hun kleine en onderbemande vloot verkeerde in verwaarloosde toestand. Zij bestond uit drie verouderde artillerieschepen (twee slagschepen en een pantserschip), twee lichte kruisers die niet gevechtssklaar waren, vier torpedoboten en zeven moderne torpedootjagers.

Twintig jaar verbeterde strijd

Het Turkse opperbevel in Tripolitanië en de Cyrenaica was in handen van de toen nog zeer jonge Enver Pasja. Enver was stellig geen militair genie, maar hij was wel een dappere en onstuimige houwdegen. Toch greep hij prompt naar het enige middel dat succes zou kunnen opleveren: de afkondiging van de Heilige Oorlog (El Djihad) tegen de Italianen. Inderdaad had zijn beroep op de mohammedaanse gevoelens van de bevolking succes. Velen meldden zich als vrijwilliger, waarbij de militante Senoessi als koplo-

pers fungeerden. De Italianen beseften toen nog niet dat zij zich in een koloniale oorlog hadden gestort. Vrijwel onafgebroken zou de strijd tot het einde van 1931 voortduren.

Een van de weinige officieren van grote klasse die onder Enver dienden, was majoor Moestafa Kemal. Hij had op avontuurlijke wijze het strijd-toneel weten te bereiken. Met het aan hem toevertrouwde geestdriftige maar ongedisciplineerde vrijwilligersbataljon wist hij de Italiaanse linies bij Derna toch veel afbreuk te doen.

Door het uitbreken van de Eerste Balkanoorlog op 8 oktober 1912 waren de Turken genoodzaakt hun strijd tegen de Italianen op te geven. Reeds op 28 oktober werd de vrede van Ouchy gesloten: Turkije stond Tripolitanië en de Cyrenaica aan Italië af. Het in november 1911 begonnen verzet tegen de indringers nam na het verdwijnen van de Turken enigszins af.

De hernieuwde opstand van de Senoessi in 1915 had voor de Italianen een zeer gevaarlijk karakter. Tijdens de Eerste Wereldoorlog verloren zij hun greep op de Cyrenaica, en in Tripolitanië wapperde de Italiaanse vlag alleen nog maar aan de kuststrook en boven de hoofdstad Tripoli. In 1920 ging Rome zelfs zo ver, het gezag van Idris-el-Senoessi over de Cyrenaica te erkennen. Beïnvloed door de successen van Moestafa Kemal Pasja tijdens de Grieks-Turkse Oorlog (1920-1922), die op de bewoners van Noord-Afrika grote indruk maakten, kwamen ook de Bedoeïenen tegen het Italiaanse bestuur in opstand; zij misten echter de felle verbetering van de Senoessi. In 1923 boekten de Italianen weer terreinwinst en wonnen daardoor aan invloed. Dat resulteerde onder meer in de vlucht van Emir Idris naar Egypte.

Generaal Pietro Badoglio werd in 1926 tot maarschalk benoemd; in 1928 stuurde Mussolini hem als gouverneur van Tripolitanië en de Cyrenaica naar de overkant van de Middellandse Zee. Sindsdien genoot aldaar het systeem van de harde hand de voorkeur. Tot opperbevelhebber van de modern toegeruste troepenmacht, die de opstand(en) eindelijk moest neerslaan, werd generaal Rodolfo Graziani aangesteld. De Italiaanse troepen beschikten over grote hoeveelheden tanks en pantserauto's, en de bommenwerpers van de luchtmacht zouden meedogenloos worden ingezet. Tegen dat geweld moesten

zelfs de dappere Senoessi het afleggen. Op 24 januari 1932 maakte gouverneur Badoglio officieel bekend, dat het verzet van de Senoessi definitief was gebroken. Vele verzetsleiders volgden het voorbeeld van Idris en namen eveneens de wijk naar Egypte. De befaamde Omar-el-Moechtar rekende echter op Italiaanse grootmoedigheid; een fatale fout, want hij werd in Benghazi terechtgesteld. Het bestuur waarmee de onderworpen stammen nu te maken kregen, was inderdaad verre van mild.

De boog kan echter niet altijd gespannen blijven; nergens ter wereld en zelfs niet in Tripoli. Badoglio werd nog in 1933 teruggeroepen en in het begin van 1934 zetelde de nieuwe gouverneur al op zijn plaats. Het was de luchtmachtgeneraal en oud-oorlogsvlieger Italo Balbo, een integer en humaan mens die bovendien de moed bezat zijn pro-Britse gevoelens duidelijk te etaleren. Een van zijn eerste daden bestond uit het doen samensmelten van Tripolitanië en de Cyrenaica onder een noemer: Libië. Voor de Cyrenaica hield deze maatregel de verkrijging van een beter leefklimaat in. De Italiaanse emigratie, die zich voor 1932 tot de kuststrook beperkte, werd nu in hoge mate bevorderd. Voor de kolonisten werden doelmatige en modern aandoende woningen neergezet, en langs de kuststrook werd een autostrada aangelegd. Van deze 1500 km lange „Via Balbo” zou later door vriend en vijand een dankbaar gebruik worden gemaakt.

Militaire mogelijkheden en acties

Toen Italië op 10 juni 1940 Frankrijk en Engeland de oorlog verklaarde, wist men in Rome dat Frankrijk bijna verslagen was en derhalve in de komende dagen de strijd zou moeten staken. Bovendien veronderstelde men dat het daarna alleenstaande Engeland zo niet zou capituleren, dan toch bereid zou zijn met de Asmogendheden een regeling te treffen. Deze zienswijze was niet meer dan een illusie, die kort na het sluiten van de Frans-Italiaanse wapenstilstand op 24 juni geheel in rook zou opgaan.

Aangezien de Italiaanse oorlogsvoorbereidingen nooit serieus waren aangepakt, had Mussolini zijn land gestort in een hachelijk avontuur, welks gevolgen niemand kon voorspellen. Wel

bleef het feit bestaan dat — althans op papier — Italië over geduchte strijdkrachten beschikte; de hierbij afgedrukte tabel geeft de verhoudingen duidelijk aan.

Bovendien zouden nog enkele andere bijkomende factoren in het voordeel van Italië kunnen werken. De voornaamste taak van de Italiaanse marine bestond uit het beveiligen en in stand houden van de (korte) verbindingswegen naar Libië en daarom zou het gros van de vlootstrijdkrachten, voorzien van de benodigde luchtsteun, gemakkelijk kunnen opereren van de bases van de zuidelijke flank uit. Twee van de zes slagschepen, namelijk de „Vittorio Veneto” en de „Littorio”, waren fonkelnieuw en ultramodern met hun waterverplaatsing van 35.000 ton en hun hoofdbewapening van negen in drielingstorens opgestelde kanons van 38 cm. De vier Britse slagschepen waarover admiraal Cunningham in Alexandrië beschikte, waren verouderd en het smaldeel van admiraal Sommerville in Gibraltar moest, met inbegrip van eventuele extra activiteiten in de Atlantische Oceaan, vele taken vervullen. Voor de Italiaanse luchtmacht was deze toestand eveneens gunstig; behalve uit hun bases in Zuid-Italië en op Sicilië opereerden zij uit de bases, die zij op Rhodos en in de Dodekanesosarchipel bezaten.

Aanvankelijk telden de Britten qua landstrijdkrachten nauwelijks mee. De Britse opperbevelhebber in het Midden-Oosten, generaal Archibald Wavell, stelde dan ook alles in het werk om de krachtsverhouding een iets beter aanzien te geven. De eerste versterkingen, die het Midden-Oosten slechts mondjesmaat bereikten, bestonden hoofdzakelijk uit Britsindische en Australische troepen. De eersten waren goede soldaten, maar de Australiërs waren uit het allerbeste militaire hout gesneden.

Inmiddels werd het Westelijke Woestijnleger in allerijl opgericht. Dat was in feite het Dertiende Britse Legerkorps, want van een echt leger kon toen nog geen sprake zijn. Het befaamde Achtste Leger zou pas in de loop van 1941 van de grond komen. Het commando over het nieuwe korps legde Wavell in handen van de bekwame generaal Richard O'Connor. Zoals later bleek, had hij geen betere keus kunnen doen; zelfs Churchill onthield zich van kritiek. De Royal

Strijdkrachten in het Middellandse-Zeegebied omstreeks juli 1940

	Groot-Brittannië	Italië	
Landmacht	in Midden-Oosten: 36.000 man totaal	in Libië: 215.000 man, 30.000 reserve	
Luchtmacht	in Midden-Oosten: totaal ca. 300 toestellen	totaal ca. 1200 toestellen	
	aan Libische grens: ca. 150 toestellen	aan Egyptische grens: ca. 280 toestellen	
Zeemacht	Alexandrië	Gibraltar	
vliegdekschepen	1	1	-
slagschepen	4	3	6
kruisers	9	1	19
torpedobootjagers	ca. 25	5	ca. 125
onderzeeboten	12	-	ca. 110

Air Force in het Midden-Oosten stond onder commando van generaal Longmore. In juni '40 waren, met uitzondering van één Hurricane, zijn jagers nog van het type Gloster-Gladiator. Deze met vier machinegeweren van 7 mm bewapende tweedekkers deden het echter nog uitstekend en waren beslist opgewassen tegen de Italiaanse Caproni's. Als verkenner gebruikten de Britten de goede maar kleine en onbewapende Lysander. De Britse bommenwerpers van het type Blenheim I waren gelijkwaardig aan de Italiaanse Savoia's, en in de beginperiode bewees de (good old) Bombay, een transportvliegtuig, ook nog als bommenwerper goede diensten. De eerste escadrilles Hurricanes benevens de aanvullende Blenheims zouden pas in augustus de gelederen komen versterken.

Zonder enige aarzeling ging Longmore akkoord met Wavells suggestie de helft van zijn luchtmacht ter ondersteuning van O'Connors Westelijke Woestijnleger af te staan. Deze 150 toestellen werden met inbegrip van de enige Hurricane geplaatst onder bevel van commodore Collishaw die, evenals zijn nieuwe chef, een houwdegen van formaat was.

De Italiaanse strijdkrachten in Libië stonden onder opperbevel van luchtmaarschalk Balbo. Deze kwam echter door een tragisch voorval op 28 juni 1940 om het leven, toen hij tijdens een inspectievlucht bij Tobroek door zijn eigen luchtafweer werd neergeschoten. De altijd correcte

Britten, die met zekerheid wisten een oprechte vriend te hebben verloren, lieten als blijk van deelneming een krans afwerpen.

Mussolini stelde de in 1937 tot maarschalk benoemde Graziani tot gouverneur van Libië aan en belastte hem tevens met het opperbevel over de strijdkrachten.

In Egypte had, met Brits goedvinden, Emir Idris-el-Senoessi al in april 1940 de „Libyan Arab Force” opgericht. Overeenkomstig de opzet werd de LAF in de eerste plaats een verzetsleger, waarvan vooral in de Cyrenaica de speciale verkenningstroepen van o.a. de „Long Range Desert Group” en de „Special Air Service” de voordelen ondervonden. De bij deze eenheden ingedeelde militairen schreven als volleerde vrijbuiters vele grandioze stunts en raids op hun naam. Hun activiteiten bewezen tevens dat – uiteraard onder voorbehoud van werkelijk onvoorziene gebeurtenissen – de Britten de woestijnoorlog nooit zouden kunnen verliezen. Dank zij hun van oudsher daterende maritieme traditie, was voor hen eigenlijk de woestijn nauwelijks anders dan de zee, een zienswijze waartoe Duitsers en Italianen beslist niet in staat waren. In het oorlogsbegint verwachten velen in Rome met Mussolini nog grote daden van Graziani, die zich evenwel prinsheerlijk een houding van „dolce far niente” had aangemeten. De maarschalk maakte geen aanstalten Egypte te gaan veroveren, zijn generaals hadden eveneens bezworen en zijn soldaten voelden er helemaal niets voor. In het algemeen was de Italiaan desnoods bereid over het wel en wee van zijn imperium door de nieuwsmedia op de hoogte te worden gesteld, maar hij wenste op welke manier dan ook van actieve deelneming verschoond te blijven.

De vernietiging van het Italiaanse Tiende Leger

Na enorm zware druk van Mussolini en met in zijn achterhoofd de gedachte aan zijn zoveelste koloniale avontuur te beginnen, zette Graziani op 13 september 1940 zijn troepenmacht (langzaam) in beweging. Zonder tegenstand kon Sidi-el-Barrani op 16 september worden ingenomen, waarna de opmars naar Mersa Matroe kon beginnen. Nu stuitten de Italianen op onverwachte en felle tegenstand van O'Connors troepen en

prompt hield Graziani het offensief voor gezien. Deze situatie stelde Wavell en O'Connor in staat het eigen offensief op gedegen wijze voor te bereiden. Vooral via Suez bereikten het Westelijke Woestijnleger de zo broodnodige versterkingen aan materieel, munitie en zelfs extra mankracht. Op 6 december 1940 kon O'Connor aan zijn opmars beginnen; een opmars, die twee dagen later in een volledig offensief veranderde. Aanvankelijk beschikte hij slechts over voorraden voor vijf dagen, maar de bevoorrading stagneerde daarna geen ogenblik. De door Graziani in vele kustplaatsen achtergelaten garnizoenen gaven zich meestal over na een min of meer symbolisch verzet.

Op 21 januari 1941 veroverden Engelsen en Australiërs het voor een krachtige verdediging ingerichte voorterrein van de oorlogshaven Tobroek. Omringd door al zijn stafleden gaf de Italiaanse admiraal Vietina de volgende dag met groot ceremonieel de stad over aan de Australische generaal Morshead, die slechts over een escorte van twaalf cavaleristen beschikte.

De Britse opmars bleef succesvol verlopen; al op 6 februari werd Benghazi omsingeld en daarna voltrok zich ten noorden van Agedabia het noodlot over het Tiende Italiaanse leger: het werd bij Beda Fomm volkomen vernietigd. Op 9 februari sloot O'Connor zijn geslaagde opmars van 800 km af met de inneming van El Agheila. Hij verzond een geestdriftig telegram aan Wavell: „Vos in open terrein gedood”. De tekst was niet overdreven, want de Britten hadden 133.295 Italianen krijgsgevangen genomen en hun enorme krijgsbuit bestond onder meer uit: 1300 kanonnen, 400 tanks en 450 vliegtuigen. Als klap op de vuurpijl gaf het garnizoen van Benghazi zich op 15 februari over. Het enige wat de overwinningroes van Churchill enigszins had getemperd, was de verklaring van veldmaarschalk Smuts geweest. De Zuidafrikaanse grijze eminentie had Churchill gewaarschuwd zich niet te wagen aan te lange verbindingswegen: een sterk verdedigd Tobroek zou de veiligheid van Egypte voldoende kunnen waarborgen.

Operatie Zonnebloem

In opdracht van het Oberkommando der Wehrmacht (OKW) bracht in oktober 1940 de Duitse

tankspecialist generaal von Thoma een bezoek aan Libië. Onthutst door zijn waarnemingen adviseerde deze na zijn terugkeer in Berlijn, ter voorkoming van ergernis, de eigen krachten te sparen en de Italianen aan hun lot over te laten. Maar na de moeilijkheden die de Italianen in Albanië ondervonden tijdens de door hen begonnen oorlog met de Grieken besloot Hitler uit prestigeoverwegingen Italië niet te laten vallen. In januari 1941 gaf hij het OKW opdracht tot de „Operatie Zonnebloem”, d.w.z. de oprichting van het Afrikakorps en de planning van zijn inzet.

De eerste Duitse kwartiermakers kwamen op 8 februari in Tripoli aan. De volgende dag verliet Graziani als een gebroken man deze stad; zijn opvolger, generaal Gariboldi, haalde op 10 februari generaal Erwin Rommel met groot ceremonieel in Tripoli binnen. Voorlopig zou die het moeten stellen met twee Duitse divisies; een gemotoriseerde lichte infanteriedivisie en de Vijftiende Pantserdivisie, die beschikte over 80 tanks van het type Mark III en 70 tanks van het type Mark IV. De Luftwaffe verleende hem steun met 50 Stuka's en 20 jagers van het type Messerschmitt 109. Rommels eerste activiteiten bestonden uit het voorzichtig aftasten van de Britse linies. Het eerste vuurcontact tussen Britten en Duitsers vond plaats op 20 februari.

Churchill, die het Duitse militaire ingrijpen op de Balkan voorzag, besloot tot militaire hulpverlening aan Griekenland, het land welks onafhankelijkheid op 13 april 1939 door Londen was gegarandeerd en dat bovendien uitgesproken pro-Engels was. In maart 1941 gaf hij Wavell opdracht met bekwame spoed een Britse expeditiemacht van ruim 50.000 man naar Griekenland over te brengen. Wavell wist maar al te goed dat hij daardoor niet alleen het bezit van de Cyrenaica doch tevens de veiligheid van Egypte op het spel zette. Tegen de adviezen van zijn staf in gehoorzaamde Wavell toch, zij het onder protest. En terwijl in Griekenland de Engelsen op de Duitse inval wachtten, rook als het ware Rommel in Libië zijn grote kans.

Intussen was zijn troepenmacht versterkt en het aantal tanks was aanzienlijk uitgebreid; bovendien kon de Duitse generaal beschikken over de nodige batterijen 50 mm antitankgeschut en

Generaal Gariboldi verwelkomt generaal Rommel, 10 februari 1941

het later door de Britten zo gevreesde 88 mm geschut, dat zowel tegen lucht- als gronddoelen kon worden ingezet. Alvorens Italiaanse troepen onder Rommels opperbevel te plaatsens, werden deze door Duitse stafofficieren streng geselecteerd. Vooral tijdens de beginfase maakte Rommel van deze eenheden slechts een voorzichtig gebruik.

Rommels eerste offensief

Na de de inneming van El Agheila op 24 maart kon het Afrikakorps betrekkelijk snel doorstoten. Dat ging gepaard met de gebruikelijke felle woestijngevechten. De snel rijdende motorvoertuigencolonnes veroorzaakten enorme stofwolken en zandverstuivingen. Het positie bepalen en het onderscheiden van vriend en vijand werd soms voor beide partijen bijna ondoenlijk. Zo kon het gebeuren, dat generaal O'Connor in krijgsgevangenschap geraakte als gevolg van een door zijn chauffeur gemaakte routevergisning. Kort daarna, namelijk op 9 april 1941, werd Tobroek volledig omsingeld door de Astroepen. Toch waren Smuts' wijze woorden niet aan dovemansoor gezegd, want de Britten hadden de vroegere Italiaanse verdedigingsgordel hersteld, versterkt en uitgebreid. De vesting To-

broek werd door een aanzienlijk garnizoen verdedigd; de ruggegraat werd gevormd door de Negende Australische Divisie onder de reeds eerder vermelde generaal Morshead. Deze bekwame commandant, die door zijn ondergeschikten – ondanks zijn bijnaam „Ming de meedogenloze” – op handen werd gedragen, werd nu belast met het opperbevel over de gehele Britse strijdmacht in Tobroek.

Na de succesvolle omsingeling van Tobroek zetten de Astroepen hun opmars in oostelijke richting voort. Met de inneming van Solloem achtte Rommel zijn offensief geslaagd en afgerond; de nieuwe frontlijn liep nu beoosten deze stad, een situatie die tot eind november 1941 zou voortduren. Mede als gevolg van de mislukte Britse interventie in Griekenland had de RAF nog steeds niet de gewenste sterkte weten te bereiken; duidelijk was dat aangetoond tijdens de strijd om Kreta, dat op 1 juni 1941 geheel door Duitse parachutisten was veroverd. Intussen was in mei Longmore door de luchtmachtgeneraal Tedder vervangen. Het smaldeel van admiraal Cunningham was overbelast met het bombardement van Tripoli, de evacuatie uit Griekenland van de Britse en het restant van de Griekse troepen, en bovendien de regelmatige pendeldiensten naar en van Tobroek die vooral door de snelle torpedobootjagers werden uitgevoerd.

Toen Rommel zijn offensief afsloot, bevond zich in het gebied tussen de Halfayapas en Alexandrië slechts één complete (de Zevende Australische) divisie, terwijl de laatste eenheden van een nieuwe Britse tankdivisie zojuist waren ont-scheept. In juli werd Wavell van zijn opperbevel ontheven en naar het Verre Oosten overgeplaatst.

Zijn opvolger, generaal Claude Auchinleck, was eveneens een kundig opperofficier en bovendien iemand die in iedere situatie het hoofd koel hield. Door zijn typische stugheid kon hij nooit de populariteit verwerven die zijn voorganger bij de troepen had genoten. Hoewel hij versterkingen en materieel zou ontvangen in hoeveelheden waarvan Wavell zelfs nooit had gedroomd, durfde Auchinleck Churchill meer tegenspel te bieden.

Om aan Australische wensen tegemoet te komen, kreeg Auchinleck opdracht de Australische troepen uit Tobroek terug te nemen en voor

vervanging te zorgen. De aflossing werd samengesteld uit Engelse en Britsindische eenheden, waaraan de Poolse brigade van generaal Kopanski werd toegevoegd. Feilloos werd de operatie door de Royal Navy uitgevoerd. Morshead droeg zijn commando over aan generaal Scobie, wiens troepenmacht daarna werd aangeduid als de Zeventigste Britse Divisie. In september 1941 was in Tobroek slechts een bataljon Australiërs overgebleven. Voorlopig zou het gros van de Australische troepen in Palestina in reserve worden gehouden.

Het nu werkelijk bestaande Achtste Leger werd onder de supervisie van Auchinleck samengesteld uit onder meer een Nieuwzeelandse, een Britsindische en twee Zuidafrikaanse gemotoriseerde divisies, benevens drie Britse tankbrigades, waarvan er een met Amerikaanse Stuart-tanks was uitgerust. Evenmin als de Engelse tank van het type I, bleek echter ook de Stuart geen volwaardige tegenstander voor de Mark III en IV te zijn.

De RAF was eindelijk op sterkte gekomen, waardoor het meesterschap in de lucht kon worden overgenomen. Het tekort aan Hurricanes en Blenheim's was weggewerkt en talrijke nieuwelingen maakten een goed debuut, zoals de Britse Beaufighter en de Wellington, de Amerikaanse Tomahawk en even later de Kittyhawk.

Maar ook Rommel had nu een compleet leger onder zijn bevelen: een Duitse gemotoriseerde lichte infanteriedivisie en twee prima pantserdivisies benevens zeven kleine Italiaanse divisies: een tank- en zes gemotoriseerde infanteriedivisies. Hoewel er bij hen niet van élan sprake was, vochten deze infanteristen wél en zij waren beter dan die tijdens de Grazianiperiode. De tankdivisie „Ariete” bestond inderdaad uit Italiaanse elitetroepen; tot verbazing van vriend en vijand vertoonden zij strijdlust en dat leverde hun talrijke schouderklopjes van Rommel op. Medio november 1941 beschikten de Astroepen over ca. 415 inzetbare tanks; het Achtste Leger kon ongeveer 460 tanks in het veld brengen.

Operatie Kruisvaarder

Voor Churchill verwachtte veel van de „Operatie Kruisvaarder”, het gedegen geplande en goed voorbereide nieuwe Britse offensief. Au-

chinleck had het Achtste Leger onder het commando geplaatst van generaal Cunningham (een broer van de admiraal), die zich tijdens de veldtocht in Oost-Afrika verdienstelijk had gemaakt.

Medio november 1941 barste het geweld in volle hevigheid los, maar al op 18 november bleek duidelijk dat Rommel zich van de Britse planning niets aantrok. Tegen alle verwachtingen in zette hij prompt een tegenoffensief in; zijn massale tankaanvallen getuigden weer van grote kracht en vastberadenheid. Terwijl in Britse stafkringen al werd gedacht over een terugvallen op Mersa Matroe, aarzelde Auchinleck geen ogenblik: hij trachtte door persoonlijk ingrijpen weer orde op zaken te stellen en maakte het onmogelijke waar: dank zij de inspanning tot het uiterste die hij van zijn troepen eiste, keerde het tij.

De druk op de Astroepen werd nu zo hevig dat Rommel bevel tot de terugtocht gaf. Intussen had Auchinleck de onfortuinlijke Cunningham van zijn commando ontheven en generaal Ritchie in zijn plaats benoemd. Onder zijn bevel rukte begin december het Achtste Leger op in de richting van het belegerde Tobroek.

Op 10 december 1941 heroverden Poolse stoottroepen in het voorterrein van deze vesting de beruchte heuvel 209. Enkele uren later maakte Ritchies voorhoede contact met de troepen van Scobie; na een beleg van 242 dagen te hebben doorstaan, was Tobroek eindelijk ontzet. Hoewel niet zonder krachtinspanning verliep de Britse opmars daarna toch overeenkomstig de oorspronkelijke plannen. Rommels troepen beperkten zich tot achterhoedegevechten; de Britten vierden het kerstfeest in Benghazi en ook Agedabia kon worden overmeesterd.

Achter zijn versterkte linies bij El Agheila was Rommel in het begin van januari 1942, bezig zijn hoofdmacht in de kortst mogelijke tijd te hergroeperen. Zijn opzet slaagde geheel, want in nauwelijks twee weken tijds had hij het initiatief weer in handen. Na de inneming van Agedabia konden zijn troepen op 28 januari ook Benghazi heroveren. In de daarop volgende zeven dagen stootte Rommel nog verder door, maar ook zijn mogelijkheden waren beperkt. Wel had Ritchie zijn hoofdkwartier van Tmini naar Gamboet moeten verplaatsen, maar uit alles bleek dat bei-

de legers aan een adempauze toe waren. Al op 4 februari kon van een zekere frontstabilisatie worden gesproken. De Britse verdedigingslinie liep nu van Gazala via een punt bewesten El Adem naar Bir-Hakeim, dat werd verdedigd door de Vrije Franse Eerste Divisie onder kolonel Koenig.

Enorme, laatste Britse nederlaag

Een nieuw Brits offensief werd gepland voor juni, maar het was Rommel die op 25 mei *zijn* offensief inzette. Aanvankelijk dacht Ritchie met omvangrijke verkenningsacties te doen te hebben, en Rommel maakte de fout, de Britse afweerkracht te onderschatten. Maar opnieuw gaven beide partijen alles. Op 29 mei verkeerde het gros van de Astroepen in een precaire situatie, aangezien men vrijwel geheel in de uitgestrekte mijnevelden was vastgelopen. Ritchie begreep terdege, dat Rommel zich tot elke prijs een bruggehoofd moest verschaffen aangezien zijn bevoorrading anders volledig zou stagneren.

In de „heksenketel” bij El Adem voerde Rommel in de kritiekste fase van de strijd zijn infanterie persoonlijk aan. Met groot succes, want de Astroepen veroverden het bruggehoofd dat hen verzekerde van de aanvoer van alles wat zij nodig hadden, in het bijzonder het onontbeerlijke water. Veel moeite getroostten de Astroepen zich voor Bir-Hakeim waar de Fransen, die niet over tanks beschikten, zich voortreffelijk verdedigden. Koenig was daar geheel afhankelijk van de steun van de RAF, die hem slechts sporadisch kon worden verleend.

In talrijke publikaties wordt 13 juni 1942 vermeld als „the black saturday”, want op deze dag verloren de Britten 230 tanks en daarna was het hek van de dam. Zowel Auchinleck als Ritchie beseften dat Rommel hen een onverwachte en kolossale nederlaag toebracht. Eindeloze discussies werden gevoerd over het al of niet verdedigen van het nu in groot gevaar verkerende Tobroek. De lawine van telegrammen, die Auchinleck uit Londen ontving, deed aan deze situatie geen goed. Terwijl de Britse besprekingen niet afdoende werden afgerond en eigenlijk niemand meer wist waar hij aan toe was, handelde Rommel. Reeds enkele dagen nadat Gazala, El

Adem en Bir-Hakeim waren gevallen, drong de voorhoede van zijn troepen succesvol door in de verdedigingsgordel van Tobroek (20 juni 1942). De voor de Britten ongekende toestand van twijfel en gebrek aan vertrouwen in eigen kracht had verlamd gewerkt op het door de Zuidafrikaanse generaal Klopper aangevoerde garnizoen van ongeveer 28.000 man. Ondanks staaltjes van grote persoonlijke moed – de Brits-indische artilleristen waren de grootste uitblinders – werd op 21 juni het Britse hoofdkwartier onder de voet gelopen. Klopper restte nog maar één handeling: de officiële overgave van Tobroek aan Rommel. Op eigen initiatief hadden ongeveer 1500 man Britse troepen de stad nog weten te verlaten voor de ring volledig werd gesloten. Om Ritchies aangeslagen en verslagen Achtste Leger aanvaardde Auchinleck het risico van een grote terugtocht. Zelfs Mersa Matroe, O'Connors vroegere uitvalsbasis, werd opgegeven. Auchinlecks voorkeur ging uit naar de verdedigingslinie van El Alamein, die in de komende periode inderdaad onaantastbaar zou blijken te zijn.

In vier maanden tijds zou het Achtste Leger tot een vrijwel volmaakte strijdmacht uitgroeien. In dat leger waren de belangrijkste landen van het Britse imperium met eenheden vertegenwoordigd; ook Fransen, Grieken, Polen en Tsjechoslowaken maakten deel ervan uit. Het materieel werd vernieuwd, aangevuld en bovendien sterk uitgebreid.

Eind augustus 1942 werd Auchinleck als Britse opperbevelhebber in het Midden-Oosten opgevolgd door generaal Alexander; het Achtste Leger kwam onder generaal Montgomery.

Met inbegrip van ongeveer 250 Shermans beschikte dat Achtste Leger medio oktober over meer dan 1100 tanks; Rommels troepenmacht kon daar hooguit 600 tanks tegenover stellen. De RAF had het meesterschap in de lucht nooit meer prijsgegeven en was bovendien sterker dan ooit. Montgomery behoefde slechts op de knop te drukken om aan een succesvolle opmars te kunnen beginnen. In opdracht van Alexander deed hij dat op 23 oktober 1942. Nog voor het einde van januari 1943 maakte het Achtste Leger zich meester van de Libische hoofdstad Tripoli.

De Vrije Fransen, die onder het commando van

generaal Leclerc van zuidelijk Libië (de oases van Fezzan) uit opereerden, veroverden Moerzoek op 13 januari. Dat betekende voor het Achtste Leger een geheel beveiligde zuidelijke flank. Aan een actieve deelneming aan de strijd ter bevrijding van Tunesië stond niets meer in de weg. Van februari 1943 af bleef Libië van oorlogshandelingen verschoond.

De Engelsen deelden nu de lakens uit in Tripolitanië en de Cyrenaica, terwijl de Fransen het bestuur over de Fezzan regelden.

Het koninkrijk Libië

De afgevaardigden van de jonge Italiaanse republiek ondertekenden op 10 januari 1947 het Vredesverdrag van Parijs. Artikel 23 van dat verdrag hield in, dat Italië voorgoed afstand deed van alle gebieden in Afrika waarover het land in 1939 heerste.

Op 31 november 1949 werd tijdens een zitting van de Verenigde Naties besloten dat Libië onafhankelijk diende te worden. In Tripoli werd op 25 oktober 1951 de Libische onafhankelijkheid afgekondigd. Emir Idris-el-Senoessi kreeg eindelijk loon naar werken; in januari 1952 zette hij als koning Idris I in het paleis van zijn hoofdstad.

Op 28 maart 1952 sloot Libië zich bij de Arabische Liga aan. Een vriendschapsverdrag met Engeland kwam op 29 juli 1953 tot stand. Daarop volgde de overeenkomst van 7 december die de Engelsen recht verleende op het aanhouden van militaire bases op Libisch grondgebied voor een periode van twintig jaar tegen een jaarlijkse vergoeding van £ 3,75 miljoen.

De eerste Libische concessie tot aardolie-exploitatie werd in juni 1954 verleend aan de „Compagnie Française des Pétroles”. Op 9 september 1954 verkregen de Verenigde Staten toestemming tot vestiging van luchtmachtbases voor een periode van eveneens twintig jaar tegen een jaarlijkse vergoeding van \$ 2 miljoen. Het regeringsvoorstel tot invoering van een Oliewet werd op 19 juni 1955 door het parlement aanvaard. In november verkreeg de American Esso Standard ook een aardolie-exploitatieconcessie, die al in december een grote toekomstmogelijkheden biedende boring opleverde. In augustus 1961 werd de Oliewet van 1955 aanzienlijk uitge-

breid; de eerste olie-export naar Europa vond in september plaats. De Libische aardolie bleek van uitzonderlijk goede kwaliteit; die zou tot op heden kunnen worden gehandhaafd.

Rijke bodemschatten brengen echter niet alleen voorspoed. Erg gemakkelijk steken hebzucht en corruptie de kop op, waarna felle en soms toelozende kritiek volgt. In Benghazi vonden op 13 januari 1964 studentenbetogingen plaats; de volgende dag ontvaardden die in bloedige rellen die ook naar Tripoli oversloegen. De regering werd de situatie spoedig meester; het beproefde recept – machtsvertoon in combinatie met mooie maar uiterst vage toezeggingen – deed het ook in Libië uitstekend. Om de gemoederen nog meer tot bedaren te brengen, sprak op 16 januari een parlamentsmeerderheid zich uit voor de opheffing van de Amerikaanse en Britse militaire bases. Ondanks grote politieke druk uit Caïro legde de regering in Tripoli deze wens van de volksvertegenwoordiging naast zich neer.

De nieuwe Libische Oliewet van 20 november 1965 liep geheel parallel met de door de andere Opeclanden gehanteerde maatstaven. De studentenonlusten van mei 1967 verontrustten de regering nauwelijks. De echte revolutie diende zich pas in september 1969 aan.

De Libische Arabische Republiek

Op 1 september 1969 deed, onder leiding van kolonel Khadafi, de „Revolutionaire Commando Raad” een geslaagde greep naar de macht. Na de belangrijkste strategische punten in het land te hebben bezet, werd in Tripoli eerst koning Idris afgezet en vervolgens werd de Libische Arabische Republiek uitgeroepen.

Moeammar-el-Khadafi werd in de Syrtewoestijn in januari 1942 geboren. Reeds als middelbaar scholier was hij van de Panarabische wensdroom bezeten en de Egyptische dictator Gamal Nasser werd zijn idool. In Benghazi doorliep Khadafi met succes de Militaire Academie, die hij in 1963 als tweede luitenant verliet. Reeds toen had hij als overtuigde en militante Moslim een aantal gelijkgezinde studenten en jonge officieren om zich heen verzameld.

Hoewel Mahmoed-Soliman-el-Maghrabi na de staatsgreep op 8 september 1969 premier werd, was het Khadafi die, in zijn functie van presi-

dent van de RCR, in Libië de hoogste macht uitoefende. Deze onbetwiste leiderspositie heeft hij daarna en in welke functie dan ook, tot op de huidige dag weten te handhaven.

Op 29 september besloot de regering met de Engelsen en de Amerikanen in onderhandeling te treden; de besprekingen zouden moeten leiden tot opheffing van de militaire bases. Op 23 december kwam een regeling met de Britten tot stand; hun evacuatie zou op 31 maart 1970 voltooid moeten zijn en Londen kwam deze afspraak stipt na. Het vriendschapsverdrag van juli 1953 zou op 25 januari 1972 officieel worden beëindigd. Het contract met de British Aircraft Corporation was al op 29 december 1969 door Tripoli geannuleerd.

Met de Amerikanen werd op 24 december een regeling getroffen; zij kregen tot 30 juni 1970 de tijd voor hun militaire evacuatie; op 16 juni verliet het laatste groepje Amerikaanse militairen het Libische grondgebied. Het verdrag van september 1954 werd op 5 februari 1972 door Tripoli opgezegd. Intussen had Khadafi zijn, in de Verenigde Staten in opleiding zijnde, piloten bevel gegeven tot onmiddellijke repatriëring, opdat zij van verdere „Westerse indoctrinatie” verschoond zouden blijven. Maar tot op heden hebben Khadafi en de zijnen nooit geschroomd, wél te blijven gebruik maken van de goede diensten van Engelse en Amerikaanse experts op het gebied van de oliewinning!

Mede ter bevordering van bovenvermelde onderhandelingen had Khadafi op 9 november 1969 het premierschap aanvaard. Op 12 november al liet hij het besluit afkondigen dat de staat 51% van al het kapitaal van de buitenlandse banken in het land overnam. Op 26 en 27 december was Nasser in Tripoli; zijn bezoek was voor de Libische machthebbers een stimulans op de ingeslagen weg voort te gaan. Vermeldenswaard is het decreet tegen de zelfverrijking dat op 19 januari 1970 werd bekendgemaakt, een duidelijke waarschuwing aan wie veronderstelde de opbrengst van de bodemschatten te eigen bate te kunnen aanwenden.

Op 21 januari verklaarde de Franse premier Michel Debré, dat in Parijs geen bezwaar bestond tegen de levering aan Libië van een honderdtal moderne Mirages; vooral in Tel-Aviv bracht dat nieuws ontsteltenis teweeg. Libië en Algerije

Vrijwel overal in Libië wordt men met de oudheid geconfronteerd; deze door de triomfboog van Marcus Aurelius genomen foto toont een facet van de hoofdstad Tripoli

sloten, in de wetenschap dat beide landen aardolie van topkwaliteit produceerden en dat in beide hoofdsteden een felle anti-Israëlische politiek werd gevoerd, op 27 januari een doelmatige olieovereenkomst die nog een extra accent kreeg tijdens het bezoek dat Khadafi op 16 april 1970 aan Boumedienne bracht.

Intussen was op 15 februari 1970 in Marseille de Frans-Libische Kamer van Koophandel opgericht; een overeenkomst met Frankrijk inzake de opleiding van Libische ingenieurs door het „Institut Français du Pétrole” kwam tot stand op 30 juni.

De RCR onteigende op 24 juli alle Italiaanse bezittingen. Van 16 september af beheerde Khadafi ook de portefeuille van oorlog en hij benoemde zijn rechterhand majoor Jalloud tot minister van industrie. Tussen alle bedrijven door was voor talrijke politici Tripoli een pleisterplaats van betekenis geworden; zelfs zou binnen de poorten van deze stad de Negende Conferentie tot Solidariteit van de Afrikaans-Aziatische landen plaatsvinden.

Na de begrafenis van de op 28 september 1970 overleden Nasser, wisselden in Caïro Kosigin en Khadafi uitgebreid van gedachten. De Chinese Volksrepubliek werd op 11 juni 1971 door Tripoli erkend. En als beloning voor zijn inspanning ten behoeve van de wereldvrede verleende Moskou op 26 juni Khadafi de Orde van Lenin. Nadat Rabat eerst Khadafi van binnenlandse inmenging had beschuldigd, verbrak op 14 juli 1971 Tripoli de diplomatieke betrekkingen met Marokko.

Op 27 augustus verbrak de door Frankrijk metterdaad gesteunde regering van Tsjaad de diplo-

matieke betrekkingen met Libië, dat prompt reageerde door het gewapenderhand rebellerende Nationale Front te erkennen als het wettige regime van Tsjaad. Die openlijke inmenging in de interne aangelegenheden van een buurland was een onderdeel van de strijd om de macht in Tsjaad die ook nu nog, niettegenstaande het recente succes van de Libische militaire interventie die leidde tot de val van de hoofdstad N'Djamena, voortduurt en nog lang niet definitief is beslist.

Met de Sovjet-Unie sloot Libië op 4 maart 1972 in Moskou een overeenkomst voor economische en technische samenwerking in de aardoliesector. In 1973 ging Tripoli over tot nationalisatie van de in Libië actieve Amerikaanse oliemaatschappijen. Op 14 oktober 1973 dienden de Israëli's in Parijs een zeer fel protest in; de regering in Tel-Aviv meende te hebben geconstateerd dat de door Frankrijk aan Libië geleverde Mirages tijdens de Vierde Israëlisch-Arabische Oorlog aan Egyptische zijde waren ingezet.

Nadat de Libische regering eerst op 19 februari 1974 had verklaard dat alle met Frankrijk lopende overeenkomsten nog niets aan waarde hadden ingeboet, sloot zij zes dagen later met Italië een olieovereenkomst. Rome had tevens de toezegging gedaan, Tripoli economische en technische hulp te verlenen.

Verder werd op 8 april 1974 in Tripoli nog eens duidelijk te kennen gegeven, dat kolonel Khadafi het Libische staatshoofd was en dat hij tevens het opperbevel over de strijdkrachten voerde. In maart 1975 sloot ook de Bondsrepubliek met Libië een overeenkomst inzake technische

hulpverlening. In deze periode werden de diplomatieke betrekkingen met Marokko hersteld.

In het bovenstaande zijn hoofdzakelijk de gebeurtenissen vermeld, die op de politiek van het Libië van nu nog van invloed zijn. Bewust werd voor de talrijke fusies met andere Arabische staten geen plaats ingeruimd; deze fusies kwamen meestal voort uit een opportunistische opwelling en toonden stuk voor stuk direct na het tot stand komen al aan, van levensvatbaarheid te zijn gespeend. Als markant voorbeeld kan de, op 10 september 1980 met veel ophef aangekondigde, Unie van Libië met Syrië dienen. De presidenten Assad en Khadafi waren geestdriftig; de betrokken volken waren dat minder, terwijl van afkeer voor de plannen geen sprake was. De fusieplannen waren in grote lijnen al op schrift gesteld, slechts enkele facetten van onderschikt belang wachtten nog op invulling, maar behalve het ondernemen van enkele zwakke pogingen, zullen ook deze fusieplannen waarschijnlijk nooit worden uitgevoerd.

Voor- en nadelen

Na een beknopte samenvatting van een en ander komt duidelijk aan het licht, dat de opbrengst van de bodemschatten de Libische bevolking inderdaad veel goeds heeft opgeleverd. Iedere Libiër heeft recht op gratis onderwijs terwijl bij gebleken geschiktheid de mogelijkheid tot het volgen van hoger onderwijs geheel openstaat voor iedereen. De gezondheidszorg is uitstekend, gratis en aan geen enkele beperking onderhevig; de malariamug werd zo doelmatig bestreden dat daarna de malaria totaal uit de ziektestatistieken verdween.

Derhalve is Khadafi in eigen land buitengewoon populair, te meer omdat de buitenlandse politiek de doorsneeburger nauwelijks raakt. Maar ten aanzien van de buitenlandse politiek geeft de balans wél een nadelig saldo aan. Alleen de verdragen en overeenkomsten, waarin de handelsbelangen de boventoon voerden, bleken van waarde want de andere verwaterden of werden opgezegd. De betrekkingen van Tripoli met de andere Arabische landen floreerden beslist niet; alleen die met Algerije en Syrië en enkele dwergstaatjes — die daarin een tegenwicht

met Saoedi-Arabië zien — kunnen als redelijk worden bestempeld. Toch stelt ook Khadafi zich iets conservatiever op. Dat bleek tijdens zijn op 28 maart jl. voor het Algemene Volkscongres gehouden rede, waarbij hij een verzoeningsgebaar maakte in de richting van Sadat, die immers na Camp David geen goed meer had kunnen doen. Alleen met Italië zijn de betrekkingen zéér goed, maar die berusten dan ook voor ruim 90% op zakelijke belangen. Na de inmenging in Tsjaad zijn de betrekkingen met Frankrijk zeer bekoeld; de nieuwe Franse president François Mitterrand, die de staat Israël een warm hart toedraagt, is er zeker niet op gebrand de toch al verslechterende relaties met Libië te doen verbeteren.

De Libisch-Russische betrekkingen hadden zich sinds 1970 ontwikkeld tot zeer redelijke, soms zelfs zeer goede verhoudingen, maar het laatste vriendschapsbezoek van Khadafi aan Moskou leerde wel anders. Tijdens de aldaar gevoerde besprekingen was van eensgezindheid geen sprake en duidelijk bleek dat de wederzijdse inzichten ver uiteenliepen. Het op 29 april 1981 uitgegeven slotcommuniqué was dan ook uiterst vaag.

In de eerste week van mei jl. besloot Washington — de Amerikanen verweten de Libische regering verwantschap met het terrorisme — ook de laatste van hun nog in Libië aanwezige diplomatieke vertegenwoordigers terug te roepen. Tevens werd de leden van het Libische Volksbureau (de vroegere ambassade) in Washington aangezegd dat hun een vertrekperiode van maximaal vijf dagen was toebedacht. Op 4 juni jl. werd het dieptepunt in de Amerikaans-Libische betrekkingen bereikt door het aanbod van de Verenigde Staten, militaire steun te verlenen aan alle Afrikaanse staten die zich door Tripoli bedreigd achten.

De Libische strijdkrachten

In 1980 kon de Libische krijgsmacht bogen op een sterkte van in totaal 53.000 man. De 45.000 man tellende landmacht, waarvoor pas sinds enkele jaren dienstplicht geldt, beschikt onder meer over 2400 tanks (nog geen 350 in 1975!) en over een grond-grond geleide-wapenbataljon. Alle tanks zijn van Russische makelij, maar bij

het verdere materieel zijn talrijke produkten van Engelse, Franse en Italiaanse herkomst.

De luchtmacht beschikken over ongeveer 285 gevechtstoestellen, merendeels door de Sovjet-Unie en Frankrijk geleverd. Deze vliegtuigen worden niet alleen gevlogen door Libische doch ook door een aantal buitenlandse piloten, Russen, Pakistani's en Palestijnen.

De betrekkelijk kleine marine zal nog aanzienlijk worden uitgebreid: de Libische voorkeur gaat uit naar kleine maar snelle en uitstekend bewapende vaartuigen. Zo zullen aan de drie reeds aanwezige onderzeeboten van de Russische F-klasse in 1982 – en onder voorbehoud van een politiek veto inzake de aflevering – drie onderzeeboten van het Franse Daphne-type worden toegevoegd.

De Libische orders voor materieel voor land- en luchtmacht zijn over vele landen verdeeld; die in de maritieme sector vielen hoofdzakelijk aan Frankrijk en Italië toe. Evenals in talrijke andere prille Afrikaanse staten in de jaren '70 het geval was, werd ook Libië bij de opbouw van zijn militaire apparaat bijgestaan door een aantal Cubaanse adviseurs. Aangezien hun taak als voltooid kan worden beschouwd, wordt aangenomen dat zij Libië hebben verlaten.

De pogingen van Tripoli uranium uit het buurland Niger te betrekken, werden vooral in 1980 met succes bekroond. Aangezien Libië geen eigen uraniumverwerkende industrie bezit, werd algemeen verondersteld dat de 500 ton Nigerijns uranium aan Pakistan werden doorgespeeld. Geruime tijd voor de Iraakse plannen van de grond kwamen, was Pakistan al doende met het afronden van zijn voorbereidingen tot het vervaardigen van de eerste echte Islamitische atoombom, een opzet die door Tripoli gedeeltelijk werd bekostigd.

Hoewel zowel India als Israël behoren tot de kleine groep van mogendheden die (waarschijn-

lijk) over atoombommen beschikken, blijven de Pakistaanse activiteiten voor de regeringen van beide landen een doorn in het oog.

De zo kundig uitgevoerde, doch internationaal fel gekritiseerde, Israëlische bliksemactie van 7 juni jl. tegen de bezuiden Bagdad gelegen Iraakse kerncentrale „Osirak” zou wel eens school kunnen maken. Voor India en Israël is het door kruisen van de Pakistaanse plannen van het grootste belang. Ook zal de Israëlische luchtmacht de regeerders in Tripoli wel duidelijk hebben gemaakt dat het verkrijgen van de nucleaire status niet voor iedere natie is weggelegd.

Hopelijk zullen Khadafi en de zijnen hun verlangen naar het bezit van de atoombom naar de plaats verwijzen waar de politieke luchtkastelen worden opgeborgen.

Tussen Maghreb en Levant

Stellig wordt de toekomst van Libië niet uitsluitend bepaald door de aanwezigheid van rijke bodemschatten. Ook de bijzondere ligging van het – nog geen 3 miljoen inwoners tellende – zo uitgestrekte land, dat in het westen aan de Maghreb en in het oosten aan de Levant grenst, is daarbij van uitzonderlijk belang.

De te volgen bewindlijnen worden merendeels uitgestippeld door een jonge en dynamische man, die echter nooit lang de kat uit de boom kijkt en derhalve soms als een ongeremde individualist voor het voetlicht treedt. In eigen land wordt hij vrijwel unaniem als een profeet geëerd, maar in het buitenland wordt hij zeer genuanceerd beoordeeld. Sommigen zien in hem de gevaarlijke politieke avonturier en anderen beschouwen hem als een geboren verliezer.

Over één ding is echter iedereen het eens: Khadafi is zonder meer een uiterst kleurrijke figuur en een van de weinigen, die in het wereldgebeuren de door hen zelf uitgekozen rol met veel geestdrift vervullen.

Medio juni 1981

Literatuur

- T. Barclay – *The Turco-Italian war and its problems*. Constable, Londen (1912).
W. H. Beehler – *The history of the Italian-Turkish war*. U.S. Naval Inst., Annapolis (1913).
G. Rémond – *Aux camps Turco-Arabes*. Hachette et Cie, Parijs (1913).

- R. Graziani – *Die Eroberung Lybiens*. Schlegel, Berlin (1934).
Destruction of an army. Min. of Information, Londen (1941).
A. Clifford – *Three against Rommel*. Harrap, Londen (1943). ▶

Ciano's dagboek 1939-1943. Arbeiderspers, Amsterdam (1947).

L. van Egeraat — *Geschiedenis van Italië*. Spectrum, Utrecht (1958).

W. Cowles — *De spookmajoor*. Spectrum, Utrecht (1959).

A. Heckstall-Smith — *De strijd om Tobroek*. Spectrum, Utrecht (1962).

D. Lloyd Owen — *De woestijnpatrouille*. Spectrum, Utrecht (1964).

M. Bianco — *Gadafi, voice of the desert*. Longman Group, Londen (1975).

MS
150

MAAK U NIET BEZORGD

dat u na dienstverlating de

MILITAIRE SPECTATOR

niet meer zult ontvangen:

als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van
de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!

Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 30,- per jaar!

(Buitenland f 40,-)

Snel een briefkaart aan de secretaris

DENIJSSTRAAT 135, 2251 HJ DEN HAAG

en uw bezorgdheid is over!

Het officierskruis, voor lotsverbetering en ter aanmoediging

drs. P. J. M. de Bruijn

vaandrig, sectie Militaire geschiedenis

Ieder jaar wordt op 6 december het onderscheidingsteken voor langdurige dienst als officier uitgereikt aan officieren die, eenvoudig uitgedrukt, een diensttijd van 15 jaar kunnen aanwijzen.¹ Het kruis wordt dus voor het eerst na vijftien jaar toegekend en na telkenmale vijf jaar is het mogelijk dat de drager machtiging verkrijgt het cijfer in het destijds aan hem uitgereikte onderscheidingsteken te doen verwisselen.

Toen dit ereteken bij K.B. van 19 november 1844 nr 46 werd ingesteld, lag de nadruk niet alleen op de aanmoediging die het officierskruis voor de onderscheiden persoon betekende, maar men besteedde door een tractementsverhoging ook aandacht aan de niet altijd even rooskleurige financiële situatie van vooral de eerste en tweede luitenanten. Hieronder zullen de ontstaansgeschiedenis en de ontwikkeling van het onderscheidingsteken voor langdurige dienst als officier worden geschetst.

¹ Men raadplege de Koninklijke Besluiten van 19 nov. 1844, nr 46, en van 2 dec. 1913, nr 50, voor de categorieën officieren die ervoor in aanmerking komen.

De jaarlijks weerkerende plechtige uitreiking van het onderscheidingsteken voor langdurige eervolle dienst als officier is een gebeurtenis die niet altijd door alle aanwezigen juist wordt begrepen. Dat begrip kan worden verbeterd indien de toespraak van de commandant de daarvoor nodige informatie verschaft, maar daaraan schort nog wel eens wat. Jongeren begrijpen vaak de zin niet, vooral als zij onbekend zijn met de historische achtergronden van deze onderscheiding die haar oorsprong vindt in een tijd waarin vele officieren zich eigenlijk al voldoende beloond mochten achten als zij de Koning dienden. Die achtergronden, verhelderend met het oog op de in een nabije toekomst liggende uitreikingsdatum, worden in nevenstaand artikel beknopt geschetst ten dienste van allen die in enigerlei opzicht met die plechtigheid van doen hebben.

In 1845 schreef de Militaire Spectator:

Het was een gelukkig idee, dat aan de viering van 's Konings geboortefeest, aan de viering van den verjaardag van onzen Veldheer, van Neêrlands eersten soldaat, zulk eenen schitterenden en onvergetelijken indruk wist te geven; een idee dat aan zooveel somber en weeklagend proza uit de wet der noodzakelijkheid geboren, iets poëtisch, iets troostrijks, iets opbeurends wist te scheppen. [1]

Het kan moeilijk worden ontkend, de band tussen het Koninklijk Huis en het leger is altijd al hecht geweest en bestaat zeer lang. Het vorstenhuis heeft dat nooit onder stoelen of banken willen steken; dat blijkt onder andere uit de instelling van het officierskruis. Of, zoals Koning Willem II's minister van oorlog F. L. List het in 1844 formuleerde:

Het heeft Uwer Majesteit behaagd sedert Hoogst deszelfs komst tot den troon aan onderscheidenen Officieren blijken toe te kennen van Hoogst deszelfs belangstelling in den Officiers stand in het algemeen. [2]

In zijn voorstel over het onderscheidingsteken aan Koning Willem II schetste de bewindsman de bestaande situatie, waarin het slechts voor een klein aantal officieren was weggelegd van de koning blijken van belangstelling te ontvangen. Dat was niet zo verwonderlijk, aangezien zich in vreedstijd nu eenmaal weinig gelegenheden voordoen voor officieren zich op bijzondere wijze te onderscheiden. Belangrijke wapenfeiten, zoals de Tiendaagse Veldtocht, lagen al weer geruime tijd in het verleden. Het enige dat de officieren te doen stond, was

... er zich derhalve toe bepalen gedurende vele jaren hunnen dienstpligten trouw en naar hun best

vermogen te vervullen en op die wijze blijken te geven van den hoogen prijs, welke er door hen in wordt gesteld tot (Zijne) Majesteits Leger te behooren. [2]

Minister List vond dat een onbevredigend gegeven, te meer omdat in het buitenland wèl een onderscheidingsteken voor langdurige dienst als officier bestond. Zo herinnerde Koning Willem II zich dat er in Rusland een dergelijke decoratie was:

ZH (heeft) zich herinnerd het teeken dat in Rusland met gelijk doel gegeven wordt en hetwelk de Minister in orginalie gevoegd zal worden . . . [3]

De voorstellen omtrent de vorm van het officierskruis zijn dan ook beïnvloed door dit Russische voorbeeld. Dat is begrijpelijk aangezien Koning Willem II was gehuwd met Anna Paulowna, de dochter van Tsaar Alexander, en hij kennis van zaken had van gewoonten en gebruiken in het Russische Rijk.

In de voorstellen van de minister over het onderscheidingsteken kregen de eerste en vooral de tweede luitenants bijzondere aandacht. Dat is niet zo verwonderlijk wanneer men bedenkt dat het leger op voet van vrede kwam en sterk werd ingekrompen na de Belgische verwickelingen (1830-1839). Toen de krijgsmacht weer op voet van vrede werd gebracht en vele dienstplichtigen „naar hun haardsteden” terugkeerden, bleek het officierscorps veel te groot te zijn en vele jonge officieren moesten lang op hun bevordering wachten. Een soort van aanmoediging om vol te houden leek dan ook een nuttige zaak. Verder zou de onderscheiding een kenmerkend verschil dienen te maken tussen de luitenants die al enkele jaren hun militaire dienst vervulden, en de jongere officieren die

. . . de militaire Academie hebben verlaten om te deelen in diensten, die door de eersten reeds verrigt werden toen zij ter nauwer nood geboren waren. [2]

Als mijlpaal voor het uitgereikt krijgen van het onderscheidingsteken dacht minister List aan 20 jaar officiersdienst, terwijl hij

*. . . bij het voorstellen van een onderscheidingstee-
ken voor 30 jaren dienst als officier (dacht) aan*

*het tijdvak gedurende hetwelk officieren van het
Nederlandsche Leger het voorregt hebben kunnen
genieten onder de Dynastie van (Zijne) Majesteit
te dienen.* [2]

Dat was berekend van 6 december 1813 af, een historische datum, want op die dag had Koning Willem I zijn proclamatie uitgevaardigd tot aanmoediging van vrijwillige dienstneming. Tevens kregen de luitenants, aan wie de eer te beurt viel een onderscheidingsteken uitgereikt te krijgen, een jaarlijkse toelage van honderd gulden gedurende de tijd van hun verder luitenantschap. De reden daarvoor was enige verbetering te brengen in hun niet zo gunstige financiële positie. In een tweede brief over het onderscheidingsteken lichtte de minister deze situatie toe. [4]

Aangezien het tractement van vooral tweede luitenants, „en al die zoodanigen welke aan dien rang geassimileerd² zijn”, betrekkelijk gering was, vreesde de minister dat het na aftrek van de verschillende kortingen voor de weduwen- en kledingfondsen, eigenlijk niet toereikend zou zijn voor de luitenants om behoorlijk in hun levensonderhoud te kunnen voorzien. Als deze officieren zich niet in grote schulden wilden steken, waardoor zij zich aan straffen en zelfs verwijdering uit de dienst zouden blootstellen, zagen zij zich geheel verstoken van alle genoegens van het maatschappelijke leven die geldelijke opoffering vergden. Deze bezwaren zouden nog niet zo groot zijn indien de rang slechts zou worden bekleed door jonge officieren voor wie het luitenantschap enkel een overgangperiode of inleiding tot de officiersstand vormde. Dat was echter geenszins het geval: vele officieren moesten, zoals al gezegd, een groot aantal jaren, namelijk na de oorlogssterkte van de periode 1830-'39, in dezelfde rang dienen waardoor zij met het verstrijken der jaren het steeds moeilijker kregen om van zo'n karig tractement te leven.

Dat het bij deze categorie officieren geen vetpot was, mag wel blijken uit de volgende cijfers. Het tractement van een eerste of tweede luitenant bedroeg 700 à 800 gulden per jaar.³ Van dat bedrag ging eerst de contributie af ten behoeve van de weduwen- en wezenkas, wat neerkwam op

² Geassimileerd of gelijkgesteld waren bijvoorbeeld intendanten.

³ Ter vergelijking: een kapitein verdiende ongeveer 1400 gulden.

2,5% van het jaartractement. Voor het kledingfonds moest iedere officier een bepaalde som storten die hij steeds zoveel mogelijk te goed hield en die pas bij het verlaten van de dienst of bij overlijden werd verrekend. De hoogte daarvan was als volgt bepaald: voor een eerste of tweede luitenant bij de troepen honderd gulden, bij de troepen te paard en bij de veldartillerie 150 gulden per jaar. Dat bedrag werd in maandelijks termijnen ingehouden, wat nog een korting op het tractement van drie tot vijf gulden betekende. [5] Menige officier zal dan ook hebben getracht van het resterende bedrag wat opzij te leggen om zodoende voor zichzelf en/of zijn nabestaanden iets achter de hand te hebben; want als hij de dienst verliet of kwam te overlijden, werd zijn tractement uitbetaald tot en met de dag waarop hij ophield in werkelijke dienst te zijn. Geen spaargeld hebben, betekende een armoedig bestaan, omdat een officier

... die met verlof of absent ziek zijnde op pensioen of ontslagen (werd), het tractement (genoot) tot en met de dag voor den datum van het besluit waarbij hem zulks (was) verleend. [5]

Loon naar werken dus. Zodoende was het vrij miserabel gesteld met de financiële situatie van vooral de tweede luitenants. Om deze groep officieren enigzins te bemoedigen had Koning Willem II wel een groot aantal van hen aangesteld tot eerste luitenant honorair, maar, zoals minister List het toepasselijk formuleerde, daardoor was wel het eergevoel bevredigend doch niet de bekrompen financiële positie verbeterd. Deze situatie in ogenschouw nemende voelde de minister zich gedwongen

... de welwillendheid van Uwe Majesteit ten behoeve van die klasse van oudere tweede luitenants interoepen en hen tot het erlangen van eene lotsverbetering, eerbiedig bij Hoogstdenzelve aantebevelen. [2]

Aangezien Willem II instemde met het voorstellen een onderscheidingsteken voor langdurige officiersdienst in te stellen, was het voor zijn minister niet zo'n grote stap een tractementsverhoging van honderd gulden voor iedere tweede of eerste luitenant honorair voor te stellen.

Een tweede luitenant zou deze verhoging na tien jaar dienst verkrijgen, tot het moment waarop

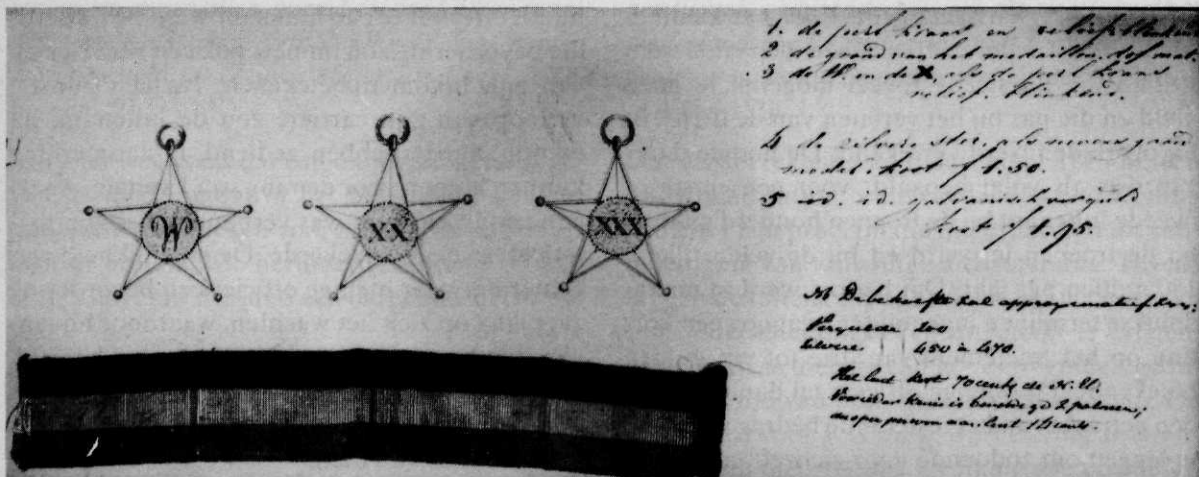
hij tot effectief eerste luitenant werd bevorderd; die bevordering zou immers ook een verbetering van zijn inkomen betekenen. Na een gunstig verloop van zijn carrière zou de luitenant, na twintig jaar te hebben gediend, in aanmerking kunnen komen voor de rang van kapitein, waaraan een tractement was verbonden dat zijn materieel bestaan verzekerde. De moeilijkheid was echter dat voor menige officier een bevordering zeer lang op zich liet wachten, waardoor hij langer dan verwacht een bepaalde rang behield. Met deze trage bevorderingsgang viel een even trage verhoging van het tractement samen, met alle gevolgen van dien.

Om deze vervelende situatie enigzins te onderwerpen deed de bewindsman het voorstel, aan een tweede en eerste luitenant na tien jaar dienst, respectievelijk bij het volbrengen van zijn twintigjarige dienst, eveneens een tractementsverhoging van honderd gulden per jaar te geven, waardoor hij in ieder geval materieel „eene verbetering van zijn lot” zou ondervinden. Op deze wijze zouden de luitenants na tien en na twintig jaar dienst

... successivelijk opbeuring, aanmoediging en ondersteuning vinden, zij zullen bij opvolging vernieuwde blijken ontvangen van de vaderlijke zorg waarmede Uwe Majesteit hun lot behartigt, hetgeen hen voorzeker te meer zal aansporen zich met kracht en ijver op hunne dienstplichten toetelleggen en te trachten door eene volkomen toewijding aan hunne betrekking de hun toegedachte gunsten zich waardig te betrouwen. [4]

Zo sneed het mes aan twee kanten. Aan de ene kant werden de oudere luitenants een handje geholpen in hun moeilijke financiële positie en kregen de andere officieren in de vorm van het onderscheidingsteken een schouderklopje voor hun trouwe dienst, en aan de andere kant verstevigde dit de band tussen zowel de officieren en de armee, als tussen het leger en de vorst. Deze overwegingen zijn terug te vinden in het Koninklijk Besluit van 19 november 1844, dat onder meer zegt:

Overwegende, dat bij Ons leger vele officieren zich door eenen eervollen, langdurigen dienstitijd, in den rang van officier, hebben onderscheiden; In aanmerking nemende, dat, ten gevolge van de

Het nieuwe ontwerp van 1844

weinige vooruitzichten op bevordering, de officieren van mindere rang, doch bovenal de 1ste en 2de luitenants van de verschillende wapens en diensten, een groot aantal jaren in die mindere rangen, waaraan in het algemeen slechts zeer geringe tractementen zijn verbonden moeten doorbrengen; Hebben goedgevonden en verstaan:

Er zal een onderscheidingsteeken worden ingesteld, bepaaldelijk bestemd tot het beloonen van eenen eervollen, langdurigen Nederlandschen effectieven diensttijd van officieren en daarmede gelijkgestelde personen behorende tot het leger, te rekenen van 6 december 1813.

In 1852 werd de groep officieren aan wie na tien of twintig jaar dienst een tractementsverhoging te beurt viel, uitgebreid. De overweging voor deze uitbreiding was dat de verhoging tot doel had het lot van de belanghebbenden

... na langdurige dienst in opgemelde rangen enigermate te verbeteren, en dat dit doel ten eenemale wordt gemist, wanneer een Magazijnmeester der artillerie van de 2de of 3de klasse die eene rangverhoging erlangt waaraan geene tractementsverhoging verbonden is, de meer bedoelde tractementsverhoging, ad 100 gulden 's jaars komt te verliezen. [6]

Zodoende kregen de magazijnmeesters der artillerie van de 2e klasse die twintig, en de magazijnmeester der artillerie van de 3e klasse die tien jaar effectieve Nederlandse dienst als officier telden, een verhoging van hun tractement van honderd gulden toegekend, of zij nu de rang

van kapitein, eerste of tweede luitenant bekleedden.

Twee jaar later, in 1854, kregen ook de directeuren van de militaire hospitalen op grond van dezelfde overwegingen de honderd gulden verhoging.

De tractementsverhoging voor de eerste en tweede luitenants en de daarmee gelijkgestelden bleef bestaan tot 1881. In dat jaar werden namelijk de tractementen van de officieren der stafven, korpsen en diensten van de landmacht herzien en het K.B. van 19 november 1844 werd, voor wat betreft de honderd gulden verhoging, ingetrokken.

Een andere niet onbelangrijke wijziging werd in 1913 aangebracht. Toen werd namelijk het onderscheidingsteken voor langdurige dienst als officier ook uitgereikt aan reserveofficieren van het leger, als onderscheiding voor hun trouwe diensten.

Ook de vorm van het officierskruis is in de loop der tijd gewijzigd. Het eerste ontwerp van het onderscheidingsteken bestond uit een gouden gesp, waarop het cijfer dat het aantal dienstjaren aangaf, midden in een krans van olijf- en eikenloof, zich slingerend om en verheffend boven twee kruiselings liggende zwaarden. De gesp was vastgehecht aan een oranje, wit en blauw gestreept zijden lint. Willem II interesseerde zich zeer voor het ontwerp van het officierskruis, hetgeen mag blijken uit een brief van de directeur van het kabinet des konings, waarin hij de minister mededeelde dat de vorst dit allereerste ont-

werp te veel op een ridderorde vond lijken, wat te allen tijde diende te worden vermeden. Het nieuwe ontwerp, naar Russisch voorbeeld, is hierbij gereproduceerd. Ook toen werden de kosten nauwkeurig in het oog gehouden. Berekend was dat de uitvoering van het onderscheidingsteken in zilver f 1,50 zou gaan kosten, en dat een galvanisch verguld model op f 1,95 kwam.

Tot 30 december 1866 heeft het officierskruis in deze vorm bestaan. Op die datum werd het onderscheidingsteken eenigszins veranderd, aangezien

... meermalen de wensch is geuit, dat de vorm van dat onderscheidings- en eereteken meer in overeenstemming worde gebracht met den gewonen vorm van de eeretekenen, die wegens militaire verdiensten worden toegekend. [7]

In deze nieuwe vorm bestond — en bestaat nog steeds — het onderscheidingsteken uit een vierarmig kruis, waarvan de horizontale armen 28 mm en de verticale 30 mm lang zijn, de grond gedeeltelijk mat omgeven door een gecanneleerde rand. In het midden een krans van olijf- en eikenloof, zich slingerend om, en zich verheffend

boven twee kruiselings liggende zwaarden. Binnen de krans staat in Romeinse cijfers het aantal dienstjaren vermeld.

In het Koninklijk Besluit sprak Koning Willem III de overtuiging uit dat met deze verandering van de vorm van het ereteken

... aan de ridderlijke bedoelingen van den Doorluchtigen Insteller nog meer zal worden beantwoord, en dit tevens zal strekken om de waarde van het eereteken zoo mogelijk nog meer te verhoogen. [7]

Zodoende wordt ieder jaar op 6 december het vierarmige kruis op het oranje-wit-blauwe lint uitgereikt. De woorden van minister List drukken exact uit waarom de desbetreffende officier het eerekruis krijgt toegekend:

Het ingestelde diensteeken onderscheidt zich door eenvoudigheid, en spreekt op het eerste gezicht de bedoeling uit; aanwijzing niet alleen hoe lang een officier reeds gediend heeft, maar vooral dat die dienst eervol was; — dat die tot nut strekte van den Nederlandschen staat, zoodanig als die in 1813 werd herboren; en dat die dienst volbragt werd tot tevredenheid van den Koning. [8]

Literatuur

1. *Militaire Spectator* 14(1845)131.
2. *Brief van minister F. L. List aan Koning Willem II.* Alg. Rijksarchief, Den Haag; Kab. des Konings La V19, exh. 24 oktober 1844.
3. *Brief van de directeur van het Kabinet des Konings, Van Rappart.* Alg. Rijksarchief, Den Haag; La X43, 31 oktober 1844.
4. *Brief van minister F. L. List aan Koning Willem II.* Alg. Rijksarchief, Den Haag; Kab. des Konings La G21, exh. 19 november 1844, La N47.
5. F. Boers — *Handleiding tot de kennis der militaire administratie.* Breda (1869)138-144.
6. *Kon. Besluit*, 1 oktober 1852, nr 57.
7. *Kon. Besluit*, 30 december 1866, nr 33.
8. *Militaire Spectator* 14(1845)132.

Voorts:

- Onderscheidingsteken i.v.m. de weinige uitzigten op bevordering. *Intendance* (1966)(1)22-23.
- Het officierskruis. *Legerkoerier* (1951)(5)5.
- Onderscheiding ter bemoediging. *Reserve-Officier* (1980)(2).
- Onderscheidingsteeken voor langdurige dienst. *Recueil Militair* (1844)316-321.
- Tractementsverhoging. *Recueil Militair* (1852)358-360.
- Verhooging van tractement voor de Directeurs van hospitalen. *Recueil Militair* (1854)349-350.
- Wijziging van het onderscheidingsteeken wegens langdurige dienst als officier. *Recueil Militair* (1866)1-3.
- Herziening der tractementen van officieren der staten, korpsen en diensten van de Landmagt. *Recueil Militair* (1881)13-27.

Wereldpolitiek pessimisme en oorlogen die zijn uitgebleven

J. R. Evenhuis

journalist

Pessimisten hebben in onze dagen de mond vol over oorlogen die zij overal zien komen. Maar zij krijgen lang niet altijd gelijk. Er zijn juist tegenwoordig heel wat oorlogen achterwege gebleven die vroeger waarschijnlijk zonder meer zouden zijn uitgebroken omdat de omstandigheden ernaar waren.

Zo had men vroeger vrijwel zeker kunnen rekenen op oorlogszucht met een gerede kans op een oorlogsverklaring in een land dat de dupe was geworden van iets als het barbaarse gedrag van zogenaamd revolutionaire Perzen jegens de hele staf van de Amerikaanse ambassade, meer dan vijftig personen, in Teheran in 1979. Het zou zelfs overeenkomstig het geldende internationale recht zijn geweest indien de Verenigde Staten daarop met een oorlogsverklaring zouden hebben gereageerd.

Het kwam er echter niet van. Ja, de Verenigde Staten namen liever een geweldig gezichtsverlies op de koop toe in plaats van direct op deze uitdaging in te gaan. Vroeger zouden staten met slechts een schaduw van de macht waarover de tegenwoordige Verenigde Staten beschikken, *coûte que coûte* de Perzen van repliek hebben gediend; ten minste met het lanceren van een soort oorlogsverklaring, ook al zouden zij misschien in concreto niet hebben geweten wat zij aan de situatie hadden moeten doen. Dat zou bijna imperatief zijn geweest om de schade van het zwaar geschokte prestige te beperken. Want prestige is nu eenmaal een uitermate kostbaar artikel in de internationale volkerensamenleving, net als het krediet van een persoon of een lichaam in een meer nationale context. Aangezien het prestige zo slecht te beredeneren valt, heeft het ook beter stand weten te houden tegen een zuiver rationele erosie, zoals die waaronder het ermee verwante begrip autoriteit is gaan lijden. Autoriteit kan worden weggepraat, dat is

een van de nadelen van haar zichtbaarheid. Maar prestige laat zich niet zo gemakkelijk afdoen.

Prestige en diplomatieke vertegenwoordiging

Het woord zegt het al. Het is tot ons gekomen via een Latijns werkwoord, *praestringere*, dat onder andere „verblinden” betekent. *Praestringiae*, later *praestigiae*, houden een „begoocheling” in. En nu kunnen rationalisten wel zeggen dat het beter zou zijn als de mensen zich níét lieten begoochelen, maar in feite zou daarmee elke politiek ten dode zijn opgeschreven: geen staat zou meer in leven kunnen blijven, geen politieke partij meer kunnen bestaan en geen vakbond zijn achterban meer bij elkaar kunnen houden. Dat prestige is dus een onuitwisbaar menselijk gegeven en de radicaalste anti-autoritairden moeten dan ook even hard voor hun prestige in de weer zijn als de met autoriteit bekleeden. En de ironie is natuurlijk dat zij met dat prestige, dat zij moeten handhaven, op den duur ook weer de door hen zo bestreden autoriteit binnenhalen. Daar is geen ontkomen aan, zoals de geschiedenis van alle bewegingen bewijst die zich met succes tegen een bestaande autoriteit keerden. De wereld is er zelfs veel autoritairder op geworden sinds allerlei anti-autoritairden hun zegje hebben gehad. En de rationalisten hebben meestal vergeten dat in hun ratio zelf een hoogst listig element verborgen zit dat alles heel anders laat verlopen dan zij zich in hun theorie voorstelden.

Zo is ook internationale politiek zonder prestige eenvoudig ondenkbaar, en dat wordt niet in de laatste plaats beoordeeld naar de behandeling die de officiële vertegenwoordigers van een staat buiten het eigen land ondervinden. Vandaar dat staten ook niet tegen oorlogen hebben opgezien

als er op dat punt iets mis ging. Dat stond misschien niet gelijk met een rechtstreekse aanval op de geografische grenzen van de betrokken staat, maar ook die diplomaten werden om zo te zeggen geacht „grensgevallen” te zijn.

Het beste bewijs dat twee landen het goed met elkaar konden vinden, was dan ook eeuwenlang dat zij hun ambassadeurs wederzijds een bijzondere eer gaven. Evenzo was het onomstotelijk bewezen dat de relaties zeer te wensen overlieten, als de ambassadeur van een bepaald land in een ander land als een voetveeg werd behandeld: daaruit viel zonder meer te concluderen dat de desbetreffende staten in principe op voet van oorlog met elkaar stonden, zelfs als er officieel vrede tussen hen mocht heersen.

Een treffend voorbeeld van het laatste was de behandeling van de ambassadeur van het Duitse rijk in Turkije in de tijd toen de Turken via Hongarije tot het hart van Europa trachtten door te dringen, wat van 1500 tot na 1700 reëel genoeg leek. Zo'n ambassadeur had niet veel aan de onschendbaarheid waarop hij toen ten minste al theoretisch aanspraak kon maken omdat de Europese staten daarover zekere ideeën hadden ontwikkeld die zij met veel vallen en opstaan onderling ook in praktijk brachten.

Turkije had er bepaalde voordelen in gezien aan dat spel van de uitwisseling van ambassadeurs te gaan meedoen, al was dat dan hoofdzakelijk om hooggeplaatste spionnen te installeren in de landen die het eens spoedig dacht te kunnen veroveren. Aan de andere kant werden Europese ambassadeurs in Turkije zonder meer beschouwd als spionnen waarvoor men zeer op zijn hoede moest zijn. En vooral de ambassadeur van het Duitse rijk, het voornaamste struikelblok voor een Turkse opmars, bevond zich in die positie.

Zijn behandeling leek eigenlijk precies op die van personen van níét-onschendbare status zoals die tegenwoordig de dupe kunnen worden van de geheime politie in een communistisch geregeerd land. Dat wil zeggen: hij kon onder de vreemdste voorwendsels eensklaps worden gearresteerd en zijn lot hing dan volledig ervan af hoe de „internationale toestand” zich ontwikkelde. Zoals bekend hoeft iemand die in een communistisch land als „spion” wordt „ontmas-

kerd” nauwelijks op zijn executie te rekenen, ook als zijn „contacten” dat lot wèl ten deel valt. Nee, in plaats daarvan wordt er liever wat met hem gesold. En als de een of andere nuttige „deal” kan worden afgesloten, bijvoorbeeld als een communistisch land een van zijn eigen, in het buitenland gepakte, goede spionnen kan terugkrijgen, is hij prompt ter beschikking voor zo'n ruil.

Zo ging het meestal ook met de „onschendbare diplomaten” van het Duitse rijk in Turkije in de zestiende en zeventiende eeuw. Ik citeer wat men in een klassiek boek, in 1668 in Londen verschenen, *The history of the present state of the Ottoman empire*, van Paul Rycout, daarover kan vinden:

The representatives of the German Emperor have upon all conjectures of discord and breaches of peace been subject to confinements and custody of a guard, nothing differing from formal imprisonments; or else, as it happened to the German resident in the last war, are transported from place to place, according to the motion of the armies, as a barbarous trophy in the time of their prosperous successes, and as a means at hand to reconcile and mediate when evil fortune compels them to composition.

Dit ten aanzien van de periode toen Turkije in Europa nog zeer agressief optrad. Maar ook toen dat rijk in het defensief werd gedrongen — een taak waarmee zich niet zozeer een tevreden, de dans ontsprongen Europa belastte maar die vooral een naar Turks territorium zeer hongerig Rusland op zich nam — veranderde daar weinig aan de status van de diplomaten. Nu evenwel was het vooral de Russische ambassadeur die als een „barbaarse trofee” werd rondgesleept of in een staatsgevangenis werd opgesloten. Nog in de negentiende eeuw kon een Russische ambassadeur in Konstantinopel weinig illusies over zijn onschendbare status hebben. (Of dat misschien ertoe heeft bijgedragen van Russische ambassadeurs een harder mensen slag te maken dan die van het Westen, die zich toen al volop in de zon van hun onschendbaarheid konden baden?)

De negentiende eeuw was een glorie tijd van het westelijke prestigegevoel in de rest van de we-

reld, en voor westelijke diplomaten werden vele dingen al onvoorstelbaar die Russische diplomaten zich nog uitstekend konden voorstellen, ook al omdat die zich toen zoveel, meer althans dan hun westelijke collega's, op hoogst avontuurlijke paden begaven, vooral in nog zeer primitieve binnenlanden van het Aziatische continent. Zo waren aan het begin van deze eeuw Westeuropese landen in groot oproer omdat in Peking de gezant van één Westeuropees land, Duitsland, was vermoord en de anderen in gevaar waren. Een Chinese regering maakte toen van fanatiekelingen, de Bokkers, gebruik om eens te tonen wat zij van het Westen vond, op dezelfde manier als de Perzische in 1979. Het is interessant te zien wat er toen wèl en in 1979 niet gebeurde.

In de eerste plaats was toen het westelijke prestigegevoel nog zó groot dat er een internationale strijdmacht op de been werd gebracht die de Chinese regering aan het verstand bracht dat zoiets niet ging. Een Duitse veldmaarschalk, von Waldersee, had de leiding van die expeditie.

In de tweede plaats had men in Europa in zekere zin wel medelijden met die onfortuinlijke diplomaten. Maar dat gevoel maakte, als het erop aankwam, volledig plaats voor het gekwetste prestigebesef. Het ging om de internationale positie van landen en níét om de min of meer beklagenswaardige situatie van de personen in die in gevaar zijnde legaties. Die laatsten vroegen ook helemaal niet om medelijden. Iedereen voelde er zich op een post die wellicht hopeloos was maar zo goed mogelijk moest worden gehouden. Het is ook niet bekend dat er in het openbaar veel tranen zijn gestort. Zulke dingen waren met een westelijke diplomaat in lange tijd niet gebeurd. Zij zaten echter wel in de logica van zijn beroep, net als een soldaat aan een grens ook altijd ermee moet rekenen dat er van de andere kant wel eens kan worden geschoten.

Gegijzelde Amerikanen

Hoe anders was de positie, waarin een Amerikaanse president, die niet veel van de prestigebehoefte van zijn land heeft begrepen, de gegijzelden van 1979, met de beste bedoelingen

maar met falikante afloop, meende te moeten drukken! In het laatst van maart 1980 had Jimmy Carter een gesprek over de kwestie met een Franse jurist, Christian Bourguet, die over relaties met de revolutionairen beschikte. Dat gesprek zou voortaan moeten figureren in boeken die de mensen willen duidelijk maken waar diplomatie eigenlijk om draait. Bourguet, wie dat dan ook mag zijn, bleek dat prima te weten, Jimmy Carter in de verste verte niet. Bourguet later over dit gesprek:

At a given moment he spoke of the hostages, saying: 'You understand that these are Americans. These are innocents.' I said to him: 'Yes, Mr. President, I understand that you say they are innocent. But I believe you have to understand that for the Iranian they aren't innocent. Even if personally none of them has committed an act, they are not innocent because they are diplomats who represent a country that has done a number of things in Iran. You must understand that it is not against their person that the action is being taken. Of course, you can see that. They have not been harmed. They have not been hurt. No attempt has been made to kill them. You must understand that it is a symbol, that it is on the plane of symbols that we have to think about this matter.'

Bourguet had gelijk, natuurlijk was de gijzeling een symbool en het zou mooier zijn geweest als Carter zich beter daarvan bewust zou zijn geweest. Maar het was een barbaars symbool, wat Bourguet minder beklemtoonde. Daarvoor waren zijn sympathieën voor de revolutie in Perzië misschien net iets te groot. Toch neemt dat alles niet weg dat Jimmy Carter hier duidelijk ten toon staat als een triest voorbeeld van een man, totaal ontbloot van elk instinct dat tegenwoordig in de allereerste plaats een president van de Verenigde Staten zou moeten hebben, wil de westelijke wereld haar prestige handhaven op de vele plaatsen van de aardbol waar mensen slechts vragen hoe een groot land reageert en zich vol verachting afwenden als het bij incasseren blijft. De positie van Amerika is namelijk tegenwoordig niet meer die van een land dat het zich kan permitteren van prestige-gezichtspunten eenvoudig afstand te doen en zo'n gijzelaflaire te plaatsen op het plan van een Rode-Kruisaangelegenheid.

Dat wist in de zeventiende eeuw een Duitse keizer al als hij weer eens een ambassadeur met gevolg naar Turkije stuurde. Hij stuurde die hoewel hij, en die ambassadeur niet minder, op zijn vingers kon narekenen dat daaruit persoonlijke ramspoed kon resulteren. En hij plengde ook niet publiekelijk tranen als die ramspoed zich voordeed want hij was vertrouwd met de prestigesymboliek die aan deze zaak nu eenmaal vastzat.

Op het zuiver humane vlak had zijn ambassadeur beter meteen thuis kunnen blijven. Slachtoffers vielen er altijd als hij in 's sultans land zijn diplomatieke taak uitvoerde. Elke Turk die met hem in aanraking kwam was eo ipso verdacht van verkeerde verstandhoudingen, en de dragomans (tolken) die hem hun diensten aanboden, moeten soms ware helden of zelfmoordkandidaten zijn geweest.

It has been known, that the Ambassador has been forced to interpose his own person between the fury of the Visier and his interpreter, whose offence was only a delivery of the words of his master; some of whom have notwithstanding been imprisoned or executed for this cause.

Aldus Rycaut. Maar nergens wordt hij in zijn verslag over de toestanden in de zeventiende eeuw actueler dan waar hij ten aanzien van de verhouding tussen een ambassadeur en een mohammedaanse regering van toen vaststelt:

He remains in nature of a hostage, called by themselves mahapous or pledge; by which he becomes responsible for what is acted by his prince, and remains for a pawn for the carriage of his nation.

Dus precies zoals de Franse jurist het tegenover Jimmy Carter uitdrukte „You must understand that it is on the plane of symbols that we have to think about this matter.” Helaas was zijn gesprekspartner voor die symboliek niet gevoelig en plaatste er ook niet een van zichzelf tegenover die haar had kunnen opheffen. Het bleef bij vermaningen die op de Perzen, eenmaal op hun symbolische toer, geen enkele indruk maakten. Zou Carter president zijn gebleven, dan zouden de Amerikanen die in 1979 werden gegijzeld, thans hoogstwaarschijnlijk nóg hebben vastgezet.

Russen op het vinketouw

Een overeenstemming tussen 1900 en 1979 is, op de derde plaats, weer wél hoe koeltjes de Russen beide affaires hebben opgevat. Het was bijna alsof zij het voor een normaal risico van het diplomatieke bedrijf hielden. Maar het had met een van hún diplomatieke vertegenwoordigingen niet moeten gebeuren! De Sovjetstaat weet wat hij aan zijn prestige verplicht is. Misschien hebben zij zelfs, evenals in 1900, erop gewacht dat het Westen een gezamenlijke actie tegen de boosdoener zou voorstellen. In ieder geval kwamen zij pas in beweging toen de terugkeer van de gegijzelden naar Amerika eindelijk een concrete mogelijkheid begon te worden, met een aperte poging tot sabotage van de oplossing. Was het niet een beetje alsof zij een kans, via de gijzelzaak in Perzië binnen te komen, zagen te loorgaan? Een feit is dat de Russen in 1900 de meeste zijde hebben gesponnen bij de toenmalige internationale expeditie tegen Peking, aangezien zij het dichtste bij het object zaten en vervolgens de geringste aanstalten maakten weer, zoals de anderen, het veld te ruimen. Ten slotte zijn de Russen ook langer dan de andere geallieerden in Perzië gebleven nadat Churchill in de Tweede Wereldoorlog dit land had laten bezetten ten behoeve van de doorvoer van westelijk oorlogsmaterieel, dat Stalin in zijn strijd tegen de Duitsers moest helpen.

Voor de rest heeft de gijzelaaffaire de Russen niet zulke grote voordelen opgeleverd als wel eens wordt gedacht. Zij moeten met die wispelturige Jimmy Carter danig in hun maag hebben gezeten aangezien zij in hun verhouding tot Amerika, hoe dan ook, liever volgens een vast systeem werken. Daarom houden zij ook maar steeds een minister van buitenlandse zaken, Gromyko, aan die daarop volledig is ingespeeld. Hij fungeert nu 24 jaar. Hadden zij van die wispelturigheid willen profiteren, dan hadden zij zich ook geenszins tot hun bezettingsactie in Afghanistan behoeven te beperken. Het wachten was kennelijk op het optreden van een weer wat voorspelbaarder Amerikaanse president.

Hoe dat ook zij, een oorlog is om deze zaak niet uitgebroken en de pessimisten hebben nauwelijks erbij stilgestaan. Een andere vraag is na-

tuurlijk hoeveel prestigeverlies een grote mogendheid kan verduren, zoals in dit geval de Verenigde Staten. Het gekke is namelijk dat, nadat Amerika militair gezien heel erg sterk is geworden, het nóg pijnlijker voor een domme oriëntaalse potentaat door de knieën is gegaan dan het deed toen het nog totaal niet over machtsmiddelen beschikte en toen ook eens met zo'n Amerikanen gijzelende potentaat in diezelfde mohammedaanse wereld werd geconfronteerd.

Historisch precedent

In juni 1805 werd tussen de nieuwe Verenigde Staten, nog slechts een klein aantal jaren hun weg zoekende op het lastige terrein van de internationale politiek, en een oud achterlijk mediterrane staatje, het mohammedaanse Tripoli, een „vredes- en vriendschapsverdrag” gesloten. Er had dus een oorlog tussen die beide landen plaatsgehad.

Hoe kon, zo kan men zich afvragen, in die periode een oorlog tussen twee zover uit elkaar liggende staten ontstaan? Was er misschien al van een „Amerikaans imperialisme” sprake? Op die vraag valt gelukkig een totaal geruststellend antwoord te geven. Het initiatief tot die oorlog was eenzijdig van de toenmalige Libiërs uitgegaan. Op de een of andere wijze overtuigd van de machteloosheid van Amerika had de pasja van Tripoli, gebiedend over een staatje dat vooral van de zeeroof leefde, in 1801 zijn „rais”, de kapiteins van zijn speciaal op die zeeroof getrainde vloot, opdracht gegeven jacht te maken op Amerikaanse koopvaardij schepen in de Middellandse Zee en daarvan zoveel mogelijk naar Tripoli te slepen.

Het was eigenlijk al sinds eeuwen een zeer gangbare zaak dat de Noordafrikaanse zeeroverstaten (Algiërs, Tunis en Tripoli) nu eens deze en dan weer die in de Middellandse Zee handel-drijvende mogendheid voor zo'n speciale behandeling uitzochten. Er behoefde ook meestal geen oorlogsverklaring aan het adres van de extra bestookte mogendheid aan te pas te komen. Maar in 1801 vond de pasja van Tripoli het leuk het begin van de vijandelijkheden zeer duidelijk

te markeren, door een overval op een sinds kort in Tripoli bescheiden geïnstalleerd Amerikaans consulaat, waarvan de vlag werd neergehaald en verscheurd, en door het in gevangenschap wegvoeren van de daarin aanwezige, zij het dan zeer weinige, Amerikanen.

De Verenigde Staten lagen immers zo ver weg, andere schepen dan koopvaardij schepen hadden zij nog niet, dus ook geen oorlogsschepen om respect in te boezemen, en bovendien had de pasja te maken met onderdanen die hun agressiviteit, behalve op zee, ook gaarne aan de vaste wal wel eens wilden afreageren. Zij wachtten er slechts op dat men hen een geschikt object aanwees. En zo was dat in 1801 het nauwelijks ingerichte Amerikaanse consulaat. De Amerikaanse regering had zich het ongenoegen van de pasja op de hals gehaald door niet in te gaan op zijn eis dat hij de eerste Amerikaanse consul in Tripoli pas officieel ten paleize dacht te ontvangen als deze bij die gelegenheid geld en geschenken ter waarde van een kwart miljoen dollar voor hem meebracht. Dat rook Washington, waar toen juist het presidentschap van een zeer proper man, Thomas Jefferson, was begonnen, te veel naar de corruptie van de „oude wereld”, en daaraan wilde het niet meedoen.

Stimulans voor militaire inspanningen

Amerika had zich dus als in staat van oorlog met Tripoli te beschouwen. Het was de eerste oorlog die het nieuwe gemenebest helemaal onvrijwillig kreeg te voeren, na de onafhankelijkheidsstrijd tegen Engeland die het wél had gewild. Amerika deed er dan ook vrij lang over, de pasja aan het verstand te brengen dat hij met zijn uitdaging aan het verkeerde adres was: pas in 1805 wist het genoeg machtsmiddelen bij elkaar te brengen om hem tot vrede te bewegen.

Maar zelfs dat zou nauwelijks zijn gebeurd als de Tripolitaanse pasja het conflict niet hoofdzakelijk had willen uitvechten op een terrein dat de Amerikanen bepaald dwóng hem in zijn eigen land te gaan opzoeken. Zijn geliefkoosde vorm van oorlogvoeren bestond namelijk in het gijzelen van Amerikanen die hem in handen vielen, zijn „oorlogsdoel” was die gegijzelden voor zo'n hoge som aan Amerika terug te verkopen dat zijn primitief landje weer voor een aantal ja-

ren uit de geldzorgen was. En omdat Washington op zijn desbetreffende voorstellen niet wilde ingaan, het aan de andere kant echter ook tegenover de Amerikaanse publieke opinie niet kon verantwoorden niets tegen de pasja te ondernemen, zat er niet veel anders op dan hem het vuur wat nader aan de schenen te leggen. En zo werd pasja Joesoef Karamanli van Tripoli (1796-1832) de eerste die iets voor de opbouw van de Amerikaanse strijdkrachten deed, zoals zich ook later steeds het merkwaardige feit zou voordoen dat ánderen, vooral buitenlandse tirannen die zich ten aanzien van Amerika nèt een teveel aan uitdagingen permitteerden, de Amerikanen tot bewapeningen noopten die zij zelf helemaal niet wilden.

Het „*si vis pacem, para bellum*” heeft als principe in Amerika nooit erg gegolden. Een historisch gezichtspunt, dat heden nauwelijks nog aandacht krijgt. Maar er is niet zoveel inzicht in de Amerikaanse politieke psychologie voor nodig om vast te stellen dat zij met het probleem zit. In de eerste plaats zouden de geweldige kwaliteitsprongen van de Amerikaanse bewapening sinds het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog ondenkbaar zijn geweest zonder de specifieke bijdrage van moedwillige twintig-eeuwse dictators aan dat proces. Die zaak kwam dus geenszins van binnenuit. En in de tweede plaats heeft zich waarschijnlijk nooit een volk zó sterk bewapend van een onmiskenbaar anti-oorlogsaffect uit. In zekere zin heeft men in Amerika nieuwe mogelijkheden van oorlog met een superbewapening willen uitbannen. Iets wat pacifisten nooit zullen begrijpen, maar er zaten pacifistische kanten aan het naoorlogse Amerikaanse streven de sterkst bewapende mogendheid van de wereld te zijn en te blijven. Het is overigens interessant dat de anti-atoompacifisten pas op dreef zijn gekomen toen die Amerikaanse superioriteit in gevaar kwam. Daarvoor hielden zij zich koest en zagen klaarblijkelijk wel wat in die duidelijke voorsprong van een supermacht. Wanneer nu dikwijls dat oude adagium „*si vis pacem, para bellum*” ook op de nucleaire bewapeningwedloop wordt toegepast, heeft zijn betekenis in feite een subtiele wijziging ondergaan. Het klinkt meer naar „*si vis pacem, para armamenta*”. En die „*armamenta*” moeten dan die-

nen voor de welbekende afschrikking. Als dat in laatste instantie geen doel is waarmee ook pacifisten het eens zouden moeten zijn, dan weet men het niet meer. Op een andere manier is een vredestoestand tegenwoordig in ieder geval niet meer te breken, hoezeer men dat ook kan bevreunen.

De geschiedenis kan moeilijk worden teruggedraaid, en het allermerkwaardigste van die geschiedenis is nu juist het volgende. Indien er in de wereldgeschiedenis ooit een staat is geweest die zijn bestaan is begonnen met een eerlijke poging tot die eenzijdige ontwapening die thans ook weer, zuiver als wishful thinking, in veler hoofd spookt, dan zijn het wel diezelfde Verenigde Staten geweest waarvoor die eenzijdige ontwapenaars thans zo weinig sympathie kunnen opbrengen.

Pacifist zijn is geen kunst. Iets anders is, van het pacifisme een officieel leerstuk van een staat te maken en dus bij voorbaat geen leger en geen vloot op te stellen. En dat hebben de Verenigde Staten oorspronkelijk gedaan. Er is in de moderne tijd nauwelijks een ander voorbeeld van aan te halen. Maar het experiment heeft dan ook zonneklaar bewezen dat de weg onbegaanbaar is. Hij leidt tot een toestand die met voorbeeldigheid weinig meer te maken heeft, namelijk tot chanteerbaarheid.

Daarom is het nu bijzonder nuttig die oude kwestie, die een eenzijdig ontwapend Amerika eens met een pasja van Tripoli had uit te vechten, nog eens de revue te laten passeren. Er blijken allerlei hoogst actuele elementen in te zitten. Wat overigens ook de Amerikanen zelf, die het op zichzelf op ver terugliggende zaken niet zo hebben begrepen, tot hun allerhoogste verrassing hebben moeten vaststellen nu zij opnieuw, na anderhalve eeuw lang in het Midden-Oosten vrijwel absent te zijn geweest, met mohammedaanse machthebbers en bevolkingen in directe aanraking zijn gekomen.

De vreemde deal die zij in Teheran hebben moeten afsluiten om 52 man ambassadepersoneel eindelijk aan een gijzeling te onttrekken, is volkomen uniek in de annalen van de moderne diplomatie. Maar slaat men het in de aanhef van dit stuk vermelde „vredes- en vriendschapsverdrag” met Tripoli van 1805 op, dan vindt men daar curieus-vergelijkbare gegevens. Onder dat

verdrag staat een soort reçu afgedrukt, ondertekend door de pasja:

We hereby acknowledge to have received the full sum of sixty thousand dollars, mentioned as ransom for two hundred Americans in the Treaty of Peace concluded between us and the United States of America.

Dat was in feite de vóórlaatste keer dat de Amerikanen eigen mensen moesten loskopen. Wat dat betreft is de geschiedenis dus wél blijven stilstaan. Maar dan ook alleen omdat een Amerikaanse president, Jimmy Carter, de voorkeur

eraan heeft gegeven Amerika's machtsmiddelen niet in te zetten voor een zaak die vroeger zonder enige twijfel gewapenderhand zou zijn aangepakt. Als men wil zou men daarin een triomf kunnen zien van een ondanks superbewapening in wezen nog steeds zeer pacifistisch Amerika. Alleen zijn pacifisme en prestige, voor zover een land aan wereldpolitiek doet, absoluut onverenigbare grootheden, wát de Verenigde Staten ook nog steeds proberen om daartussen een verzoening tot stand te brengen . . . in de regel door afwisselend presidenten te kiezen die zachte of hardere tonen aanslaan.

BOEKEN

Mechanized infantry, door R. E. Simpkin, 134 blz., geïll. Uitg.: Brassey's Publishers Ltd, Oxford, 1980. Prijs: £ 11,50.

In het Verenigd Koninkrijk geldt brigade-generaal b.d. Simpkin als een der talrijke experts op het gebied van de pantservoertuigen die door hetzij de cavalerie, hetzij de infanterie in een moderne oorlog kunnen worden ingezet. Zijn dertigjarige loopbaan als officier in het Royal Tank Regiment mondde ten slotte, via het Britse Staff College en het Royal Military College of Science, uit in een functie als hoofd van de materieelsectie van de directie van het Royal Armoured Corps; daar was hij verantwoordelijk voor de troepenbeproefing van de Chieftain, en voor het ontwikkelen van de operationele eisen ter zake van de Scorpionfamilie en het Swingfire anti-tankwapensysteem. Als Britse ge-delegeerde nam hij deel aan tallo-

ze besprekingen in NAVO-verband, in het bijzonder ook over het Brits-Duitse tankproject en de mogelijkheden van het Chobham-pantser.

Reeds eerder publiceerde hij *Tank warfare*, een boek waarin hij niet schroomde gepeperde kritiek te leveren op het merendeel van de moderne legers, waar men de infanterie was gaan mechaniseren zonder zich terdege rekenschap te geven van de feitelijke essentie van de taken die de infanterie op het gevechtsveld behoort uit te voeren. Die kritiek verplichtte hem als het ware een vervolg te schrijven op dat eerdere boek, en daarin uitvoerig uit de doeken te doen op welke principes het mechaniseren van de infanterie dan wél diende te berusten. In feite moet dit nieuwe boek dan ook worden gezien als een soort pendant van *Tank warfare*, in het bijzonder ook als een uitbreiding van de daarin gegeven argumentatie en technische overwegingen ten aanzien van de infanterie. Het is evenwel op dát punt dat de auteur zijn lezers teleurstelt, en wel in ernstige mate, want de gepresenteerde inzichten van de schrijver maken zijn boek niet zozeer tot een pendant als wel tot een „aanhangsel” van het aan de tanks gewijde werk. Zijn kritiek aangaande het onvoldoende onderkennen van de feitelijke infanteriefunctie is dan ook onverkort op hem zelf van toepassing: hij analyseert níet

wat de taak van de lineair opererende infanterie — de bindende functie! — behoort te zijn, doch schetst slechts de geschiedenis van de ontwikkeling van de *mounted infantry* zonder zich te realiseren dat er heus wel andere redenen denkbaar zijn dan uitsluitend het begeleiden van de breekijsformatie van de cavalerie, die dreigt vast te lopen als er te weinig, of afgeremd als er te veel infanterie is ingedeeld. Bezwaarlijk is bovendien de koppeling met het eerder verschenen boek. De lezer moet ervaren dat het feitelijk niet mogelijk is dit „losse hoofdstuk” over de infanterie te lezen zonder daarbij als een soort naslagwerk het eigenlijke werk over de tanks bij de hand te hebben: de talloze verwijzingen verplichten hem daartoe, hetgeen wellicht de verkoopcijfers van de eerste, maar de bruikbaarheid van de tweede uitgave níet ten goede komt.

Alles bijeengenomen ware het beter geweest als de schrijver zich zou hebben beperkt tot het onderwerp waarop hij als deskundig geldt; dat is de techniek van de tank, in combinatie met een aantal gezonde opvattingen over het tactische optreden van dat wapen. Misschien had hij dan een summier hoofdstuk in een dergelijk boek kunnen wijden aan de functie van de *begeleidende* infanterie. Door echter de schijn te wekken als zou dit nieuwe boek geheel zijn

gevuld met infanteristische informatie, heeft hij meer beloofd dan hij kon waarmaken: een derde deel van de eigenlijke tekst bestaat uit een eenzijdige geschiedschrijving, een luttel aantal bladzijden is gevuld met enkele gedachten over een mogelijke tactiek en een daarbij behorende organisatie van de *ondergeschikte* infanterie die de schrijver kennelijk voor ogen staat. Maar dat standpunt werd al veel vaker verwoord. Het was niet nodig dat nog eens wéér ter tafel te brengen, óók niet in een moeilijk te verwerken verpakking zoals gezegd door deze erkende *technicus*.

W. WALTHUIS

Encyclopedie van wapens, door D. Harding (ed.), 320 blz., geïll. Uitg.: Uitgeverij Helmond b.v., Helmond, 1981. Prijs: f 59,50.

In het recente augustusnummer (*Mil. Spect.* 150(1981)(8)382) werd de aandacht der lezers gevestigd op een internationale encyclopedie van wapens van 5000 v.C. tot 2000, die in het jaar daarvoor was uitgegeven door Macmillan en die in de Engelse editie de titel *Weapons* draagt. Voor dat boekwerk kon zeer zeker waardering worden opgebracht, ook ondanks de pretentie van de presentatoren, in het bijzonder omdat een encyclopedie nu eenmaal niet volledig behóéft te zijn.

Van dat oorspronkelijke werk verscheen thans een Nederlandse vertaling, die het boek stellig aantrekkelijker zal maken voor de grote massa. Die aanpak kan zeker worden toegejuicht, want juist boeken van dit type verdienen een ruimere aandacht dan uitsluitend van vakgeïnteresseerden en hobbyïsten. De uitgeverij Helmond heeft ervoor gezorgd dat de meer dan 2500 illustraties ook in deze uitgave volledig tot hun recht komen, en de begeleidende tekst is in het algemeen goed vertaald. Toch schrikt de vakman wel enigszins op als hij bijvoorbeeld de *recoilless rifle* ziet vertaald met *terugstootloos geweer*, en *backblast* van dat wapen met *achterstuwing*; ook de verschillen-

de termen uit de ballistiek leiden af en toe tot een lichtelijk optrekken van de wenkbrauwen indien de met die materie vertrouwde lezer zich realiseert — al dan niet terugredenerende naar wat er vermoedelijk in het Engels zal hebben gestaan — welk begrip er nu precies wordt bedoeld.

Desalniettemin mag de totaliteit van dit thans op de Nederlandstalige boekenmarkt gebrachte werk zeker positief worden beoordeeld. Immers, het gaat niet zozeer om een *leerboek* waarover examenkandidaten aan de tand worden gevoeld of zij wel de juiste benamingen kennen; het gaat veel eerder om een verduidelijking van een eeuwenlange ontwikkelingsgang ten behoeve van belangstellende leken en deskundigen beide. In de behoefte aan een dergelijke, encyclopedische bundeling van gegevens voorziet dit vertaalde boek ongetwijfeld. Het zal dan ook bepaald wel aftrek vinden. Terecht.

W. WALTHUIS

De Sovjetstrijdkrachten. Een encyclopedie van militair Warschau-Pactmaterieel en -strategie, door C. Donnelly, J. E. Dornan, J. Erickson, K. W. Gatland, P. H. Vigor, S. Bidwell, S. W. B. Menaul, W. Gunston en J. E. Moore, 248 blz., geïll. Uitg.: b.v. Intern. Uitgeversmij Het Wereldvenster, Bussum, 1980. Prijs: f 69,50.

Toen de oorspronkelijke uitgave van deze alleszins bruikbare encyclopedie van de militaire capaciteiten van het Warschau-Pact in de Engelse taal was verschenen, werd daarover een waarderende recensie geplaatst in dit blad (*Mil. Spect.* 146(1977)(8)384). Nu thans ook een Nederlandstalige editie beschikbaar is gekomen, kan voor de hoofdzaken worden verwezen naar voornoemde boekbespreking.

Het valt toe te juichen dat van een zo belangrijk compendium een vertaling werd gemaakt, omdat dientengevolge de lezerskring aan-

zienlijk kan worden vergroot. Zoals over het oorspronkelijke werk reeds werd gezegd, verdient dit boek stellig een zeer groot publiek. De vertaling is klaarblijkelijk in deskundige handen geweest — bovendien werd het geheel nog eens bewerkt door drie afzonderlijke experts, een voor elk krijgsmachtdedeel — want de gebezigde terminologie is die van de militaire vakman. Bovendien is, terecht, een aantal gegevens meer up to date gebracht omdat de Engelse editie inmiddels vijf jaar oud is en dus op sommige punten aanvulling en herziening behoefde. Hoewel voor de nu aangebrachte toevoegingen onder meer gebruik werd gemaakt van bronnen als *The Military Balance 1979-80*, zal de opmerkelijke lezer toch moeten constateren dat vooral de recente gegevens erg summier zijn en nader mogen worden geverifieerd. Zo wordt over de SS-20 en daarop volgende strategische rakettypen minder vermeld dan de gemiddelde belangstellende al kan weten; aangenomen mag worden dat desondanks de aanschaf van dit boekwerk verantwoord zal zijn, want de werkelijk geïnteresseerde weet maar al te goed hoe snel een dergelijke opsomming van middelen pleegt te verouderen indien de bezitter niet zelf regelmatig zorgt nieuwe gegevens eraan toe te voegen.

Al met al kan dezerzijds dan ook gevoeglijk worden volstaan met de warme aanbeveling te herhalen die in bovenaangehaalde recensie werd gedaan: „.....velen die weigeren te geloven dat de rapporten over de fenomenale, nog immer groeiende kracht van de oorlogsmachinerie der Sovjets op waarheid berusten (...) laten zij dit boek lezen (...) Zeker is het aanbevelenswaard dat niet slechts de ongelovigen zich erin verdiepen, ook zij die het onheilspellende van de dreiging uit het Oosten wel terdege beseffen mag worden geraden dit uitstekende boek te lezen en te bestuderen; ongetwijfeld zal het hun tal van onloochenbare argumenten kunnen verschaffen voor het overtuigen van wie beter denkt te weten”.

W. WALTHUIS

Zoeklicht op Noordoost-Azië

Eerder dit jaar (*Mil. Spect.* 150 (1981)(1)41) hebben wij in deze rubriek aandacht besteed aan de Japanse zelfverdedigingsmacht. Een versterking van de Japanse strijdkrachten, zo werd betoogd, lijkt onvermijdelijk tegen de achtergrond van steeds groeiende militaire macht van de Sovjet-Unie, óók in het Verre Oosten. Buiten beschouwing bleef toen de vraag naar de westerse belangstelling voor en kennis van de strategische situatie in Noordoost-Azië. William M. Carpenter, Osamu Miyoshi, Garret N. Scalera, Richard G. Stilwell en Hiroomi Kurisu hebben in het blad „Comparative Strategy” een poging gedaan meer licht te doen schijnen op dit zo belangrijke gebied.

In zijn inleiding schrijft Carpenter dat strategische analisten een „pacificisch” tijdvak voorspellen, waarin het centrum van de globale strategische belangen niet langer in Europa, doch in Oost-Azië zal liggen. Ondanks de recente oorlogen in Oost-Azië, waarbij Amerika was betrokken, heeft men voor deze voorspellingen weinig aandacht gehad. Wel is gekeken naar de opkomst van Japan als economische reus, maar er was vrijwel geen begrip voor de strategische consequenties van deze ontwikkeling. In het kielzog van Japan volgde de snelle economische en industriële groei van de „groep van vier”: Zuid-Korea, Taiwan, Hongkong en Singapore. De Amerikaanse handel met Oost-Azië overtreft

thans de handel met Europa. Meer aandacht was en is er voor de Volksrepubliek China, sinds de VS de betrekkingen met dat land hebben genormaliseerd.

Osamu Miyoshi van het Japanse *Centrum voor de studie van veiligheidsvraagstukken* begint zijn artikel („Toward a new U.S.-Japan alliance: the crucial choices of the eighties”) met een analyse van de militaire situatie. Tussen 1952 en 1960, de jaren waarin de twee Amerikaans-Japanse veiligheidsverdragen werden gesloten, was de Stille Oceaan een „Amerikaans meer”. Deze situatie is radicaal veranderd. In januari 1980 werden twee vliegkampschepen aan de Zevende Vloot onttrokken ten behoeve van de vloot in de Indische Oceaan. Voor het eerst sinds 1945 beschikt de Zevende Vloot in het westen van de Stille Oceaan niet meer over een vliegkampschip. Het enige vliegkampschip in deze wateren is nu de Sovjetrussische *Minsk*. De Stille-Oceaanvloot van de Russen omvat thans 1.460.000 ton en 710 schepen. De *Minsk* maakt sinds juni 1979 deel uit van deze vloot, met de geleide-wapenkruiser *Petropawlovsk* (8200 ton) en het enige amfibieaanvalsschip dat de Russische marine bezit, de 11.000 ton metende *Ivan Rogov*. De Zevende Vloot daarentegen telt 600.000 ton en omvat 53 schepen. De Sovjetrussische bases in de Cam-Ranhbaai en in Da Nang worden verder uitgebreid, waardoor de Japanse olievoorradingsroute rechtstreeks wordt bedreigd. De verzwakking van de Zevende Vloot is het rechtstreekse gevolg van de „swing strategy” van

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publikaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

de VS (het overbrengen van vloot-eenheden van het ene naar het andere oorlogstoneel, indien daar een crisis ontstaat); het westelijke deel van de Stille Oceaan ligt gevaarlijk open voor een overmachtige Russische vloot.

Een tweede militaire factor vormt de militarisering van de door de Russen bezette noordelijke eilanden Etorofu, Kunashiri en Shikotan. Dat schijnt een onderdeel te zijn van een groter plan voor de uitbreiding van militaire bases tot een keten, strekkende van Wladivostok via Sovjetskaja Gawan naar Petropawlovsk. Een dergelijke vergroting van de militaire macht der Russen vormt impliciet een strategische dreiging voor de VS en de Volksrepubliek China, maar maakt tevens deel uit van een militaire omcirkeling van Japan. Bovendien is een nieuwe bedreiging ontstaan door de ontplooiing van de SS-20 (bereik 3500-4500 km) en de Backfire bow (actieradius 5700 km). Deze „eurostrategische” wapens zijn ook „aziastategische” wapens geworden. Betrouwbare bronnen noemen vijf SS-20 bases, met — in het voorjaar van 1979 — reeds 50 tot 60 geïnstalleerde SS-20 raketten. In Mongolië is één formatie van 10 tot 15 Backfire bows gestationeerd en men verwacht dat in de naaste toekomst dat aantal zal worden opgevoerd tot 40 à 60. De geografi-

sche spreiding van de bases doet veronderstellen dat de wapens tegen China en tegen Japan kunnen worden ingezet.

De nogal schokkende mededeling van Henry Kissinger op 1 september 1979 te Brussel, dat West-Europa vraagtekens diende te plaatsen bij de geloofwaardigheid van de Amerikaanse nucleaire afschrikking, geldt evenzeer voor Japan dat in feite ook de strategisch-nucleaire paraplu is kwijtgeraakt. Helaas, aldus Osamu Miyoshi, wordt deze nieuwe strategische realiteit in Japan genegeerd door regering, parlement en de massamedia.

De Russische strategie heeft tot doel Japan op te sluiten in het Sovjet-russische veiligheidssysteem in het Verre Oosten, het land vervolgens te finlandiseren met behulp van militaire en diplomatieke druk en het uiteindelijk onder politieke controle te brengen. Dat doel werd reeds duidelijk op 16 augustus 1945, toen Stalin in een brief aan president Truman voorstelde dat de Russen de noordelijke helft van Hokkaido zouden bezetten. En op 5 september 1951, bij het sluiten van het vredesverdrag met Japan te San Francisco, introduceerde Andrei Gromyko een amendement op het ontwerpverdrag met aanvullende eisen. Hoewel de westelijke geallieerden hun veto over dat amendement uitspraken, blijft de Sovjet-Unie streven naar een omsingeling van Japan. Japan bevindt zich in een situatie die vergelijkbaar is met die van West-Europa. Indien de Sovjet-Unie in staat zou zijn de olie-toevoer uit het Midden-Oosten af te snijden, zou een finlandisering niet moeilijk meer zijn en een militaire verovering niet nodig. Japan dient daarom effectieve tegenmaatregelen te nemen.

Inherent aan de strategie van de Russen is de continuïteit van vredes- en oorlogsdoelinden. Daarin past de finlandisering. Reeds in 1974 zei de, ook in Nederland bekende, G. Arbatov dat de détente niet omkeerbaar is, want door de toegenomen macht van de Sovjet-Unie opgelegd aan het Westen, en

dat daardoor ook de betrekkingen met Japan zouden worden beïnvloed. Het is opmerkelijk dat Japanse staatslieden vooral de laatste jaren de ernst van de Sovjet-russische bedreiging miniseren, mogelijk met de gedachte dat die dreiging zal verdwijnen indien zij wordt genegeerd. Aldus ontstaat een defaitistisch gevoel bij het Japanse volk. Zo schreef professor Michio Morishima: „Als het ergste plaatsvindt (...) hebben wij geen andere keuze dan de Russische strijdkrachten kalm te verwelkomen met een witte en een rode vlag in onze handen”. Op Hokkaido zijn de Russen kort geleden een campagne begonnen onder de leuze „Japans-Sovjet-russische vriendschap zonder territoriale vraagstukken”. Niet alleen worden „friendship and trade halls” gebouwd, maar Japanse vissers die aan deze campagne deelnemen, worden beloond met extra faciliteiten terwijl zij die weigeren door de Russische visserij-inspectie in de uitoefening van de visvangst worden gehinderd.

Japan bevindt zich anno 1980 op een kruispunt en zal een keuze moeten maken. Indien het land zijn defensie-inspanningen in overeenstemming brengt met zijn economische potentieel, kan een dynamische relatie tussen de Verenigde Staten en Japan worden opgebouwd. Aler het zo ver is, zal eerst een aantal moeilijke politieke horden moeten worden genomen. De landsverdediging is in feite een nationale aangelegenheid. Het naoorlogse Japan is evenwel een Amerikaanse creatie. Ook alle belangrijke wijzigingen in het nationale beleid in de jaren '70 kwamen voort uit, voornamelijk uit Washington afkomstige, *shokkus* (schokken) en *gaitsus* (druk van buiten). Defensie vormt daarop geen uitzondering. Als Japan werkelijk een groter aandeel in de westerse defensie op zich wil nemen, zal het eerst een wedergeboorte moeten doormaken. Vooral zal het de diep gewortelde gewoonte van afhankelijkheid van zich moeten afschudden, en dat zal niet eenvoudig zijn. Sinds 1951 heeft

Japan voor zijn defensie vooral vertrouwd op de Verenigde Staten. De achtereenvolgende Japanse regeringen hadden op het terrein van de landsverdediging weinig echte problemen en de geringe uitgaven voor de landsverdediging maakten het mogelijk veel geld aan andere doeleinden te spenderen, ten gerieve van de kiezers. Het Amerikaans-Japanse verdrag was dan ook een „goedkope defensiepolitiek”. Toch wordt een nieuwe politieke koers geleidelijk zichtbaar. Uit opiniepeilingen blijkt dat meer dan 80% van de bevolking achter de Japanse zelfverdedigingsmacht staat. Een effectief defensiebeleid vergt evenwel een aantal grondwetswijzigingen (o.a. van het verbod offensieve wapens te bezitten of vijandelijke bases aan te vallen). Ook heeft een Amerikaanse ambivalentie met betrekking tot de Japanse defensie enige verwarring veroorzaakt. Enerzijds klaagde men dat Japan een „free ride” wenst op kosten van de Verenigde Staten, maar anderzijds kan men stemmen beluisteren die pleiten voor een lichtbepaand Japan.

Hoewel de regering Carter officieel heeft gestreefd naar een blijvende en belangrijke verhoging van de Japanse defensieuitgaven, hebben de VS tot nu toe nagelaten een bondgenootschappelijke strategie op lange termijn uit te werken, die in Japan de basis zou kunnen vormen voor een nieuw en realistischer defensiebeleid op lange termijn.

De belangrijkste doeleinden voor de komende jaren moeten zijn: het voorkomen van een finlandisering van Japan en een herstel van het militaire evenwicht in de westelijke Stille Oceaan. Het Japanse *Centrum voor de studie van veiligheidsvraagstukken* doet daartoe enkele aanbevelingen.

1. Het tot stand brengen van een nieuwe, dynamische alliantie in de ware zin van het woord, ter handhaving van vrijheid en democratie en gebaseerd op wederzijdse defensieverplichtingen in tijden van vrede en oorlog.

2. Verbeteringen van het Japanse

verdedigingsapparaat, zowel in organisatorisch opzicht (zo ontbreekt thans een centrale planning) als op materieel gebied (bv. „hardening” van Japans 28 radarstations).

3. De luchtverdedigingscapaciteit van de vier divisies op Hokkaido moet met voorrang worden verbeterd. Ook moeten daar voorraden worden aangelegd voor aan te voeren Amerikaanse versterkingen. Een en ander zou het moreel van de plaatselijke bevolking verhogen. Op politiek gebied zou de regering in Tokio moeten overwegen de jaarlijkse visserijonderhandelingen met Moskou te discontinueren, te meer omdat de toegestane vangst slechts 52.500 ton bedraagt. De Sovjet-Unie zou dan op Hokkaido geen politiek spel meer kunnen spelen met de vissers.

4. De Verenigde Staten en Japan zouden onderhandelingen moeten beginnen over het stationeren – in de nabijheid van Japan – van LRTNF als tegenhanger van de SS-20 en de Backfire bow.

5. De Japanse regering moet voor een nieuw defensieprogramma de steun van het Japanse volk verwerken.

6. Een autonome defensie voor een geïndustrialiseerde natie als Japan zou zonder de steun van een nationale militaire productie onrealistisch zijn. Derhalve moet een moderne defensie-industrie worden opgebouwd.

Japan zal deze nieuwe besluiten en doeleinden veel beter kunnen invoeren en nastreven indien Washington het voorstel voor een nieuwe Japans-Amerikaanse alliantie doet. Het slapende Japan moet worden gewekt.

Garrett N. Scalera zet in het tweede artikel („U.S. policy toward Asia: A time for new priorities”) uiteen dat Azië in de Amerikaanse buitenlandse politiek is verwaarloosd en dat Japan in deze politiek is verwaarloosd. Toch bezit Japan en niet China het potentieel om tot een supermacht uit te groeien. De Verenigde Staten moeten daarom de belangrijkheid van Japan in-

zien en het aanmoedigen een groter deel van de defensielasten op zich te nemen. Bovendien moeten de Verenigde Staten hun verantwoordelijkheid erkennen voor de onbalans in het handelsverkeer met Japan: in plaats van de schuld op de Japanners te werpen, dient de Amerikaanse industrie zich meer op de export te oriënteren. Ook zou de regering van de Verenigde Staten de wetgeving moeten herzien die de export van Amerikaanse grondstoffen (zoals olie uit Alaska) naar Japan verhindert. Deze maatregelen zouden dienen als de basis voor een nieuw Amerikaans-Japans bondgenootschap, waarvan het uiteindelijke doel zou zijn een herzien veiligheidsverdrag dat Japan tot een werkelijke bondgenoot en niet slechts tot een protectoraat maakt.

Generaal Stilwells bijdrage bestaat uit een inleiding tot het artikel van gen b.d. Hiroomi Kurisu. Kurisu werd opgeleid tot rechtsgeleerde; hij werd in 1943 benoemd tot officier van de juridische dienst van de keizerlijke Japanse marine. In 1951 trad hij toe tot de nationale politiereserve, de voorloper van de Japanse zelfverdedigingsmacht. In 1977 werd hij voorzitter van de gezamenlijke staf. Negen maanden later werd hij tot aftreden gedwongen. Zijn vergrijp was, dat hij in het openbaar de aandacht vestigde op een reeds lang bestaand probleem, en wel de snelheid waarmee de Japanse strijdkrachten kunnen worden ingezet. Krachtens de bestaande wetgeving mogen de strijdkrachten eerst in actie komen tegen een aanvallende nadat zij daartoe een specifieke machtiging van de eerste minister hebben ontvangen. Kurisu verklaarde nu dat de bescherming van het Japanse volk en grondgebied prioriteit bezat en dat hij daarom in geval van agressie zijn strijdkrachten onmiddellijk in actie zou laten komen. Hiroomi Kurisu zelf gaat in „A basis for an effective U.S.-Japan security system” in op de kloof die er bestaat tussen de Amerikaanse en de Japanse percepties van de veiligheidssituatie in het

Verre Oosten. Terwijl men in Amerika denkt dat het gebied in toeneemende mate stabiel is, meent men in Japan dat de situatie niet verbetert en eerder verslechtert. Dat verschil in opvattingen, gepaard aan de onbalans in de onderlinge afhankelijkheid van Japan en de Verenigde Staten, voorspelt problemen in de Amerikaans-Japanse betrekkingen. Om dat te voorkomen, zou Japan maatregelen moeten nemen om tot wederzijds begrip te geraken. Ook zou het, met erkenning van de grenzen die aan de verplichtingen der VS zijn gesteld, lange-termijnmaatregelen moeten nemen om in de eigen veiligheid te voorzien. De Verenigde Staten zouden van hun zijde meer belangstelling moeten tonen voor Japan en zich moeten onthouden van daden die de Japanners wantrouwig maken ten opzichte van de Amerikaanse bedoelingen met Japan.

William M. Carpenter vergelijkt ten slotte de strategische constellatie van 1950 met die van 1980 in zijn bijdrage („The Korean War: A strategic perspective thirty years later”). Hij ziet meer overeenkomsten dan verschillen. Terugblikkende kunnen wij constateren dat een Amerikaans image van zwakte en besluiteloosheid naar alle waarschijnlijkheid heeft bijgedragen tot de beslissing de oorlog in Korea te beginnen. Een essentieel verschil tussen toen en nu is dat de SU en China thans tegenstanders zijn en niet langer bondgenoten, maar de belangrijkste vraag is en blijft welk image de Verenigde Staten in de Oost Aziatische regio bezitten. Een herhaling van de perceptie ante 1950, nl. dat de Verenigde Staten niets zullen ondernemen tegen een agressie op het Koreaanse schiereiland, is heel wel mogelijk tenzij de neiging tot het zich vrijmaken van verplichtingen (het „disengagement”) die na Vietnam opgang deed, wordt gekeerd.

R. B. Foster (ed.) — Focus on northeast Asia. *Comparative Strategy* 2 (1980)(4).

M. W. A. WEERS, kol K Lu b.d.